
KURSAD

Akademik Dergi

Kur'an ve Sünnet Araştırmaları Dergisi

Journal of
Qur'an
and
Sunnah
Studies

KURSAD

Kur'an ve Sünnet Araştırmaları Dergisi

Yıl: 2024 - Cilt: 4 - Sayı: 1

Journal of Qur'an and Sunnah Studies

مجلة دراسات القرآن و السنة

Year: 2024 - Volume: 4 - Number: 1

Yazışma Adresi: e-Mail:

kursamder@gmail.com

Kapak Tasarım:

Mehmet ATEŞ

KURSAD

Kur'ân ve Sünnet Araştırmaları

مجلة دراسات القرآن و السنة

Journal of Qur'an and Sunnah Studies

e-ISSN : 2791-8726

Basım Tarihi : 31 Mart 2024

Yayın Sezonu : Mart 2024

Cilt : 4

Sayı : 1

İlk Yayın Tarihi : 2021

Yayın Dili : Türkçe, Arapça, İngilizce

Yayın Periyodu: Yılda iki kez (Mart ve Eylül)

e-posta : kursamder@gmail.com

URL : <https://dergipark.org.tr/tr/pub/kursad>

KURSAD

Kur'an ve Sünnet Araştırmaları Dergisi

مجلة دراسات القرآن و السنة

Journal of Qur'an and Sunnah Studies

Yıl/Year: 2024 - Cilt/Volume: 4 -

Sayı/Number: 1

KUR'AN VE SÜNNET ARAŞTIRMALARI DERGİSİ YAYIN İLKELERİ

Kur'an ve Sünnet Araştırmaları Dergisi, "Uluslararası Hakemli Dergi" statüsüne uygun yılda iki sayı olmak üzere yayımlanır. Dergi içeriği, tüm kullanıcılara açık, ücretsiz "açık erişimli" bir dergidir. Kullanıcılar yayımcıdan ve yazar/yazarlardan izin almaksızın, dergideki makaleleri tam metin olarak okuyabilir, indirebilir, dağıtabilir, makalelerin çıktısını alabilir ve kaynak göstererek makalelere bağlantı verebilir. Bu dergide yayımlanan makalelerin ilim ve dil yönünden sorumluluğu yazarlarına aittir. Yazarların fikirlerden dergi ekibi sorumlu tutulamaz. Dergide yayınlanan makalelerin tüm yayın hakları Kur'an ve Sünnet Araştırmaları Dergisi'ne aittir. Makalesi dergimizde yayınlanmış olan yazarlar makalenin Özet kısmının veya tamamının PDF olarak dijital ortamda yayınlanmasını kabul etmiş sayılırlar. Dergi yazım kurallarına uymayan makaleler değerlendirmeye alınmaz. Basılmama kararı verilen yazılar varsa hakem raporuyla birlikte yazarına iade edilir. Yayın için kabul edilen yazıların yayın hakkı, yayınlanan yazıların da her türlü telif hakları dergiye aittir. Yazara herhangi bir telif hakkı ödenmez. Kur'an ve Sünnet Araştırmaları Dergisi, yayın etiğinde en yüksek standartlara bağlıdır ve Committee on Publication Ethics (COPE) tarafından geliştirilen yayın etiği ilkelerini ve tavsiyelerini gözetir. Gönderilen tüm makaleler orijinal, yayınlanmamış ve başka bir dergide değerlendirme sürecinde olmamalıdır. Her bir makale editörlerden biri ve en az iki hakem tarafından çift kör değerlendirmeden geçirilir. İntihal, duplikasyon, sahte yazarlık/inkâr edilen yazarlık, araştırma/veri fabrikasyonu, makale dilimleme, dilimleyerek yayın, telif hakları ihlali ve çıkar çatışmasının gizlenmesi, etik dışı davranışlar olarak kabul edilir. Kabul edilen etik standartlara uygun olmayan tüm makaleler yayından çıkarılır. Buna yayından sonra tespit edilen olası kuraldışı, uygunsuzluklar içeren makaleler de dâhildir. Olası bilimsel etik dışı davranışlar ve etik yayın ihlali durumunda, COPE Ethics Flowcharts dikkate alınır. Detaylı inceleme yapmak için dergi internet sayfasına bakınız.

KURSAD

Kur'an ve Sünnet Araştırmaları Dergisi

مجلة دراسات القرآن و السنة

Journal of Qur'an and Sunnah Studies

Yıl/Year: 2024 - Cilt/Volume: 4 -

Sayı/Number: 1

Baş Editör / Editor in Chief

Doç. Dr. Ahmet ÖZDEMİR

(Bitlis Eren Üniversitesi, Bitlis/Türkiye)

Editörler / Editors

Doç. Dr. Eyyüp TUNCER

(Gaziantep İslam Bilim ve Teknoloji
Üniversitesi, Gaziantep/Türkiye)

KURSAD

Kur'an ve Sünnet Araştırmaları Dergisi

مجلة دراسات القرآن و السنة

Journal of Qur'an and Sunnah Studies

Yıl/Year: 2024 - Cilt/Volume: 4

Sayı/Number: 1

Yayın Danışma Kurulu Üyeleri / Editorial Advisory Board Members

Yayın Kurulu Üyeleri / Editorial Board Members

Prof. Dr. Abdülhak Halim Ulaş
(Atatürk Üniversitesi)	Prof. Dr. Mehmet Akbaş
(Gaziantep Üniversitesi)
Prof. Dr. Abdurrahman Candan
(Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi)	Doç. Dr. Mehmet Salih Geçit
(Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi)
Prof. Dr. Abdülmuttalip Arpa
(Sebahattin Zaim Üniversitesi)	Prof. Dr. Mehmet Yolcu
(Bitlis Eren Üniversitesi)
Prof. Dr. Abdürrezzak Marzuk
(el-Kâdı İyâz Üniversitesi, Marakeş/Fas)	Prof. Dr. Muhammed Ayyâş el-Kübeysî
(Katar Üniversitesi, Katar)
Prof. Dr. Adnan Demircan
(İstanbul Üniversitesi)	Prof. Dr. Muhammed el-Kaud
(Tanta Üniversitesi, Mısır)
Prof. Dr. Amar Djidel
(Cezayir Üniversitesi, Cezayir)	Prof. Dr. Muhammad Munir
(İslamabad Uluslararası İslam Üniversitesi, Pakistan)
Prof. Dr. Aumed Najmadin Jamil Al Mufty
(Selahaddin Üniversitesi, Irak)	Prof. Dr. Necib Ali Al-Soudi
(Taiz Üniversitesi, Yemen)
Doç. Dr. Davut Işıkoğan
(Dicle Üniversitesi)	Prof. Dr. Nimetullah Akın
(Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi)
Prof. Dr. Hikmet Akdemir
(Hitit Üniversitesi)	Prof. Dr. Şadi Eren
(İğdır Üniversitesi)
Prof. Dr. İbrahim Özdemir
(Üsküdar Üniversitesi)	Prof. Dr. Tahirhan Aydın
(Mardin Artuklu Üniversitesi)
Prof. Dr. İsa Yüceer
(Bitlis Eren Üniversitesi)	Prof. Dr. Thameem Ushama
(Uluslararası İslam Üniversitesi, Malezya)
Prof. Dr. İshak Özgel
(Süleyman Demirel Üniversitesi)	Prof. Dr. Veysel Güllüce
(Atatürk Üniversitesi)
Doç. Dr. İsmet Mahmud
(Hartum Üniversitesi, Sudan)	Doç. Dr. Yunus Emre Gördük
(Bahkesir Üniversitesi)
Prof. Dr. İsmail Çalışkan
(Ankara Üniversitesi)	Prof. Dr. Yusuf Ziya Keskin
(Kocaeli Üniversitesi)
Prof. Dr. Mahmud Reşid
(Ürdün Üniversitesi, Ürdün)	Prof. Dr. Zağlul en-Neccâr
(Emekli Öğrt. Ü, Amman/Ürdün)

KURSAD

Kur'an ve Sünnet Araştırmaları Dergisi

مجلة دراسات القرآن و السنة

Journal of Qur'an and Sunnah Studies

Yıl/Year: 2024 - Cilt/Volume: 4 -

Sayı/Number: 1

Araştırma Makaleleri / Research Articles

İÇİNDEKİLER

Mouna BAKER	Muslim Women's Personality in Sūra Ahzâb	1-26
Mehmet Şirin GÜZEL	Hicrî Sekizinci Yüzyıl Divân Yazarlarından Muhammed b. el-Evşânî ve Medhu Rasulillah Adlı Divânı	27-51
Recep DEMİR	Çocuk Yetiştirmede İslami Yaklaşım	52-71
Kazım DÖNMEZ	Yusuf Kıssası'nın Hz. Peygamber'in Sîreti ile İlişkisi	72-102

Kur'an ve Sünnet Araştırmaları Dergisi

Journal of Qur'an and Sunnah Studies

مجلة دراسات القرآن و السنة

<https://dergipark.org.tr/tr/pub/kursad>

e-ISSN: 2791-8726

Cilt/Volume: 4, Sayı/Issue: 1, Yıl/Year: 2024 (Mart/March)

Ahzâb Sûresi'nde Müslüman Kadınların Kişiliği

Muslim Women's Personality in Sûra Ahzâb

Mouna BAKER

Doktora Öğrencisi, Ankara Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, Tefsir Bilim Dalı

Ph. D. Candidate, Ankara University, Faculty of Theology, Department of

Theology, Ankara/Türkiye

mbaker@ankara.edu.tr

<https://orcid.org/0009-0001-9127-022X>

Makale Bilgisi – Article Information

Makale Türü/Article Type: Araştırma Makalesi/ Research Article

Geliş Tarihi/Date Received: 04/03/2024

Kabul Tarihi/Date Accepted: 22/03/2024

Yayın Tarihi/Date Published: 31/03/2024

Atıf / Citation:

Baker, Mouna. "Ahzâb Sûresi'nde Müslüman Kadınların Kişiliği", *Kur'an ve Sünnet Araştırmaları* 4/1 (Mart/March, 2024). 1-26.

İntihal: Bu makale, intihal.net yazılımınca taranmıştır. İntihal tespit edilmemiştir.
Yayıncı / Published by: Yaşam Boyu Eğitimi Destekleme Derneği/ Türkiye.

Öz

Bu makale, Müslüman kadınların güçlü ve refah içinde bir Müslüman toplumun inşasındaki önemini vurgulamaktadır. Özellikle anneler, eşler ve kızlar olarak, kadınların erkekler ve diğer kadınlar üzerinde etkili bir rolü olduğunu vurgulamaktadır. Anneler olarak, kadınlar çocuklarına umut, iman, iyilik ve yüksek ahlaki değerleri aşılama da kritik bir rol oynarlar. Eşler olarak, kocalarını destekler ve onların doğruluk ve dürüstlük yolunda kararlı olmalarına yardımcı olurlar. Kızlar olarak, ebeveynlerin-den aldıkları ahlaki öğretileri ileriye taşırlar. Müslüman kadınların refahı ve refahı, bütün bir milletin genel refahı için hayati öneme sahiptir. İslam'ın düşmanları bunu fark etmiş ve Müslüman kadınların ahlakını bozmaya ve etkilerini zayıflatmaya çalışmışlardır. Bu nedenle, gelecek nesilleri açık bir şekilde hayat hedeflerini ve Âhireti anlayan güçlü, sadık Müslüman kadınların yetiştirilmesi kaçınılmaz hale gelir. Makale, özellikle Kur'an'da kadınlara hitap eden ayetlere, özellikle Ahzâb Süresi (32-35. ayetler) odaklanmaktadır. Bu ayetlerin mesajını Peygamber Muhammed'in (Allah'ın selamı üzerine olsun) hanımlarına ve genel olarak Müslüman kadınlara yönlendirmektedir. Peygamber'in hanımları, tüm Müslüman kadınlar için rol modelleri oluşturur. Makale, betimsel ve analitik bir yaklaşım benimseyerek, bu mübarek ayetlerin içeriğini analiz eder ve İslam toplumunda Müslüman kadınların davranış ve rollerini düzenleyen yönergeleri ve hükümleri çıkarır. Amaç, bütün Müslüman milletin büyük iyiliğini teşvik etmektir.

Anahtar kelimeler: Tefsir, Ahzâb Süresi, Müslüman Kadın, Kadının Şahsiyeti, İslam Toplumu.

Abstract

This article highlights the significance of Muslim women in building a strong and prosperous Muslim society. It emphasizes the influential role women have over men and other women, particularly as mothers, wives, and daughters. As mothers, women play a crucial role in instilling values of hope, faith, goodness, and high morals in their children. As wives, they support their husbands and help them stay steadfast on the path of truth and integrity. As daughters, they carry forward the moral teachings imparted by their parents. The well-being and prosperity of Muslim women are crucial for the overall well-being of the entire nation. Recognizing this, the enemies of Islam have sought to corrupt the morals of Muslim women and undermine their influence. Therefore, it becomes imperative to raise strong, faithful Muslim women who can build future generations with a clear understanding of their life goals and the Hereafter. The article specifically focuses on the Quranic verses addressing women, particularly Sūra Ahzāb (verses 32-35), which directs its message to the wives of the Prophet Muhammad (peace be upon him) and Muslim women in general. The Prophet's wives serve as role models for all Muslim women. The article adopts a descriptive and analytical approach, analyzing the content of these noble verses and deriving the guidelines and provisions that regulate the behavior and roles of Muslim women in Islamic society. The aim is to promote the greater good of the entire Muslim nation.

Keywords: Tafsir, Sūra Ahzāb, Muslim woman, Woman's Personality, Islamic Society.

Introduction

The importance of women's issue in all societies comes from the fact that they constitute half of the society and raise the other half. If we want to build a good and successful society, we must pay attention to the role of women in it, due to their direct influence on other women and indirect influence on men via their connection with them, who represent the other half of society. God has created men with tough physical nature to bear burdens of life, earn a living and support the family financially and physically. Allah has His wisdom in creating men and women of different natures so that they might get to know each other and live in harmony. If they were created of the same nature, they would quarrel, or would not provide comfort and reassurance to each other. Women, by their weak physical nature, always seek a safe shelter and a home that will protect them. Moreover, they can provide a warm protecting nest for husband and children. Worries and harshness of life burden men despite their nature, so they yearn for a small nest in which they can find love and tenderness to wind off loads and problems of life. After resting in his nest with his woman, man returns strong and able to face responsibilities and problems of life. Holy Quran expresses this meaning in the following verse “ وَمِنْ آيَاتِهِ أَنْ خَلَقَ لَكُمْ مِنْ أَنْفُسِكُمْ أَزْوَاجًا لِتَسْكُنُوا إِلَيْهَا وَجَعَلَ بَيْنَكُمْ مَوَدَّةً وَرَحْمَةً ۗ إِنَّ فِي ذَٰلِكَ لَآيَاتٍ لِقَوْمٍ يَعْقِلُونَ ” which means “And among His Signs Is this, that He created for you mates from among Your-selves, that ye may Dwell in tranquility with them, And He has put love And mercy between your (hearts): Verily in that are Signs For those who reflect .”¹

Trends vary regarding the emancipation of Muslim women. Some try to liberate them from their clothing and manners and make them a cheap medium for advertisements and newspapers. They do not free them, but rather leave them in the street to be eaten by monsters. Other methods tried to protect women from every eye and every look, but they stifled her by tightening barriers and made her an ignorant prisoner inside her house. The nature of woman makes her hate both the former and the latter, this and that, since she is not an item that is displayed in stores or locked in doors. A woman is an intelligent creature and a flame of passion and faith. If she is used in the

¹ Sūra Rūm (The Roman Empire) , 30/21.

place for which God created her, she is a sun that illuminates the sky of the universe and no one can stare at her, but all of humanity enjoy its rays, filling it with goodness, mercy, and happiness. I have found trends, although few, that do justice to women, aware of their role and respecting their humanity. Although few, trends that do justice to women, aware of their role and respecting their humanity have also been observed. These trends represent Islam as revealed in Qur'an and that is accepted by nature and palatable by minds, and its vision and depiction of women is derived from the Holy Qur'an and the Sunnah of the Prophet, without exaggeration or distortion. This article discusses Muslim woman's personality according to the verses of Quran with focus on Sūra Ahzāb.

The importance of this article emerges from the fact that Muslim woman with the power she has over man and other women is the core of building Muslim society. As a mother, woman instills in her children the seeds of hope, faith, goodness, and lofty morals. As a wife, she supports her husband and helps him to be steadfast and committed to the path of truth and integrity in a world with many corrupted paths. As a daughter, she represents an extension of what morals her parents planted in her. The well-being of Muslim women means the well-being and prosperity of the whole nation. Enemies of Islam realized this a long time ago, so they worked to destroy Muslim women's morals and to poison their seeds. From here comes the necessity to bring up a strong faithful Muslim woman who can build a new Muslim generation aware of their goals in life and hereafter.

The Holy Qur'an has addressed women in various places, including what was stated in Sūra Ahzāb especially verses 32 to 35, directing speech to the wives of the Prophet and Muslim women in general. This is because the prophet's wives are role models for all women of Islam. This article is concerned with studying these verses according to the descriptive and analytical approach. It has adopted the method of analyzing the content of the noble verses and deducing the provisions contained in them that regulate the behavior of Muslim women and their role in Islamic society to achieve the good of the entire nation. The article discusses five main points that address the messages Quran directs to women in each of the verses studied. The first point defines the issue of women in Islamic society and their place in Islam. The second discusses the

content of the verse 32 of Sūra Ahzāb discussing the role of women in Islamic society and the issue of their mingling with men. While the third point deals with verse 33 of Sūra Ahzāb, and it contains three concepts: women's work, clothing, and worship. The fourth section discusses the Quranic verse 34, which is concerned with learning to prepare the effective believing soul and educating generations to complete the path of renaissance and rebuilding Earth with goodness, justice, and truth according to what is stated in the Holy Qur'an. As for the fifth and final point, it discusses what is stated in the thirty-fifth verse regarding the equality in rights and duties of both women and men in the Qur'anic discourse and the multiplicity of the characteristics of Muslim women in general.

1. The Status of Women in Islamic Society

One of Islam's enemies can be represented by Islamic strict currents, which are allowed to prosper in contemporary Islamic countries; the west has sought to promote extremists' image of women and search for their origins in the noble hadith. Extremists take the text of the hadith without its soul or its revelation reasons. This image is enough to distance women in the world from Islam and to pity Muslim women whose rights, freedoms and dignity are being deprived as described in this image. They aim to reduce the effective role of women, so that they become without opinion, thought, or personality, prisoning them in the jail of ignorance that our Prophet Muhammad, Peace Be Upon Him PBUH, came to the world to revolt against and to change that black image of women, promising a bright message that honors women as a human being with rights, freedom, dignity, and independence. It is enough for women to be proud that the Holy Qur'an is the first piece of legislation that did justice to them, granted them their rights, and defined their duties. The rights that Western women have struggled to obtain in recent centuries were legislated by Islam fourteen centuries ago.

Perhaps the entry of many Western women into Islam is based on the appreciation and preservation of Muslim women's dignity. To prove the failure of Western model for women, it is enough to look at Western women who shine in the spotlight in youth but are thrown into nursing homes or work in cleaning jobs in old age. Women liberation

pleasure by building a world of goodness and justice. This task necessitates the cooperation of both men and women, each in their respective roles and positions in this endeavor.

Muslim woman's primary center of work, though not the only one, is home, where she raises generations to become leaders of Islam, carrying its message through their thoughts, manners, interactions, and qualities. For woman to dedicate herself to this great role, she needs an environment that provides her with comfort, security, and the necessary psychological, physical, and material support. God has created man physically strong to fulfill this significant role, protecting the factory of generations (woman), providing her with spiritual and material energy, and taking care of her safety, protecting, and shielding her from harm. In this way, the efforts of men and women come together, hand in hand, bound by the strong covenant of marriage, forming a righteous and effective Muslim family, which is the first and fundamental cell in the construction, protection, and preservation of the entire Islamic nation. Islamic marriage is not a fleeting desire or passing whim; it is a covenant in which noble love is based on loyalty and commitment that worldly utilitarian laws cannot comprehend. The contemporary Muslim woman cannot fulfill her role and activate her essential cause if she remains ignorant and is not allowed to go out to participate in knowledge and general work in Muslim society. It is necessary for her to go out and participate in her Islamic society, starting with beneficial knowledge and acquiring the necessary skills and abilities that enable her to raise the next generation in a healthy manner—psychologically, physically, intellectually, and spiritually.

Muslim woman, from a young age, needs to develop her abilities and enhance her personality to be an active member in Islamic society and a successful mother in building a conscious and believing family. Aisha, the mother of the Believers, was a wife, a scholar, a writer, and most importantly, a Muslim woman whose mission was to preserve the Islamic message and convey the biography of the Messenger to next generations. Aisha, held a prestigious position in hadith narration, teaching, and knowledge, and this was acknowledged by the companions and the followers. Abu Musa Al-Ash'ari said, "There was never a hadith of the Messenger that puzzled us, and Aisha was not

knowledgeable of it." ⁴

Muslim women's status in Islamic society is evident through their active participation in various fields. Khadijah, the mother of the Believers, was the first person to embrace Islam and she strived alongside him with her own self and wealth. She endured the hardships of the siege imposed by the disbelievers on the Muslims in the valley of Bani Hashim for three years, sharing tough conditions of the siege with men. Indeed, the first martyr in Islam was Sumayyah ⁵, and the first person to be entrusted with the only copy of the Quran is Hafsa ⁶, the mother of the Believers during the time of Caliph Abu Bakr. Muslim women have also been in battles tending to the wounded and carrying water in the time of the Prophet. Furthermore, Muslim women actively participated in the political sphere from the early days of Islam. Indeed, Muslim women have participated in the battlefield to protect Prophet Muhammad, PBUH, as exemplified by Umm Amara ⁷. The Prophet commanded the establishment of a tent for Rufayda ⁸ to treat the wounded in war. Similarly, we find Muslim women involved in political life since the inception of Islam. When the holy verse " وَأَنْذِرْ عَشِيرَتَكَ الْأَقْرَبِينَ " which means " *And admonish thy nearest Kinsmen,*" ⁹ was revealed to the Prophet, he ascended a mountain and called out, "O sons of Abdul-Muttalib, buy yourselves from Allah! O Safiyyah, the aunt of the Messenger of Allah, and O Fatimah, the daughter of the Messenger of Allah, buy yourselves from Allah, for I cannot avail you at all against Allah." ¹⁰

8

Also, Omar ibn al-Khattab's sister was earlier than him to convert to Islam. ¹¹ Women attended classes with men in the mosque where women sat behind men, and even women asked that the Prophet to have a special time for women to teach them

⁴ Sunan At-Tirmidhi (3818), and it is classified as Hasan Sahih Ghareeb. Al-Albani also authenticated it in "Sahih Al-Mishkat" (6185).

⁵ Sumayyah bint Khabat (- 7 BC AH - 615 AD) um Ammar bin Yasir - the first martyr in Islam killed by the infidels of Quraish under torture.

⁶ Hafsa bint Umar ibn al-Khattab was born in in 605 CE and came from a noble and respected family. Hafsa married the Prophet Muhammad in 625 CE after the death of her ex-husband, the sixth of his wives. Hafsa was a righteous and religious woman and was considered one of the most learned and wise women in the Muslim community.

⁷ Umm Ammara, also known as Nusayba bint Ka'b al-Ansariyya, participated in the Battle of Uhud and was among the ten companions assigned to protect the Prophet.

⁸ Rufayda, also known as Rufayda Al-Aslamiyya, was a remarkable woman during the time of Prophet Muhammad. She played a significant role in providing medical care and treating the wounded in the early Muslim community.

⁹ Sūra Shu'arāa (The Poets), 26/ 214.

¹⁰ Al-Bukhari Al-Ja'fi, Abu Abdullah Muhammad ibn Ismail (-256 AH / 871 CE), Al-Jami' Al-Sahih Al-Mukhtasar, edited by Dr. Mustafa Deep Al-Bagha, Beirut: Dar Ibn Kathir, 3rd edition, 1407 AH / 1987 CE., Book of Virtues (65), Chapter on Lineage (12), Hadith (3335), 3, 1298.

¹¹ Al-Mubarakfuri, Safiur Rahman, Ar-Raheeq al-Makhtum, (The Sealed Nectar), Egypt: Dar al-Wafa, , 2020 AD, P.80.

about female matters in Islam. As for social occasions, women participated in weddings, mourning, prayer, groups, and holidays. Muslim woman was a preacher who enjoined good, forbade evil, and taught and studied the Qur'an. Rather, the Holy Qur'an honors women and their role in defending their rights in Surat Al-Mujadila and gives precedence to the Muslim woman's statement and her demand for her rights. Umm Salama, the wife of the Prophet, gave her sound opinion regarding the Treaty of Hudaibiyyah to Prophet Muhammad. This event happened when the Messenger ordered his companions to slaughter and shave after making peace when they returned without any conquest or argument, but they did not answer him, thinking that he was belittling the Muslims then. Umm Salama, the mother of the Believers, advised him to get up and shave and slaughter for himself, and then the Muslims would do what he did.¹² Women also participated in political life during the first era of Islam. It was during the Pledge of Aqaba, which represented the founding contract of the first Islamic state, that two women, Umm Amara, and Umm Manee, attended the pledge of allegiance and gave promise to the Messenger on the condition that they would not flee and support him.¹³

As for the role of women in public work in Islamic society, Asmaa bint Abi Bakr was entrusted with the secret of the migration of the Messenger and Abu Bakr Al-Siddiq from Mecca and their hiding in the cave of Hira. Muslim women participated in the migration to Abyssinia in the year 5 BC. There were eighteen women and eighty-three men in it. The woman used to give protection to persons in community. Umm Hani said to the Prophet "I gave protection to two men from my father-in-law's side." So, he, PBUH, said: "We gave protection to whomever you had given, O Umm Hani."¹⁴ As for the era of Omar's Caliphate, he wanted to withhold the dowry of four hundred dirhams when he saw people's excessive dowries, so a woman opposed him in the mosque and in the presence of witnesses, saying to him: Have you not heard God's saying " But if ye decide to take one wife in place of another even if ye had given the latter a whole treasure for

¹² Al-Jawzi, Abu Abdullah bin Al-Qayyim (751 AH / 1350 AD), *Zad Al-Ma'ad fi Huda Khair Al-Ibbad*, Beirut, Dar Al-Kitab Al-Arabi, ed., 4 volumes, 2, 127.

¹³ Um Manea is Asma bint Amr ibn 'Adi al-Ansariyya, a famous female companions of early Islam and belonged to Ansar tribe in Medina. She is known for her active participation in important events during the reign of the Prophet Muhammad. She is best known for her role in the Battle of Uhud, feeding and taming the Muslim army with water during the siege imposed by the enemies.

¹⁴ Al-Haythami, Al-Hafiz Nour al-Din Ali bin Abi Bakr (- 807), *Majma' al-Zawa'id and Manba' al-Fawa'id*, edited by al-Iraqi and Ibn Hajar, Beirut, Dar al-Fikr, (1412 AH - 1992 AD), 4/328.

dower take not the least bit of it back: would ye take it by slander and a manifest wrong?" Then, Omar said: "O God, forgive. All people are more knowledgeable than Omar."¹⁵ Caliphate Omar also appointed a woman Al-Shifa¹⁶ as the governor of Al-Hasbah, markets, and trade.

2. Women's Role in Public Work

The Holy Quran says " وَالْمُؤْمِنُونَ وَالْمُؤْمِنَاتُ بَعْضُهُمْ أَوْلِيَاءُ بَعْضٍ يَأْمُرُونَ بِالْمَعْرُوفِ وَيَنْهَوْنَ عَنِ الْمُنْكَرِ وَيُقِيمُونَ الصَّلَاةَ وَيُؤْتُونَ الزَّكَاةَ وَيُطِيعُونَ اللَّهَ وَرَسُولَهُ أُولَئِكَ سَيَرْحَمُهُمُ اللَّهُ إِنَّ اللَّهَ عَزِيزٌ حَكِيمٌ " which means "The Believers, men and women, are protectors, one of another: they enjoin What is just, and forbid What is evil: they observe Regular prayers, practice Regular charity, and obey God and His Apostle. On them will God pour His mercy: for God Is Exalted in power, Wise." ¹⁷ God holds men and women together in the responsibility of building and preserving society, so the Islamic nation will be an active cell with its men and women, and it has a clear approach and purpose, which they both seek to reach. The Islamic community is a cooperative society in which woman is side by side with man since the dawn of Islam. The mother of the believers Khadija was with the Messenger in communicating the message of Islam to the worlds. We find a woman with men in the first founding contract of Islamic State in the pledge of allegiance in Aqaba, and then women were in battles, healing the wounded and transporting water.

Some may say that this was in the society of Mecca, where Islam was nascent. However, this phenomenon of men and women working side by side occurs even in Medina, where the Islamic State was founded. Women used to go out to pray in mosques, and the Messenger did not prevent them. There is not more to sedition than adultery, and it occurred during the time of the Messenger, so he punished its perpetrators and did not prevent women from mixing with men. The extremists narrowed and restricted

¹⁵ Al-Kurtubi, Muhammad bin Ahmed al-Ansari, Al-Jami' li-Ahkamil-Qur'an (The Comprehensive Compilation of the Rulings of the Quran), edited by Muhammad al-Barduti, Dar al-Kutub al-Misriyya, vol. 2, 1964. Interpretation of Surat An-Nisa - Verse 20; Eyyüp Tuncer, "Endonezya'nın Şerif Hidayetullah Devlet İslam Üniversitesi'nde Tefsir Alanında Hazırlanan Doktora Tezlerinin Tasnif Ve Analizi". Tetkik 4 (Ekim 2023), 29-76. <https://doi.org/10.55709/tetkik.4.1312655>.

¹⁶ Al-Shifa bint Abdullah bin Abdul-Shams Al-Adawiya Al-Qurashiya (about 20 AH - about 640 AD) died of Arab women. She was literate in the pre-Islamic era, and she converted to Islam before the migration in the past, so she taught Hafsa bint Omar writing. Also, she was a doctor famous for the treatment of skin diseases in the Prophet's era.

¹⁷ Sūra Tauba (Repentance) or Barāat (Immunity), 9/71.

the prophetic guidance, aiming to remove women from the arena of public work in Islamic society and confine them to the sphere of home. Indeed, the strict separation between women and men in Islamic society only appeared in the era of decadence. There is no basis for those who say that a woman's voice is shameful to be heard, that her participation in educational councils or in areas of public work is forbidden or disliked, and that she does not greet or return greetings, as her only job according to these people is being at home. No one denies the importance and priority of the woman's role in her home and family, as she is first and foremost the creator of generations and the caretaker of her husband. However, the venerable female companions who raised the great second Islamic generation were great mothers and active Muslim women in Islamic society.

Islam has permitted controlled mixing that ensures building of a virtuous society in which honor is protected, chastity and purity prevail, and whose basic unit is the family, in which morals and acts of worship are instilled, and Islamic rituals are observed in terms of clothing, food, accommodation, visiting relatives, and hosting. Islam has opened mosques to women and men and has commanded both to be modest and fear God in secret and in public. Among the controls on mingling between men and women are the imposition of the legitimate veil, lowering one's gaze, concealing adornments, spacing the breaths of men and women, and not allowing a man to be alone with a woman except in the presence of a mahram. The prophet, PBUH, said: (A man shall not be alone with a woman except with a mahram)¹⁸. God Almighty has commanded women to be modest and pure. God Almighty said: " يَا نِسَاءَ النَّبِيِّ لَسُنَّ كَأَحَدٍ مِنَ النِّسَاءِ ۚ إِنَّ اتَّقِيْتُنَّ فَلَا " " يَا نِسَاءَ النَّبِيِّ لَسُنَّ كَأَحَدٍ مِنَ النِّسَاءِ ۚ إِنَّ اتَّقِيْتُنَّ فَلَا " which means "O Consorts of the Prophet! Ye are not like any Of the (other) women : If ye do fear (God), Be not too complaisant Of speech, lest one In whose heart is A disease should be moved With desire : but speak ye A speech (that is) just..¹⁹ Muslim Woman must protect herself and do her duties, so men respect her as a human being with mental capabilities, not as a puppet that moves instincts and feelings. When a Muslim woman is modest and sober in her

¹⁸ Ibn Hanbal, Abu Abdullah Al-Shaybani Ahmad (241 AH / 856 AD), Musnad Ahmad Ibn Hanbal, Cairo, Al-Risala Foundation, 2nd edition, 1420 AH - 1999 AD, 1, 26.

¹⁹ Sūra Ahzāb (The Confederates), 33/32.

behavior and speech with men, there is no coquetry, no swaying, and no joking in her meeting with a man, and this meeting is for a need, whether it is scientific, religious, a commercial transaction, or other. It is one of the matters of Islamic society in which men and women meet in an atmosphere of purity and chastity.

The message of Islam is as great as Islam, and it needs great people who have been raised in a divine manner that elevates them above self-interests and worldly benefits. Some may argue to prevent confusion with the verse about Hijab, which is the Almighty's saying: " يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَدْخُلُوا بُيُوتَ النَّبِيِّ إِلَّا أَنْ يُؤْذَنَ لَكُمْ إِلَىٰ طَعَامٍ غَيْرٍ نَاظِرِينَ إِنَاهُ وَلَكِنْ إِذَا دُعِيتُمْ فَادْخُلُوا فَإِذَا طَعِمْتُمْ فَانْتَشِرُوا وَلَا مُسْتَأْنِسِينَ لِحَدِيثٍ ۗ إِنَّ ذَلِكُمْ كَانَ يُؤْذِي النَّبِيَّ فَيَسْتَحْيِي مِنْكُمْ ۗ وَاللَّهُ لَا يَسْتَحْيِي مِنَ الْحَقِّ ۗ وَإِذَا سَأَلْتُمُوهُنَّ مَتَاعًا فَاسْأَلُوهُنَّ مِنْ وَرَاءِ حِجَابٍ ۗ ذَلِكُمْ أَطْهَرُ لِقُلُوبِكُمْ وَقُلُوبِهِنَّ ۗ وَمَا كَانَ لَكُمْ أَنْ تُؤْذُوا رَسُولَ اللَّهِ ۗ وَلَا أَنْ تُنِكَحُوا أَرْوَاجَهُ مِنْ بَعْدِهِ أَبَدًا ۗ إِنَّ ذَلِكُمْ كَانَ عِنْدَ اللَّهِ عَظِيمًا " which means "O ye who Believe! Enter not the Prophet's houses, — Until leave is given you, — for a meal, (and then) Not (so early as) to wait for its preparation: but when Ye are invited, enter; And when ye have taken Your meal, disperse, without seeking familiar talk. Such (behavior) annoys The Prophet: he is ashamed to dismiss you, but God is not ashamed (to tell you) the truth. And when ye Ask (his ladies) For anything ye want, ask them from before A screen: that makes for greater purity for Your hearts and for theirs. Nor is it right for you That ye should annoy God's Apostle, or that Ye should marry his widows After him at any time. Truly such a thing is In God's sight an enormity."²⁰ This veil (screen) was revealed to the wives of the Prophet, and it is intended to prevent them from mixing with non-mahram men. Men do not see them or speak to them except from behind a veil. This is because God imposed the prohibition of their marriage to anyone other than the Messenger, so this veil was to sever ties between them and men, and this is to prevent anyone's ambitions towards them. However, their hijab did not prevent them from participating in public work in the Islamic community. This veil is for the Prophet's wives only. The divine speech to the wives of the Messenger reminds them that they are not like other Muslim women, as God forbade them from marrying after the Prophet, PBUH. This does not apply to Muslim women, even though the mothers of the Believers are role models for all the daughters of Islam. The ruling on the prohibition of marriage after

²⁰ Sūra Ahzāb (The Confederates), 33/53.

the Prophet is specific to the Prophet's wives, and speaking from behind a veil is a way to protect their hearts and keep ambitions away from them, so that no one would think about marriage or getting close to them. Among Muslim women are those who chose the niqab, following the example of the mothers of the Believers, and this is a great virtue. However, niqab is a choice that is not imposed on all Muslim women because God has allocated it with the Prophet's wives especially. Muslim women are free to follow them in wearing it.

The first and fundamental task of every Muslim woman is to build a Muslim family. This work requires a lot of time, and sometimes it may occupy all her time. The main role of women in Islamic society is to create leading generations in the future and support them in the present and to building the Islamic community with her husband. Islam liberated women from the shackles of pre-Islamic times and allowed them to work and participate in all fields available to women. We found their presence in the family, political, educational, social, and scientific fields, and even in state functions such as the Hisbah²¹ state during the reign of Omar ibn al-Khattab. Muslim woman has always been there with man, supporting him in everything she can do to achieve the common goal of filling Earth with welfare, justice, and peace.

3. Muslim Women's Work, Worship, and Adornment

Women have been with men in siege, war, peace, torture, and worship. Even in the Qur'anic discourse, we find God addressing both male and female believers. A balanced society in which restricted freedoms are respected and men and women respect each other as partners in collective work, each performing his role with love and faith, deserves to be a role model. Indeed, people who stand against goodness and justice have long been aware of this and have worked to distort this model, keeping women away from public work and marginalizing their role so that they remain ignorant and do not know anything outside their home. They revived the pre-Islamic habits in men, which drive them to control women, thinking that females are their follower or lesser

²¹ Hisbah is a concept within the Islamic legal system that refers to the enforcement of public morality and the preservation of social order. The role of the hisbah institution is to promote righteousness (al-amr bil ma'ruf) and prevent evil (al-nahi 'an al-munkar) in accordance with Islamic principles. This includes maintaining public decency, preventing fraud, regulating markets, and ensuring adherence to Islamic practices and behavior.

than themselves. These trends have succeeded in separating between men and women who are united in doing good and dedicated to obeying God in Islamic countries and have turned their relationship into one of tyranny and rivalry. They established a completely sex-separated society in which women began to fear men and deceive them, and where men became harsh, and try to hide their need for women's affection and become resisting in their dealings with women who they really need as partner in the journey of life.

The Holy Quran says “ يَا أَيُّهَا النَّبِيُّ قُلْ لِّأَزْوَاجِكَ وَبَنَاتِكَ وَنِسَاءِ الْمُؤْمِنِينَ يُدْنِينَ عَلَيْهِنَّ مِنْ جَلَابِيبِهِنَّ ۗ ذَٰلِكَ أَدْنَىٰ أَنْ يُعْرَفْنَ فَلَا يُؤْذَيْنَ ۗ وَكَانَ اللَّهُ غَفُورًا رَّحِيمًا ” which means “O Prophet! Tell Thy wives and daughters, And the believing women, that they should cast Their outer garments over Their persons (when abroad): That is most convenient, that they should be known (as such) and not molested. And God is Oft-Forgiving, Most Merciful.”²² The wisdom behind the hijab, then, is to conceal a woman's charms from non-mahram so that they are not harmed, and the eyes of onlookers are coveted by them. The path to purity is correct faith and moral upbringing, which the veil comes to preserve and block Satan's entrances to. God created this instinctive inclination in men and women for the wisdom of rebuilding the earth and the continuation of humans. Were it not for these feelings and instincts, men might have refrained from marrying and building a family because of the great effort this work requires. It is a great responsibility in which a man must provide for the family and struggle in life to secure his strength and the strength of an entire family, protect and defend it, and spend his money, his life, and his time caring for it. Were it not for the innate inclination between men and women, women would have avoided the changes that come with marriage, pregnancy, childbirth, and the difficulties and troubles of staying up late and raising children.

Islam, which came from a knowledgeable Expert, did not fight the innate instincts and desires with which human was born, but rather worked to refine and frame them within a pure legal framework, which is the marriage covenant. Islam is a religion of moderation, in which there is no monasticism, and it does not permit absolute permissiveness of instincts and desires. God has made a home for spouses and has permitted

²² Sūra Ahzāb (The Confederates), 33/59.

them to respond to their natural instincts in a permissible way. A woman adorns herself for her husband and shows the best she can to maintain his attraction and love for her and protect him from forbidden things. A man must also do his best to maintain his wife's love and attraction to him. The goal of adornment is to maintain the psychological bond that makes the spouses constantly longing and eager to be together, and thus harmony prevails between them and is reflected in their role in the family and society. A woman must be a woman with complete femininity and sensuality in her home and for her husband. As for society, she is an individual who participates in construction and moving the wheel of urbanization forward. She should not be an obstacle in society that confuses thinking and inflames instincts with her femininity. She must make the men around her respect her as a person with mental abilities and as a partner in renaissance work, and there is no way to do that if she shows her virtues and adorns herself to attract attention.

Muslim women in their society are intelligent, effective, serious in their actions, balanced in their movements, and sober in their actions. They impose their respect and prestige on those around, so no one dares to harass them or look at their charms. The legitimate hijab, correct behavior, chaste morals, and conscious mind which a woman carries and her awareness of her goal and cause are what distinguish Muslim woman and make those around her love and respect her as a human being and not as a beautiful doll. Islam has imposed conditions on Muslim women in their clothing that hide the virtues and charms of their bodies. Islamic clothing must cover the whole of body except face and hands, must not reveal what is underneath, and must be loose and not highlight the body's charms. A woman has the right to choose the style and color that suits her and is fashionable in her society. Islam does not allow a woman who is leaving her home to participate in public work to wear a perfume on her because its smell arouses the instincts of men around her. If a Muslim woman wants to leave her home and participate in building her society, she must be modest in her dress and behavior, aware of the reason for her departure, which is to work hard to build the nation, keeping her goal in front of her, and staying away from everything that hinders the achievement of this goal, such as wasting time, temptation for men, or wasting the nation's energies. If niqab is an obligation and not a virtue, then God did not command

Chosen One prepared her to be a vessel of revelation for prophetic knowledge, and her intelligence, the strength of her memory, and her youth helped her in that. So, she transferred what she learned about the Prophet to Companions and followers after him. Aisha used to give fatwas to people during the reign of Omar and Uthman until she died, and her knowledge went beyond fatwas to correcting and correcting the errors that had spread after the Messenger of God. Her learning of the Qur'an and the Sunnah of the Prophet at the hands of the Prophet Muhammad and her extensive knowledge of Arab literature made her a reliable reference.²⁵

A Muslim woman should encourage Islamic behavior in her children from a young age, teaching them supplications for eating, sleeping, and using the bathroom, and urging them to pray with her. The family needs to meet weekly to study the Prophet's biography, listen to what they have memorized from the Qur'an, and remember God together as one family. Of course, parents' maintenance of their prayers and sessions to recite the Qur'an or study a book instills in children a love of science, learning, and participation in these gatherings. Islam requires the father to perform voluntary prayers at home so that his children become accustomed to prayer. A mother's preoccupation with housework and taking care of the cleanliness of her home and her children is not enough. However, Muslim mother must work on refining the souls of her children, developing their abilities and talents, and planting the seeds of faith and watching God in young hearts so that they grow up pure and strong, believing in their cause and their role in flourishing Earth.

5. Equality in rights & duties of women and men in Islam

God Almighty said, " يَا أَيُّهَا النَّاسُ إِنَّا خَلَقْنَاكُمْ مِنْ ذَكَرٍ وَأُنْثَىٰ وَجَعَلْنَاكُمْ شُعُوبًا وَقَبَائِلَ لِتَعَارَفُوا ۗ إِنَّ أَكْرَمَكُمْ عِنْدَ اللَّهِ أَتْقَاكُمْ ۗ إِنَّ اللَّهَ عَلِيمٌ خَبِيرٌ " which is "O mankind! We created You from a single (pair) Of a male and a female, and made you into Nations and tribes, that Ye may know each other (Not that ye may despise Each other). Verily The most honored of you in the sight of God Is (he who is) the most Righteous of you. And God has full knowledge and is

²⁵ An-Nadwi, Sayyid Sulaiman Nadwi, *Sīratu 'Aisha Ummi'l-Mu'minin* (The Biography of Aisha, the Mother of the Believers), critical edition by Muhammad Rahmatullah Hafiz an-Nadwi. Damascus: Dar al-Qalam, 1424 AH/2003 AD., P. 230- 236.

well acquainted (With all things)."²⁶ God has eliminated all types of distinction between peoples, tribes, and couples - male and female - except for one type, which is piety, so peoples and tribes do not excel. Humans are not superior to each other except for this advantage that brings them closer to God and raises their status in this world and the hereafter. Islam equated men and women in creation and humankind, assigning them both the same cause, imposing on them the same duties, acts of worship, and rituals, and granting them the same rights. But it did not eliminate the distinction between them in masculinity and femininity. They are like night and day, two parts of a full day, and they were created from one soul for them to complement each other in performing their jobs according to the fields of work that suit the nature of their creation, in which God distinguished them with masculinity and femininity. Here lies the specialization in the field of work to reconstruct the land, and each of them performs the role that God has made easy for him, and which is appropriate to the nature of his physical, psychological, and mental capabilities.

The equality in humanity, costs, and reward from God does not negate the differences in creation for both. A woman is a physically weak, psychologically strong, and mentally emotional creature. Man is a physically strong, psychologically weak, and mentally logical creature. Therefore, the prophet BPUH said, addressing women on the day of Eid: "O women, I have not seen anyone more deficient in reason and religion than one of you." They said: What is the deficiency in our religion and reason, O Messenger of God? He said: "Is not a woman's testimony equal to half of a man's testimony?" They said: Yes. He said: (That is the deficiency of her mind. Is it not that if she menstruates, she does not pray or fast?) They said: Yes. He said: (That is the deficiency of her religion.) The Prophet would not insult women on Eid, and he is the one who ordered all Muslims to rejoice on this day and asked the women to go out and attend Eid prayers for the good deeds in attending them. Rather, we see in his speech a praise for women and a warning to them against misusing this power, as the Prophet testified to women that they are capable, with their emotional intelligence, of seizing the heart of a resolute man. If someone considers the words of the Messenger to be evidence that women are

²⁶ Sūra Hujurāt (the Inner Apartments) , 49/13.

deficient in reason in the literal sense, meaning that men are more intellectual than them, then how can he explain the ability of a woman with half a brain to control the heart of a man with perfect reason? Some extremists have taken this hadith to make it a legal cover for the customs and traditions that imprison women and treat them as having no personality and being not worthy of trust and respect. Indeed, they do not have the right to decide their own affairs, as they are deficient in reason and religion. Is it possible for any sane person to entrust Islam to entrust the creation of mankind to those who are deficient in reason and religion in the negative sense. However, the Messenger was addressing women on Eid, warning them against using this power that they have over men for harmful or misleading purposes because they will be asked about that on the Day of judgement.

As for the testimony of a man with two women: this is mentioned in the Qur'an about being a witness on debt to ensure his right and it is not related to witnesses before a judge. The judge has many methods of judgment. He may be satisfied and accepts the testimony of one woman. The issue here is that woman's testimony is as half as a man's testimony in matters that a woman does not care about, such as financial mathematical matters, as she is busy with matters of the house and children, and they (women) may forget, so the other woman reminds her. However, if the woman is an expert in this field- as some women are accountants and experts in the economy- then her testimony alone could be accepted. Likewise, there are things in which the testimony of a man is not accepted and that of one woman is accepted, such as birth and breastfeeding issues. Ibn Hazm said, "Acceptance of breastfeeding is valid when it is done by only one just woman, or by only one just man."²⁷ The bottom line is that the issue in testimony is related to specialization not to women's mental value, and the evidence is to accept her testimony without men in other places as explained above.

As for stewardship, its meaning, and its limits, the Almighty says, "الرِّجَالُ قَوَّامُونَ عَلَى النِّسَاءِ بِمَا فَضَّلَ اللَّهُ بَعْضَهُمْ عَلَى بَعْضٍ وَبِمَا أَنْفَقُوا مِنْ أَمْوَالِهِمْ" which means "Men are the protectors and maintainers of women because God has given the one more (strength) than

²⁷ Ibn Hazm al-Andalusi (al-Zahiri, d. 456 AH), Al-Muhalla bi'l Athar, Beirut: Dar al-Kutub al-Ilmiyyah, 1408 AH (1987 AD), 8/476.

liability that she saves to support her weakness. On the contrary, women here are lucky. In fact, women have not been honored in the past or in the modern times as Islam has honored them. The truth is that in the science of inheritance in Islam, there are only four cases in which a woman inherits half of a man, but in many other cases she inherits the same as a man, and sometimes a woman inherits, and her male counterpart does not. Islam honored women, granting them the right to own property, permitting them to buy and sell, and considered them fully qualified to undertake contracts and transactions, but it encouraged them to pay attention to their first mission, which is raising generations. A man does not have the right to take from his wife's money without her consent, and he has the obligation to spend on her from his own money, even if she has her own money, as spending is one of the pillars of guardianship. Islam urges women to participate in spending if they have money, and for doing so they will receive a reward, and it is even more rewarding than giving charity to the poor. This reward includes the spending of a Muslim man or a Muslim woman. A man who works outside to secure a living for his family will be rewarded for everything he spends in his home. The same applies to a woman, knowing that a man's spending is obligatory, while a woman's spending is voluntary. That means a woman's own money is hers and she chooses to help in supporting her family or not. However, a man as the head of the family is obliged by Islam to spend on his mother, sister, wife, and daughter even if she has her own money. He needs to support her in her living if she has no other man to look after her as a supporter.³⁰

Finally, the issue of polygamy: The principle in Islam is monogamy, but there are circumstances in which monogamy constitutes an injustice against men, women, and society. Islamic jurisprudence regarding polygamy represents the realism of Islam, as it is a heavenly religion legislated by the Creator to deal with human reality and not with ideals. Polygamy is permitted in Islam according to certain conditions, the most important of which is justice between wives in spending, treatment, and performing rights. As for the heart, nature makes a man's heart incline toward one of the wives, and this is

³⁰ Sultan, Saladin, *Women's Inheritance and the Issue of Equality*, Cairo, Dar Al-Nahda, 1420 AH - 1999 AD, Al-Enlightenment Series.

permitted if it does not appear in dealings and behavior. Polygamy hurts women and makes them angry, and they reject it out of the jealousy that God created women and men with. However, Islam is a realistic religion whose goal is to advance reality towards purity and chastity. It urges man to struggle with the self, and even consider it a jihad. Polygamy is a humane moral system that does not allow a man to have sexual intercourse with any woman he wants. Rather, it allows him to have sexual intercourse with only four within a legal contract that guarantees women's rights. One of the conditions for polygamy is that the man informs his wife of his desire to marry another woman, and she has the right to request a divorce or accept the presence of a second wife in her husband's life. The rational view of the polygamy system shows the wisdom of the Creator in his legislation. In a society that suffers from an increase in the number of women many times that of men due to wars, or the exposure of men to death due to the nature of their hard work, there is a need for a solution to this problem. Polygamy solves the problem of women remaining unmarried, as well as the problem of infertility among the wife, allowing the husband to have children from another wife without divorcing and abandoning his first wife. Just as polygamy protects society from immorality and decadence, when the percentage of unmarried women, widows, and divorcees increases who do not find a breadwinner to take care of them and meet their needs, some may resort to illegal intercourse with men, and the entire society dissolves because its members are not protected by what is permissible. In the early Islamic society, the widow was not left alone in society to bear the hardship of raising children and spending on them. Rather, she was quickly included in a new home by a generous husband who would take care of her and her children. This is a society in which individuals and families work together to maintain its chastity and achieve its goal, which is to rebuild the earth.

Western society, which blames Islam for the phenomenon of polygamy, suffers from the spread of sinful secret relationships. How can a Muslim woman accept that her husband has intercourse with another woman in a forbidden way but not accept that he marries another woman in a permissible manner! Polygamy has its benefits in society just as it has its disadvantages. Among the disadvantages of polygamy is the hostility that breaks out between wives and that this hostility is transmitted to children. Likewise,

a man cannot be fair in love, even if he is fair in treatment. Islam does not command polygamy, but rather permits and restricts it at the same time with justice that preserves women's rights and dignity and makes it something that a rational person does not think about except when necessary. Islam is the first legislation in this universe that honored women, granted them their rights, and made them equal to men in terms of humanity, duties, and rights. Rather, he gave her the care and honor that she should be proud of over all the women on earth.

The following verse summarized the characteristics of Muslim men and women, without distinguishing between them: “ إِنَّ الْمُسْلِمِينَ وَالْمُسْلِمَاتِ وَالْمُؤْمِنِينَ وَالْمُؤْمِنَاتِ وَالْقَانِتِينَ وَالْقَانِتَاتِ وَالصَّادِقِينَ وَالصَّادِقَاتِ وَالصَّابِرِينَ وَالصَّابِرَاتِ وَالْخَاشِعِينَ وَالْخَاشِعَاتِ وَالْمُتَصَدِّقِينَ وَالْمُتَصَدِّقَاتِ وَالصَّائِمِينَ وَالصَّائِمَاتِ وَالْحَافِظِينَ فُرُوجَهُمْ وَالْحَافِظَاتِ وَالذَّاكِرِينَ اللَّهَ كَثِيرًا وَالذَّاكِرَاتِ أَعَدَّ اللَّهُ لَهُمْ مَغْفِرَةً وَأَجْرًا عَظِيمًا ” which means “*For Muslim men and women, — For believing men and women, For devout men and women, For true men and women, For men and women who are Patient and constant, for men And women who humble themselves, For men and women who give In charity, for men and women Who fast (and deny themselves), For men and women who Guard their chastity, and For men and women who Engage much in God's praise,— For them has God prepared Forgiveness and great re-ward.*”³¹ Here God mentions the attributes that He sees. God sees them in man, and they are qualities whose place is in the heart, because God does not look at the bodies, but rather looks at the hearts, which are the place of faith. The noble verse goes on to mention the levels of faith: Islam, then faith, then submissiveness, then honesty, then patience, then humility, almsgiving, fasting, individual preservation, and abundant dhikr, indicating that their reward is forgiveness of sins and a great reward.

Conclusion

Praise be to God who honored human beings - man and woman - with the religion of Islam and made life harmonious between the strength of the man and the weakness of the woman, between the softness of the female and the roughness of the male and made them unite in one cause that they strive to achieve with a desire to please God

³¹ Sūra Ahzāb (The Confederates), 33/35.

and achieve perfection through faith. God has made clear to both men and women their areas of work and specialization, and He has commanded them to have mercy, affection, and consultation in their affairs to populate Earth with righteous generations, which are considered an extension of the parents in doing good deeds and an ongoing charity for the Day of Resurrection. Whoever establishes a good practice will have its reward and the reward of whoever acts upon it.

Islam is a source of pride for women, in which the Muslim woman brags about the rights that Islam gave her, and which Western women still wish to obtain to this day. Rather, the Muslim woman must be an example of Islam and a call to walk on earth with her morals, her hijab, her intelligence, and her knowledge, thus showing the whole world that the Muslim woman is not ignorant, confined to the house, tyrannized by the Eastern man. Rather, she is a human being with her own distinctive personality whose essence is knowledge, chastity, and honesty, and who does not allow anyone but her to do so. Her husband should enjoy her femininity and beauty. Islam liberated women from the restrictions of pre-Islamic times and raised them to the highest and most honorable status known to women in history.

Then the enemies of Islam came and worked hard to return women to pre-Islamic times again, a pre-Islamic era that marginalized their role from being the creator of generations to a maid in the house who nourished and cared for the body, but did not care about raising the hearts, minds, and souls of believers. Rather, after they made her ignorant of her history and the truth of her religion, they came to fill women's minds with the seeds of Western civilization through the media, satellite channels, companies, associations, and clubs that demand women's liberation from oppression and ignorance and taking them out of home to engage in society. In uncontrolled mixing, it is easy to slip into a society of corruption and the entire nation dissolves with the loss of generational creators.

Islam is a religion of moderation. It did not demand women to hide at home and suppress their mind. Rather, it commanded them to learn useful knowledge and made clear to them their basic mission in life, which is building generations. Muslim woman is allowed to exercise her rights to go out to seek knowledge and work in a pure and hon-

orable society within legal controls that protect men and women from falling into a society of vice, decadence, and loss of lineage, thereby protecting the entire family - parents and children - and even society. Some may try to implement the ideal of Islam in its entirety and seek to transform society into the ideal Islamic society, but they feel frustrated and helpless when they find it impossible to implement the complete Islamic ideal on earth, because man is a sinner, and the best of sinners are those who repent. Supposing the ideal society is achieved, the questions of what man will do and what the goal is for which he will strive in living could best be answered by God's wisdom which requires that life of this world be a place of trial and testing for mankind, in which the forces of good and evil struggle to discover the strengths of mankind and their steadfastness in the truth when put to the test.

References

Al-Alusi, Shihabuddin Mahmud bin Abdullah al-Husayni (d. 1270), *Ruh al-Ma'ani fi Tafsir al-Qur'ani al-Azim wa al-Sab'u al-Masani*, edited by Ali Abdulbari Atiyya, Beirut: Dar al-Kutub al-Ilmiyya, 1415 AH (1995/1996 AD).

Al-Bukhari Al-Ja'fi, Abu Abdullah Muhammad ibn Ismail (-256 AH / 871 CE), *Al-Jami' Al-Sahih Al-Mukhtasar*, edited by Dr. Mustafa Deep Al-Bagha, Beirut: Dar Ibn Kathir, 3rd edition, 1407 AH / 1987 CE.

Al-Haythami, Al-Hafiz Nour al-Din Ali bin Abi Bakr (- 807), *Majma' al-Zawa'id waand Manba' al-Fawa'id*, edited by al-Iraqi and Ibn Hajar, Beirut: Dar al-Fikr, (1412 AH- 1992 AD).

Al-Jawzi, Abu Abdullah bin Al-Qayyim (751 AH / 1350 AD), *Zad Al-Ma'ad fi Huda Khair Al-Ibbad*, Beirut: Dar Al-Kitab Al-Arabi.

Al-Kurtubi, Muhammad bin Ahmed al-Ansari, *Al-Jami' li-Ahkamil-Qur'an* (The Comprehensive Compilation of the Rulings of the Quran), edited by Muhammad al-Barduti, Dar al-Kutub al-Misriyya, vol. 2, 1964.

Al-Mubarakfuri, Safiur Rahman, *Ar-Raheeq al-Makhtum*, (The Sealed Nectar), Egypt: Dar al-Wafa, , 2020.

Al-Zamakhshari, Abu al-Qasim Mahmud ibn Umar, *Al-Kashaf 'an Haqaiq Ghawamizi al-Tanzil wa Uyun al-Ikavil fi Wujūh al-Ta'wil*, 3rd edition, Cairo: Dar al-Rayyan li al-Turath, 1987.

An-Nadwi, Sayyid Sulaiman Nadwi, *Sīratu 'Aisha Ummi'l-Mu'minin* (The Biography of Aisha, the Mother of the Believers), critical edition by Muhammad Rahmatullah Hafiz an-Nadwi. Damascus: Dar al-Qalam, 1424 AH/2003 AD.

Ez-Zuhaylî, Vehbe bin Mustafa, *et-Tefsîru'l-Münîr fi'l-Akîde ve'sh-Sharî'a ve'l-Menhec*, (The Illuminating Commentary on Creed, Law, and Methodology), Damascus: Dar al-Fikr, 1991.

Ibn Ashur, Muhammad al-Tahir, *Tafsir al-Tahrir wa al-Tanwir* (The Interpretation of Liberation and Enlightenment), Dar al-Tunisiyya li'n-Nashr in 1984.

Ibn Majah, Abu Abdullah Muhammad bin Yazid Al-Qazwini, *Sunan Ibn Majah*, Beirut: Dar Al-Fikr, edited by Muhammad Fouad Abdel-Baqi.

Ibn Hanbal, Abu Abdullah Al-Shaybani Ahmad (241 AH / 856 AD), *Musnad Ahmad Ibn Hanbal*, Cairo: Al-Risala Foundation, 2nd edition, 1420 AH - 1999 AD

Sultan, Saladin, *Women's Inheritance and the Issue of Equality*, Cairo: Dar Al-Nahda, 1420 AH - 1999 AD.

The Holy Quran Translation by A. Yusuf Ali (quranyusufali.com)

Tuncer, Eyyüp. "Endonezya'nın Şerif Hidayetullah Devlet İslam Üniversitesi'nde Tefsir Alanında Hazırlanan Doktora Tezlerinin Tasnif Ve Analizi". *Tetkik 4* (Ekim 2023), 29-76. <https://doi.org/10.55709/tetkik.4.1312655>.

Kur'an ve Sünnet Araştırmaları Dergisi

Journal of Qur'an and Sunnah Studies

مجلة دراسات القرآن و السنة

<https://dergipark.org.tr/tr/pub/kursad>

e-ISSN: 2791-8726

Cilt/Volume: 4, Sayı/Issue: 1, Yıl/Year: 2024 (Mart/March)

Hicrî Sekizinci Yüzyıl Divân Yazarlarından Muhammed b. el-Evşânî ve *Medhu Rasulillah* Adlı Divânı

*Hijrî Eighth Century Diwan Writers Muhammad b. al-Awshânî and His
Dîwân titled Madhu Rasulillāh*

Mehmet Şirin GÜZEL

Dicle Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Arap Dili ve Belâgatı Yüksek Lisans Öğrencisi
Diyarbakır, Türkiye

Dicle University, Faculty of Theology, Master's Degree Student in Arabic
Language And Literature. Diyarbakır, Türkiye
mehmetnur.72@hotmail.com

<https://orcid.org/0009-0007-0465-8044>

Makale Bilgisi – Article Information

Makale Türü/Article Type: Araştırma Makalesi/ Research Article

Geliş Tarihi/Date Received: 27/01/2024

Kabul Tarihi/Date Accepted: 20/02/2024

Yayın Tarihi/Date Published: 31/03/2024

Atıf / Citation:

Güzel, Mehmet Şirin. "Muhammed b. el-Evşânî ve *Medhu Rasulillah* Adlı Divânı". *Kur'an ve Sünnet Araştırmaları* 4/1 (Mart/March, 2024). 27-51.

İntihal: Bu makale, intihal.net yazılımınca taranmıştır. İntihal tespit edilmemiştir.
Yayıncı / Published by: Yaşam Boyu Eğitimi Destekleme Derneği/ Türkiye.

Öz

Edebi bir tür olarak methiyeler, dini, toplumsal veya idari öneme sahip kişilere yönelik övgü temalı şiirlerdir. Bu tür şiirlerde, övülen kişinin ahlaki değerleri, faziletleri, liderlik yetenekleri, beşerî özellikleri, hikmeti, adaleti ve dini bağlılığı vurgulanır. Asırlar boyunca İslam toplumunda önemli şahsiyetlere olan sevgi, saygı ve bağlılığın ifadesi olarak methiyeler dizilmiştir. Arap edebiyatında methiyelerin en yaygın ve bilinen örneği, Hz. Peygamber'e yazılmış methiyelerdir. İslam tarihi boyunca pek çok şair, onun hayatı, risâlet görevi, insanlığa katkıları ve ahlaki özellikleri üzerine şiirler yazmıştır. Hz. Peygamber'e methiye yazan şairlerden biri de hicrî 8. yüz yıl Siirt âlimlerinden Muhammed b. el-Evşânî'dir. Bu çalışmada Muhammed b. el-Evşânî'nin kaleme aldığı *Medh-u Rasulillah* adlı divânı incelenmiştir. Hicri 777 yılında kaleme alınan divan, yaklaşık iki bin yüz beyitten oluşmaktadır. Dolayısıyla bu hacimli eserin tahkiki, makale konusunu aştığından bu çalışmada sadece içerik analiziyle yetinilmiştir. Bu kapsamda öncelikle giriş bölümünde İslam coğrafyasında methiye geleneğinin tarihi serencamı hakkında bilgi verilmiş ardından ana hatlarıyla söz konusu divan tanıtılmış ve müellifi hakkında bilgi verilmiştir. Son olarak divan, tematik açıdan incelenmiştir. Eserin içerik analizi, tespit edilebilen tek yazma nüshası üzerinden yapılmıştır. Müellifin Allah rasulüne duyduğu muhabbet saikiyle kaleme aldığı divanda tazarru, istiğfar ve eleştiri türü kasideler yer alsa da çoğunluğunu methiye türünden kasidelerin oluşturduğu görülmüştür.

Anahtar kelimeler: Arap Dili ve Belâgatı, Şiir, Divan, Methiye, İbnü'l-Evşânî.

Abstract

As a literary genre, panegyrics are poems that praise individuals with religious or social significance. In these poems, the moral values, virtues, leadership abilities, human qualities, wisdom, justice, and religious devotion of the praised person are emphasized. Throughout the centuries, panegyrics have been composed in the Islamic society as an expression of love, respect, and loyalty to important figures. In Arabic literature, the most common and well-known examples of panegyrics are those written for the Prophet Muhammad. Throughout Islamic history, many poets have written poems about his life, prophetic mission, contributions to humanity, and moral qualities. One of the poets who wrote panegyrics for Prophet Muhammad in the eighth century of the Hijri calendar was Muhammad b. al-Awşhânî, a scholar from Siirt. This study examines the *Dīwān* written by Muhammad b. al-Awşhânî titled "Madhu Rasulillah". The *dīwān*, written in the year 777 Hijri, consists of approximately 2,200 couplets. Therefore, due to the extensive volume of this work, this study is limited to content analysis only. In this context, the introduction provides information about the historical development of the panegyric tradition in the Islamic world. Subsequently, the *dīwān* is introduced, and information about its author is provided. Finally, the *dīwān* is analyzed thematically. The content analysis of the work is based on the single manuscript copy that could be identified. It is observed that, while the *dīwān* includes qasidas of supplication, repentance, and criticism, the majority of the poems are panegyrics, written out of the poet's love for the Messenger of Allah.

Keywords: Arabic Language And Literature, Poem , *Dīwān al-Madhiyya*, İbn al-Awşhânî.

Giriş*

Sözlükte zemmin zıddı olup sena etmek, övmek, övgüde bulunmak ve güzel bir sözle nitelemek gibi anlamları ifade eden medih,¹ istilahi bir kavram olarak bir kimsede bulunan erdem, fazilet ve üstünlükleri veya toplumdaki konumunu yâda bir işteki becerilerini şiir veya nesir türünden birisiyle dile getirmektir.² Daha öz bir ifadeyle medih, güzel bir şeyi dille kasıtlı olarak sena ve övmedir.³

Medih kökünün sonuna nispet eki getirilerek yapılmış olan methiye kelimesi ise edebiyatta bir kimseyi övmek için yazılan şiire ve yazılara denir. Daha çok kaside nazım şekliyle yazılır. Methiye daha çok kaside şeklinde yazıldığından önceleri “kasîde-i medhiyye” olarak anılmış, daha sonra sadece methiye şekli kullanılmıştır. Arap edebiyatında ise genellikle medh, medîh, medîha, ümdûha ve midha kelimeleri kullanılmıştır.”⁴

Kaynağında mersiye, fahr, gazel, hamâse, gibi türlerin bulunduğu medih, Arap edebiyatında en çok ele alınan konuların başında gelir. “Gerek Câhiliye döneminde gerekse İslâm’dan sonra övgü kasidelerinin gelenekleşmiş olan bu bölümlerine bâdiyeli-şehirli bütün şairler tarafından uzun bir süre özenle riayet edilmiştir”.⁵

Arap edebiyatında *el-Medâihu'n-Nebeviyye* olarak adlandırılan şiir türlerinde Hz. Peygamber hakkında şairler tarafından pek çok şiir söylenmiştir. Bu tür şiirlerde şairler, Hz. Peygamber’e karşı duydukları saygı ve sevgiyi, ona duyulan özlemi, doğumunu, nesebini, güzel ahlakını, fiziki özelliklerini, şirkin onunla ortadan

* Bu makale Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsünde devam etmekte olan "Muhammed İbnü'l-Evşânî ve Medhu Rasulillah Adlı Divanının Tahkiki" başlıklı yüksek lisans tezinin birinci bölümünden üretilmiştir.

¹ Cemalüddin Muhammed b. Mükrim İbn Manzur, *Lisânu'l-'Arab*, (Beyrut: Dâru Sâdır, ts.), 2/589; Muhammed b.Hasan Ebû Bekir ez-Zebîdî, *Tâcü'l-Arûs*, ts., 7/111; Mecduddîn Muhammed b. Yâkub el-Fîruzâbâdî, *el-Kâmûsü'l-muhîd*, 240.

² Mecdi Vehbe, *Mu'cemu'l-mustalahâti'l-Arabîyye*, ts., 343.

³ Ebü'l-Hasen Alî b. Muhammed b. Alî es-Seyyid eş-Şerîf el-Cürcânî, *et-Ta'rîfât*, ts., 207.

⁴ İskender Pala, “Ansiklopedik Divan Şiir Sözlüğü” (Kapı Yayımları, 06 Aralık 2018), 313; İsmail Durmuş, “Methiye”, DİA (Ankara: TDV İslâm Araştırmaları Merkezi, 2004), 29/406.

⁵ Durmuş, “Methiye”, 29/406.

kalktığını, miracı, mucizelerini, hicreti gibi yaşadığı olayları, kâinatın onun hürmetine yaratıldığını, şefaatinin vb. birçok konuları ele almışlardır.⁶

Beşer cinsinden övülmeye en layık görülen şahıs olarak Hz. Peygamber (s.a.s) hakkında henüz hayattayken ekseriyeti nazım türünden methiyeler söylendiği gibi vefatının ardından da şairler tarafından pek çok şiir söylenmiş, yazılmıştır. İlk başlarda bazı sahabeler tarafından söylenen bu methiyeler sonraki nesiller tarafından da devam ettirilmiştir.⁷

Abbasiler döneminde, İslam kültürü ve medeniyeti birçok yönüyle zirveye ulaşmıştır. İslam medeniyetinin altın çağını yaşadığı bu dönemin şairleri, yönetimde İslam dinini esas alan devrin halifelerini övmekten ve halifelerin nesep bakımından Hz. Peygamber'e olan yakınlıklarını şiirlerinde dile getirmekten geri kalmamışlardır.⁸ Bu devrin halifeleri, hem akrabalık hem de veraset yoluyla Hz. Peygamber'e olan yakınlıkları nedeniyle Hz. Peygamber'in övgülerine konu olmuşlardır. Bundan ötürü hem halifeler hem de onların dışındaki Haşimiler; Hz Peygamber'e olan yakınlıkları, O'nun ismini alma, onun sünnetine olan bağlılıkları ve bürdesini giyme gibi özelliklerle övülmüşlerdir.⁹ Di'bil b. 'Ali el-Huzâ'î (ö. 220/835) bu dönemde peygamber methiyeleri ile öne çıkan şairlerdir.¹⁰

Memlûkler döneminde hicrî 7. asırda *el-Medîhu'n-Nebevî* ifadesi bir terim olarak daha fazla belirginleşerek müstakil bir sanat dalı haline gelmiş¹¹ ve bu alanda kimi

⁶ Orhan İyışenyürek, "İbn Ma'tuk'un Divanındaki Peygamber Methiyeleri", *Necmettin Erbakan Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 47 (Kasım 2019), 146; Mehmet Mesut Ergiön, "Osmanlı Döneminde Arap Şiirinde Peygamber Methiyeleri", *Marife Dini Araştırmalar Dergisi* 7/1 (01 Nisan 2007), 120.

⁷ Mücteba Uğur, "Hz Peygamber'e İlk Medhiyeler", *Diyanet İlmî Dergi*, (Peygamberimiz Hz. Muhammed (s.a.s) -özel sayı-) 2000 (2003), 530.

⁸ Asmaa Almasri, *Şi'ru'l-medîhi'n-nebevî muhtevâhu ve eşkâlûhu fi bilâdi's-Şâm fi'l-ahdi'l-Osmânî* (İstanbul: Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2021), 78.

⁹ Muhammed, *el-Medâihu'n-nebeviyye hatta nihâyeti'l-'asri'l-Memlûkî*, (Dimaşk: Dâru'l-Fikr, 1996), 89-90.

¹⁰ Ahmet Şen, "Osmanlı Dönemi Arap Şairlerinden Ahmed el-Behlûl ve Hz. Peygamber'e Methiyelerinde Muhteva", *Tasavvur*, 5/2, (2019), 844.

¹¹ Muhammed, *el-Medâihu'n-nebeviyye*, 207; İyışenyürek, "İbn Ma'tuk'un Divanındaki Peygamber Methiyeleri", 147.

şairler sadece Hz. Peygamber'e özel divanlar ortaya koymuşlardır.¹² Memlûkler döneminde Hz. Peygamber'e yazılan methiyelerde, 'Âişe el-Bâ'ûniyye (ö. 922/1516),¹³ eş-Şihâb el-Hallûf (ö. 899/1493) ve Şa'bân el-Âsârî (ö. 88/1424) gibi şahıslar ön plana çıkan şairlerdendir.¹⁴

Endülüs'te Hz. Peygamber'e olan muhabbetin izleri hem şiir ve edebiyatta hem de sosyal hayatta görülmektedir. Nitekim O'nun hayatına dair bilgilerin yer aldığı ve onunla ilgili el-mürtecâ, el-müctebâ, imâdü'lümme, el-muthir, eş-şefî', vesîletü'n-Nebiyyîn, sâhibu'l-makâmi'l-mahmûd ve'l-kevser, mısâhu'z-zalâm, muhyî'n-Nübüvve, şemsü'l-hidâye gibi çeşitli sıfatların ele alındığı çok sayıda şiir de söylenmiştir.¹⁵ Endülüslü çok sayıda şair Hz. Peygamber'le ilgili şiirlerinde; şefaateceği, kalbinin çıkarılması (şakku's-sadr), ayın yarılması, parmaklarından suyun akması, birtakım varlıkların onu selamlaması ve kendisine tazimde bulunması gibi çeşitli konulara değinmişlerdir.¹⁶

el-Medâihu'n-Nebeviyye türü bakımından oldukça zengin olan Osmanlı döneminde birçok şair tarafından, Hz. Peygamber'e övgülerini içeren sayısız methiye yazılmıştır.¹⁷ Bu dönemde, Muhammed b. 'Ali el-Huseynî (ö. 1009/1600) ve 'Abdullah b. Yûsuf el-Yûsufî (ö. 1194/1780) gibi bazı şairler divanlarını tamamen Hz. Peygamber'i medhe tahsis ederken, İbnu'n-Nakîb Abdurrahman b. Muhammed (ö. 1081/1670)¹⁸ ve el-Emîr Mencek b. Muhammed el-Yûsufî (ö. 1080/1669)¹⁹ gibi şairler ise,

¹² Nu'aym el-Hımsî, *Nahve fehmin cedîdin li edebi'd-duveli'l-mutetâbi'a ve târihih -I-* (Dimaşk: Mudîriyyetu'l-Kutub ve Matbû'atu'l-Câmi'iyye, 1981), 251.

¹³ Bk. Muhammed Vehbi Dereli, *Osmanlı Dönemi Edebiyat Şairlerinden Âişe el-Bâûniyye ve Peygamber Methiyeleri*, (Gece Kitaplığı: Ankara, 2023).

¹⁴ Şen, "Osmanlı Dönemi Arap Şairlerinden Ahmed el-Behlûl ve Hz. Peygamber'e Methiyelerinde Muhteva", 844.

¹⁵ Nizamettin Parlak, "Hz. Muhammed (s.a.s) İçin Yazılan Şiirlerin Endülüs'teki Yansımaları: Kasîde fi Medhi'n-Nebî Geleneği", *Akademik Siyer Dergisi* 2 (30 Haziran 2020), 71-72.

¹⁶ Parlak, "Hz. Muhammed (a.s.) için Yazılan Şiirlerin Endülüs'teki Yansımaları", 72.

¹⁷ Ergi@n, "Osmanlı Döneminde Arap Şiirinde Peygamber Methiyeleri", 120.

¹⁸ Bk. İbrahim Fidan, *Osmanlı Dönemi Arap Şairlerinden İbnu'n-Nakîb el-Hüseynî ve Şiirleri*, (Gece Kitaplığı: Ankara, 2016).

¹⁹ Bk. Yusuf Sami Samancı, *Osmanlı Dönemi Arap Şairlerinden Mencek Paşa ve Şiirleri*, (Çizgi Kitapevi: Konya, 2017).

divanlarını yalnızca Hz. Peygamber'i medhe ayırmayıp diğer kaside türleri ile birlikte el-medâihu'n-Nebeviyye'ye de yer vermişlerdir.²⁰

Bu çalışmada hicrî sekizinci yüz yıl Anadolu bölgesi methiye yazarlarından Muhammed b. el-Evşânî'nin hayatı, ilmi kişiliği ve kaleme aldığı methiye türü divanı incelenecektir. Yapılan araştırma sonucu müellif ve eser hakkında daha önce herhangi bir çalışma yapılmadığı görülmüştür. Müellife ait eser, hicrî sekizinci yüz yıl methiye edebiyatına örneklik teşkil etmesi bakımından büyük önemi haizdir. Ayrıca bu tür eserler Anadolu coğrafyasında verilen Arapça dil öğretiminin kalitesini de ortaya koymaktadır. Zira bu öğretim sayesinde ana dili olmamasına rağmen Arapça şiir divanı yazabilecek seviyede âlimler yetişmiştir. Bu bağlamda giriş bölümünde İslam coğrafyasında methiye geleneğinin tarihi serencamı hakkında özet bilgi verildikten sonra müellif ve eseri tanıtılacaktır. Eserde yer alan beyit ve kaside sayısı, eserin tematik içeriği incelenecek, son olarak eserin tespit edilen tek nüshasının fiziksel özellikleri, temaları ve muhtevası hakkında bilgi verilecektir.

1. Muhammed B. el-Evşânî'nin Hayatı ve İlmi Kişiliği

Tarih ve biyografi kaynaklarında müellif hakkında detaylı bilgi yer almamaktadır. Sadece çalışma konusu olan elimizdeki eserinde yer alan bazı ifadelerinden hareketle hayatı ve yaşadığı döneme ait kısıtlı bilgilere ulaşılabilmıştır.

²⁰ Şen, "Osmanlı Dönemi Arap Şairlerinden Ahmed el-Behlûl ve Hz. Peygamber'e Methiyelerinde Muhteva", 844-845; Demiörayak, *Arap Edebiyatı Tarihi: Osmanlı Dönemi Mısır ve Bilâdü's-Şam Bölgesi*, (Erzurum: Fenomen, 2015), 233. Bu dönem medhiye edebiyatı hakkında detaylı bilgi için ayrıca bk. Mücahit Küçüksarı, *Osmanlı Dönemi Arap Şairlerinden İbrahim es-Sefercelani ve Şiirleri*, (Çizgi Kitapevi: Konya, 2017); Küçüksarı, *İbn Hicce el-Hamevi ve Divanı*, (Palet Yayınları: Konya, 2018); Selçuk Pekparlatır, *Osmanlı Dönemi Şairlerinden Yusuf el-Esîr ve Şiiri*, (Palet Yayınları: Konya, 2020); Ramazan Özkal, *Osmanlı Dönemi Arap Edebiyatı El-Muhibbi*, (Palet Yayınları: Konya, 2023).

Nitekim *Gayetü'n-Nihâye fi Tabakati'l-Kurra* adlı eserinde kendisini ismen zikreden muasırı İbnü'l-Cezerî bile şahsı hakkında çok kısıtlı bilgiye yer vermiştir.²¹

1.1. Hayatı

Tam adı, Muhammed b. Muhammed b. Ali b. Ahmed b. Muhammed b. el-Evşânî el-İs'irdî'dir. Künyesi Ebu Abdillâh'tır.²² İbnü'l-Evşânî'nin ne zaman doğduğu, nerede ve ne zaman vefat ettiği, nerelerde ve hangi âlimlerden ders aldığı kesin bir şekilde bilinmediği gibi, yetiştirdiği talebeler hakkında da herhangi bir bilgiye ulaşılamamıştır. Ancak *Medh-u Rasulillah* adlı eserin mukaddimesinde yazılış tarihi olarak hicri 777 senesinin kaydedilmesi, hicri sekiz, miladi 14.yy'da yaşadığını açıkça göstermektedir.²³ Öte yandan eserin mukaddimesinde yer alan İs'irdî nispetinden hareketle kendisinin Siirt'li olduğu anlaşılmaktadır.

Elimizde mevcut bulunan divanı dışında hayatına dair malumat edinilemeyen el-Evşânî'nin, yetim olarak büyüdüğü ve ergenlik çağına ermeden Kur'an'ı öğrendiği, bulûğ çağından sonra da Allah'ın (c.c) kendisine diğer ilimleri bahşettiği şu beyitlerinden anlaşılmaktadır:

[Hafîf]

ثُمَّ عَلَّمْتَنِي كِتَابَكَ طِفْلاً
قَبْلَ أَوْيْتَنِي يَتِيماً
وَ عَلُّوْماً سِوَاهُ بَعْدَ اِخْتِلَامِ
وَ أَحْسَنْتَ إِلَهِي يَا مُؤَيِّ الأَيْتَامِ

"...Daha sonra çocuk yaşta bana Kitab'ımı öğrettin. Bulûğ çağından sonra da bana diğer dini ilimleri öğrettin.

Yetimdim beni barındırdın yetimleri barındıran Allah'ım. Ve bana ihsanda bulundun"²⁴

Kaynaklarda yer alan bilgiye göre ailesi Siirt'e sonradan yerleşmiştir. Nitekim İbnü'l-Cezerî, babasının İbnü'l-Harûf el-Mevsîlî'den kıraât dersleri aldıktan sonra Siirt'e yerleştiğini ve hicri yedi yüz kırk üç senesinde vefat edinceye kadar Siirt'te ders

²¹ İbnü'l-Cezerî, *Gâyetü'n-nihâye fi tabakâti'l-kurra* (Beyrut-Lübnan: Daru'l-Kütübü'l-İlmiyye, 2006), 1/79; 2/254.

²² İbnü'l-Evşânî, *Medh-u Rasulillah*, 1b.

²³ İbnü'l-Evşânî, *Medh-u Rasulillah*, 1a.

²⁴ İbnü'l-Evşânî, *Medh-u Rasulillah*, 77b.

verdiğini aktarmaktadır.²⁵ Ayrıca verdiği bilgilerden müellifin, Mısır'da bulunduğu bir esnada İbnü'l-Lebbân el-İs'irdî (ö. 749/1349) gibi dönemin ünlü âlimlerinin de bulunduğu ilim meclislerinde yer aldığı anlaşılmaktadır.²⁶

Divanında yer alan bir beyitte Kur'ân'ın mahlûk (yaratılmış) olmadığını açıklamakla ehl-i sünnet düşüncesine bağlı olduğuna işaret eden²⁷ İbnü'l-Evşânî'nin ameli mezhebini sarih olarak ortaya koyan bir ifadesi olmamakla birlikte, Hz. Muhammed'in (s.a.s) yaratılmışların en hayırlısı olduğunu dile getirdiği bölümde diğer mezhep imamlarından önce imam Şâfiî'nin ismini zikretmesi ve mezhep imamlarının ismini sıralarken sadece onun için (وَ بِهِ يَقُولُ الشَّافِعِيُّ إِمَامُنَا) “*imamımız Şafii'de böyle söylüyor*” ifadesini kullanması onun Şâfiî mezhebine bağlılığını gösterir.²⁸

İbnü'l-Evşânî, hac ibadetini yerine getirmek maksadıyla Hicaz ve Şam olmak üzere birtakım bölgelere seyahatler gerçekleştirmiştir.²⁹ Müellif farklı tarihlerde Medine'yi ziyaret etmiş ve Hz. Peygamber'e (s.a.s) yazdığı bazı methiyelerini bu ziyaretler esnasında Ravza-i Mutahhara'da Hz. Peygamber'in mübarek kabr-i şeriflerinin karşısında kaleme almıştır.³⁰ Vefat tarihi bilinmemekle birlikte divanında yer alan kaside yazım tarihlerinden hareketle hicrî 786 senesine kadar da yaşadığını söylemek mümkündür.³¹

1.2. İlmi Kişiliği

Divanında yer alan bilgiye göre Muhammed b. el-Evşânî, henüz bulûğa ermemiş küçük bir çocukken Kur'ân-ı Kerimi öğrenmiştir. Eserinde bulûğ çağından sonra birçok farklı alanda dini ilimleri tahsil ettiği bilgisi yer alsa da³² bu ilimlerin tam olarak ne tür ilimler olduğu, kimlerden eğitim aldığı, ne kadar süre zarfında aldığı, ilim

²⁵ İbnü'l-Cezerî, *Gâyetü'n-nihâye*, 1/296.

²⁶ İbnü'l-Cezerî, *Gâyetü'n-nihâye*, 2/90.

²⁷ İbnü'l-Evşânî, *Medh-u Rasulillah*, 86a.

²⁸ İbnü'l-Evşânî, *Medh-u Rasulillah*, 2a.

²⁹ İbnü'l-Evşânî, *Medh-u Rasulillah*, 53a.

³⁰ İbnü'l-Evşânî, *Medh-u Rasulillah*, 52a; 11a; 49b.

³¹ İbnü'l-Evşânî, *Medh-u Rasulillah*, 61b.

³² İbnü'l-Evşânî, *Medh-u Rasulillah*, 77b; 68b.

tahsili için hangi şehirleri gezdiği ve öğrenci yetiştirip yetiştirmediği gibi bilgilere yer verilmemiştir.

Arapça hacimli bir divan yazmasından anlaşıldığı üzere müellif, Arap diline vakıf ve edebî yönü ön plana çıkan bir ilmi kişiliğe sahiptir. Öte yandan divanında yer alan şiirlerinden müellifin, kelim ve siyer-i nebi ilimlerinde derin bir bilgiye sahip olduğunu söylememiz mümkündür. Ayrıca divanında Allah'ın, kendisine kitap ve sünnete uygun bir inanç, anlayıp kavradığı³³ pek çok ilim ve hikmet bahsettiğini ifade etmektedir.³⁴ Müellifin 3955 kurrâ ve hâfızın tanıtıldığı³⁵ *Gâyetü'n-nihâye* adlı eserinde adının yer alması ve İbnü'l-Cezerî'nin kendisinden arkadaşımız (صاحبنا) diye bahsetmesi³⁶ kıraatçi yönünün de olduğunun göstergesidir.

1.3. Hocaları

Yapılan araştırma neticesinde hocaları hakkında bilgi edinemediğimiz İbnü'l-Evşânî, elimizde bulunan divanında, ailesi ve dostları için dua edip istiğfarda bulunurken her ne kadar bu duaya hocalarını da katsa da; isimlerini vermemekte ve haklarında herhangi bir bilgi aktarmamaktadır.³⁷ Ancak yukarıda da belirtildiği üzere muasırı İbnü'l-Cezerî'nin kendisinden arkadaşımız (أصحابنا), İbnü'l-Lebbân'dan da hocamız (شیخنا) şeklinde bahsetmesinden hareketle İbnü'l-Lebbân'dan ders aldığını söylemek mümkündür.

1.4. Eserleri

Muhammed b. el-Evşânî'nin *Medh-u Rasûlillah* adlı eseri dışında başka eseri tespit edilememiştir. Söz konusu eserin de tek nüshası tespit edilebilmiştir. Bu nüsha Diyanet İşleri Başkanlığı kütüphanesinin yazma eserler koleksiyonunda 002580-I demirbaş numarasıyla kayıtlıdır.³⁸

³³ İbnü'l-Evşânî, *Medh-u Rasulillah*, 75b.

³⁴ İbnü'l-Evşânî, *Medh-u Rasulillah*, 68b.

³⁵ Abdurrahman Çetin, "Gâyetü'n-nihâye", *DİA* (İstanbul, 1996), 13/414.

³⁶ İbnü'l-Cezerî, *Gâyetü'n-nihâye*, 1/296.

³⁷ İbnü'l-Evşânî, *Medh-u Rasulillah*, 65a.

³⁸ Diyanet İşleri Başkanlığı Kütüphanesi (DİB), "Yazma Eserler" (18 Ekim 2022).

Bilindiği üzere şairlerin çoğu, henüz hayattayken divanlarını tedvin etmemişlerdir. Kimisi divanlarını daha hayattayken tertip ederken kimisinin divanı ise vefatının akabinde başkaları tarafından tedvin edilip piyasaya sürülmüştür. Hem mukaddimesinde yer alan ifadelerden hem de kaside başlıklarından anlaşıldığı kadarıyla İbnü'l-Evşânî'nin, divanı öğrencilerinden biri tarafından tedvin edilmiştir.

2. Muhammed b. el-Evşânî'nin Divanı Hakkında Genel Bilgiler

İç kapağında Hz. Peygamber'e ait bir hadise yer verilen divan şu ifadelerle başlamaktadır:

هَذَا مَدْحُ رَسُولِ اللَّهِ
بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ
قَالَ مَوْلَانَا وَأَسْتَاذُنَا الْإِمَامُ الْفَائِقُ حُجَّةُ الْحَقِّ عَلَى الْخَلَائِقِ وَحِيدُ دَهْرِهِ وَقَرِيدُ عَصْرِهِ بَوِيَّةُ السَّلَفِ أَسْتَاذُ
الْخَلْفِ شَمْسُ الْمِلَّةِ وَالِدِينِ قُدْوَةُ الْمُحَقِّقِينَ وَالْعُلَمَاءِ الْعَامِلِينَ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ مُحَمَّدُ بْنُ مُحَمَّدِ بْنِ عَلِيٍّ بْنِ أَحْمَدَ بْنِ
مُحَمَّدَ بْنِ الْأَوْشَانِي الْإِسْعَرْدِي ... يَمْدَحُ سَيِّدَ الْخَلْقِ مُحَمَّدًا رَسُولَ اللَّهِ ... فِي شَهْرِ رَمَضَانَ الْمُعْظَمِ سَنَةَ سَبْعِ
وَسَبْعِينَ وَسَبْعِمِائَةٍ بِمَدِينَةِ إِسْعَرَدَ

Burada yer alan ifadelerden İbnü'l-Evşânî'nin öğrencilerinden biri tarafından divanın tedvin edildiği açıkça anlaşılmaktadır. Öte yandan müellifiin Hz. Peygambere duyduğu özlemi dile getirdiği ilk methiye kasidesini yedi yüz yetmiş yedi senesinde Siirt'te kaleme aldığı görülmektedir. Mukaddimedede yer alan ifadeler kısmen öğrencinin övgüde abartı ifadeleri olsa da İbnü'l-Evşânî'nin ilmi kişiliği hakkında da fikir vermektedir.

Divanın sonunda yer alan ve müellifin Hz. Peygamber'e özlemini dile getirerek başladığı (ج) harfi ile mukaffa kasidesi ise şu beyitle son bulmaktadır:

[Basît]

رِيحُ الصَّبَا حَمَلَتْ مِنْ قَبْرِهِ أَرْجَاءً فَعَطَّرَ الْكُؤْنَ رِيًّا ذَلِكَ الْأَرْجَى

“Saba rüzgârı onun kabrinden esintiler getirdi. Kâinat o esintilerle hoş kokulara

bulandı.”

Divanın bazı varaklarında derkenar notları yer almaktadır. Söz gelimi yetmiş beş ve yetmiş altıncı varakların kenarlarında Sâbit (Amr) b. Mâlik eş-Şenferâ el-Ezdî'ye (ö. 525-550 arası) nisbet edilen *Lâmiyyetü'l-'Arab'*ın bir kısmı (yirmi beş beyit) yer almaktadır. eş-Şenferâ'ya nispet edilen şiirlerden hemen önce, Hz. Peygamber'in (s.a.s); *Lâmiyyetü'l-'Arab* ile ilgili şu tavsiyesine yer verilmiştir: *"Çocuklarınıza Lâmiyyetü'l-'Arab'ı okutun, çünkü o çocuklara güzel ahlâkı, cesareti, cömertliği ve edebi öğretir."*

Ayrıca 76a nolu varakın üst ve sol kenar kısmında kime ait olduğu belli olmayan iki beyit bulunmaktadır. Beyitler şöyledir:

[Basît - Tavîl]

مَا أَضَرَ الْعَبْدَ عَنِ تَقْبِيلِ أَرْضِكُمْ وَسَوْفَ يَسْعَى إِلَيْكَ وَهُوَ مُعْتَذِرٌ
مَرَارِكَ فَرَضَ كَالصَّلَاةِ لَوْ قَتَبَهَا تُؤَدَّى فَإِنْ قَاتَتْ فَلَابِدًا مِنْ فَرَضِ

"Kula ne Zarar gelir ki toprağınızı öpse ve ileride özrünü dile getirmek için kapınıza gelse! Seni ziyaret etmek vaktinde edası, geçince de kazası gereken namaz gibidir."

37

Bu notların müellife mi, müdevvine mi yoksa müstensihe mi ait olduğu bilinmemektedir. 101 varaktan oluşup yaklaşık 2.100 beyit ihtiva eden bu divan, genellikle nebev-î methiyeler içermektedir. Fakat sadece nebev-î medihleri kaleme almakla yetinmeyen şair, medhilerin yanı sıra; Allah'ın engin rahmeti, O'na münacatta bulunma, yalvarıp yakarma, istiğfarda bulunma, Rafıziler ve onların dine verdikleri tahribatı eleştirme, kendi döneminde yaşayan insanların genel ahlakı ve hak ve hakikatten ne denli saptıkları, Hicaz ve Şam'a olan özlem ve iştihakı, ehl-i beyte ve sahabe-i kiram efendilerimize beslediği muhabbet, vaaz, tövbe, Kur'an ve icazı gibi farklı birçok konuyu da ele almıştır. Ayrıca şair kimi beyitlerde, yapmakla mükellef olduğu amellerinin eksikliğini dile getirmiş, Hz. Peygamber'den şefaata talebinde bulunmuş ve Allah'a (c.c) tazarruda bulunarak affedilmek için onu aracı kılmıştır.

2.1. Eserin Kaydı ve Müellife Aidiyeti

Yapılan araştırma sonrası esere ait tek bir nüshanın olduğu tespit edilmiştir. Söz konusu nüsha Diyanet İşleri Başkanlığı Kütüphanesi Yazma Eserler Bölümü 002580-I

demirbaş no ile kayıtlıdır. Diyanet İşleri Başkanlığı kütüphanesinde müellif nisbesi hataen “el-Ûşânî” şeklinde kaydedilmiştir. Zira nüshada açıkça “el-Evşânî” şeklinde zaptedilmiştir. Öte yandan kayıta yer alan istinsah tarihi ve eserin sonunda ferağ kaydının olduğu bilgileri³⁹ de doğru değildir. Zira söz konusu tarih istinsah tarihi olmayıp müellifin ilk methiyesini nazmettiği tarihtir. Ayrıca nüsha sonunda herhangi bir ferağ kaydı bulunmamaktadır.

Daha önce de belirtildiği üzere eser ve müellif hakkında kaynaklarda bilgi yer almamaktadır. Sadece muasırı İbnü'l-Cezerî ismen iki defa kendisinden bahsetmiş o da herhangi bir detay vermemiştir. Eserin müellife aidiyeti konusunda elimizdeki tek vesika yine eserin kendisidir. Zira mukaddime bölümünde eserin İbnü'l-Evşânî'ye aidiyeti net bir şekilde ifade edilmiştir.

2.2. Eserin Yazılış Amacı

Divanı incelendiğinde; karşılığında dünyevi hiçbir çıkar elde etme gayesi gütmeyeceği apaçık anlaşılan Muhammed b. el-Evşânî'yi nebevi medihlerle dolu bu divanı kaleme almaya sevk eden sebebin, onun Allah Resulüne duyduğu aşırı muhabbet,⁴⁰ şefaatinin dileme,⁴¹ Allah'ın (c.c) rızasını kazanma,⁴² mağfiretine ve arzu ettiği uhrevi nimetlere nail olma, nihayetinde Peygamberi övme vesilesiyle ukbada en güzel şekilde mükâfatlandırılma⁴³ gibi ulvi duygular olduğu söylenebilir. Nitekim kalbi Hz. Peygamber'in (s.a.s) muhabbetiyle dolup taşan ve onun özlemiyle yanıp tutuşan şair, divanının farklı yerlerinde bunu birçok defa şu ifadelerle dile getirmektedir:

[Kamil]

وَبُلُوغَ مَا أَرْجُو مِنَ الْآلَاءِ

غُفْرَانَ رَبِّي أَرْجِي بِمَدِيحِهِ

³⁹Bk. <https://yazmaeserler.diyaret.gov.tr/details?id=1063&materialType=YE&query=u%C5%9Fani> (erişim: 25.07.2023).

⁴⁰ İbnü'l-Evşânî, *Medh-u Rasulillah*, 17a.

⁴¹ İbnü'l-Evşânî, *Medh-u Rasulillah*, 16b.

⁴² İbnü'l-Evşânî, *Medh-u Rasulillah*, 18b; 24a.

⁴³ İbnü'l-Evşânî, *Medh-u Rasulillah*, 96a.

“Hz. Peygamber’i (s.a.s) övmekle Rabbimin mağfiretini ve arzuladığım nimetlere (uhrevi) ulaşmayı ümit ediyorum.”⁴⁴

[Basît]

أَتَيْنُهُ مَادِحاً أَرْجُو شَفَاعَتَهُ فَهُوَ الْمُسْتَفْعُ فِي أَهْلِ الذُّنُوبِ عَدَاً

“Şefaatinu umarak O’nu övmeye geldim. Çünkü yarın (mahşer gününde) günah ehli için şefaatte bulunacak odur.”⁴⁵

[Tavîl]

دَعَايِي إِلَيْهِ حُبُّهُ فَمَدَحَتْهُ مَعَ الْعِلْمِ بِالتَّقْصِيرِ فِيهِ وَذَا جُهْدِي

“O’na olan sevgim beni ona davet etti ve onu methettim. Bu hususta eksiklerimin farkında olmakla beraber elimden gelen buydu.”⁴⁶

[Tavîl]

رَضَى اللَّهُ أَبْغِي فِي مَدِيحِ مُحَمَّدٍ فَحُبُّكَ فِي يَوْمِ الْقِيَامَةِ مُنْقِذِي

“Muhammed’i (s.a.s) övmeye Allah’ın rızasını isterim. Zira senin sevgin kıyamet gününde kurtarıcım olacaktır.”⁴⁷

Divanında yer alan bu ve benzeri ifadelerden anlaşıldığı üzere, İbnü’l-Evşânî eserini Hz. Peygamber’e (s.a.s) duyduğu muhabbet ve özlemi dile getirmek arzusuyla kaleme almıştır.

2.3. Divanın Tematik Açıdan Analizi

Divanın tamamı yetmiş üç kasideden oluşmaktadır. Müellif divanında yer verdiği kasidelerde; başta Hz. Peygamber ve ashabına methiyeler, Allah’ı (c.c) tazim etme, tazarru, istiğfar, tevessül, dönemin batıl fırkalarına eleştiriler, toplumdaki ahlaki yozlaşmaya tepki gibi pek çok temayı işlemiştir. Bazı kaside başlıkları (هَذَا مَدْحُ رَسُولٍ)

⁴⁴ İbnü’l-Evşânî, *Medh-u Rasulillah*, 96a.

⁴⁵ İbnü’l-Evşânî, *Medh-u Rasulillah*, 16b.

⁴⁶ İbnü’l-Evşânî, *Medh-u Rasulillah*, 17a.

⁴⁷ İbnü’l-Evşânî, *Medh-u Rasulillah*, 18b.

49 (وَقَالَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ يَمْدَحُ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ),⁴⁸ (اللَّهُ) net iken pek çoğu (وَقَالَ أَيْضًا),⁵⁰ (وَلَهُ أَيْضًا)⁵¹ şeklinde olup kasidenin teması hakkında herhangi bir bilgi vermemektedir. Divanda yer alan kasidelerden yirmi yedi tanesi ise mukaffa olup (حَرْفُ الذَّالِ),⁵² (حَرْفُ الْجِيمِ)⁵³ şeklinde kafiye harfine göre başlıklandırılmışlardır. Ancak bunlarında tamamen alfabetik sıraya göre dizilmediği görülmektedir. Nitekim hemze, ya, te, se ve cim kafiyeleri divanın sonuna eklenmiştir. Müellifin tazarru temalı bazı kasideleri (وَقَالَ رَضِيَ اللَّهُ فِي الْمَعْنَى)⁵⁴ şeklinde başlıklandırılmıştır. Ancak müdevvinin “فِي الْمَعْنَى” ifadesiyle ne kastettiği anlaşılmamaktadır.

2.3.1. Hz. Peygambere (s.a.v.) Medih

Divanda yer alan kasidelerden yirmi yedi tanesi harf kafiyeli olmak üzere toplamda otuz beş kaside sırf Hz. Peygamber’e methiye amaçlı nazmedilmiştir. İbnü'l-Evşânî, methiyelerinde Hz. Peygamberin Allah katındaki üstün meziyetlerini, yüce ahlakını, mevlid-i nebeviyi, siretini, mucizelerini ve kıyamet gününde şefaati olacağını sıklıkla vurgulamaktadır. Bunun yanı sıra kendisine duyduğu sevgiyi, hasreti ve özlemi her defasında dile getirir. Müellifin methiyeleri incelendiğinde yüreği Hz. Peygamber sevdasıyla yanıp tutuşan bir Peygamber aşığı olduğu açıkça anlaşılmaktadır. Bununla birlikte o, ilk methiyesinde ölçülü davranıp Hz. Peygamber’i methederken ifrat ve tefritten kaçınmak gerektiğini ifade eder. Ona göre Hz. Peygamber eşref-i mahlûkattır. Ancak aşırıya kaçıp Hıristiyanların düştüğü hataya düşerek O’nun bir beşer olduğunu unutmamak gerekir:

[Kâmil]

وَأَنْعَتُ عُلَاهُ وَلَا يَصْنَدُكَ عَاذِلُ

يَا مَادِحَ الْمُخْتَارِ خُذْ فِي مَدْحِهِ

⁴⁸ İbnü'l-Evşânî, *Medh-u Rasulillah*, 1a.

⁴⁹ İbnü'l-Evşânî, *Medh-u Rasulillah*, 72b.

⁵⁰ İbnü'l-Evşânî, *Medh-u Rasulillah*, 88a.

⁵¹ İbnü'l-Evşânî, *Medh-u Rasulillah*, 88b.

⁵² İbnü'l-Evşânî, *Medh-u Rasulillah*, 17b.

⁵³ İbnü'l-Evşânî, *Medh-u Rasulillah*, 151a.

⁵⁴ İbnü'l-Evşânî, *Medh-u Rasulillah*, 58a.

وَتَجَنَّبِ الْإِطْرَاءَ غَيْرَ مُقَصِّرٍ
لَا تَطَّرَ إِطْرَاءَ النَّصَارَا إِنَّهُ
فَمَحَمَّدٌ خَيْرُ الْخَلَائِقِ كُلِّهِمْ
فِي الْمَدْحِ فَالْإِطْرَاءُ سَمٌّ قَاتِلٌ
بَشَرٌ لَهُ فَوْقَ الْعِبَادِ مَنَازِلُ
هَذَا الصَّوَابُ وَغَيْرُهُ هَذَا بَاطِلٌ

“Hz. Muhtarı metheden, methet onu yüce nitelikleriyle. Hiçbir şey seni alıkoymasın bundan.

Medihte geri durma ve aşırıya da kaçma, zira aşırıya kaçmak ölümcül bir zehirdir.

Hristiyanların aşırıya kaçtıkları gibi aşırıya kaçma, zira o insanlardan üstün bir insandır.

Hz. Muhammed (s.a.s.) bütün mahlûkatın en hayırlısıdır. Doğru olan budur, bunun dışındakiler batıldır.”⁵⁵

Kaside başlıklarından anlaşıldığı üzere bazı methiyelerini muvacehe-i şerifte nazmetmiştir. Nitekim aşağıdaki beyitlerle başlayan mevlid-i şerif temalı methiyesini yedi yüz seksen senesinde muvacehede nazmetmiştir:

[Basît]

41

فِي مِثْلِ هَذَا الشَّهْرِ خَيْرُ الْخَلْقِ قَدْ وُلِدَا
فَالْحَمْدُ لِلَّهِ حَمْدًا دَائِمًا أَبَدًا

“Böyle bir ayda doğdu insanlığın en hayırlısı. Ebediyen hamdolsun Allah’a.”⁵⁶

Öte yandan methiyelerinden birini yedi yüz yetmiş dokuz,⁵⁷ diğerini de yedi yüz seksen iki senesinde⁵⁸ muvacehede nazmettiği anlaşılmaktadır.

Müellif Hz. Peygamberi cömertliğiyle övmüştür:

[Kâmil]

وَمُحَمَّدٌ أَسْحَى الْأَنْامِ وَمَالُهُ
وَهُوَ الْجَوَادُ وَكُلُّ جُودٍ قَدْ بَدَى
لِلنَّاسِ مَبْدُولٌ فَنِعْمَ الْبَاذِلُ
مِنْ غَيْرِهِ إِنْ قَسَنَتْهُ مَنَصَائِلُ

“Hz. Muhammed (s.a.s.) insanların en cömerdidir. Malını hep insanlara dağıtmıştır. Ne güzel dağıtandır o.

⁵⁵ İbnü'l-Evşânî, *Medh-u Rasulillah*, 3b.

⁵⁶ İbnü'l-Evşânî, *Medh-u Rasulillah*, 11b.

⁵⁷ İbnü'l-Evşânî, *Medh-u Rasulillah*, 52b.

⁵⁸ İbnü'l-Evşânî, *Medh-u Rasulillah*, 49a.

Yegâne cömert oydu. Onun dışındakilerin yaptığı cömertikler onunkiyle kıyaslandığında cılız kalırdı.”⁵⁹

Bazı methiyelerinde Hz. Peygamber’in ayak bastığı bilad-i haremeynin her köşesini tek tek tasvir eder ve oraya olan özlemini dile getirir:

[Tavîl]

إِذَا ذُكِرْتُ تِلْكَ الْبِقَاعِ فَإِنِّي
وَأَهْتَرُ مِنْ تَذْكَارِهَا فَكَأَنِّي
مِنَ الْوَجْدِ وَالْأَشْوَاقِ تُطْرِبُنِي الذِّكْرَى
شَرِبْتُ عَلَى سَكْرٍ وَمَا دُقَّتْهَا الْخَمْرَا

“O yerleri hatırladıkça özlem ve iştiyakımdan kendimden geçip cûşa gelirim.

Hatırladıkça sarsılır, içmeden sarhoş bir hale girerim.”⁶⁰

Müellif methiyelerinde Hz. Peygamber’in mucizelerini de tek tek zikretmiştir.

[Tavîl]

لَهُ مُعْجَزَاتٌ أَعْجَزَتْ كُلَّ وَاصِفٍ
فَمِنْهَا عَمَامٌ أَيْنَ سَارَ يُظِلُّهُ
فَمَا يَسْتَطِيعُ الْوَاصِفُونَ لَهَا حَصْرًا
وَيَدْفَعُ عَنْهُ مِنْ كَرَامَتِهِ الْحَرَا.....

“Onun o kadar çok mucizesi var ki, sayanları aciz bırakır.

O mucizelerinden bir tanesi gittiği her yerde onu sıcaktan korumak için gölgeleyen buluttur...”⁶¹

Methiyelerinde Hz. Peygamberin hayatına dair detaylı bilgileri bulmak mümkündür. Bu yönüyle onun methiyeleri sadece Hz. Peygamberin yüce ahlakını ve meziyetini anlatmakla kalmamış siretine dair de geniş bilgilere yer vermiştir. Söz gelimi methiyelerinde İsrâ olayına dair beyitleri görmek mümkündür:

[Tavîl]

تَبَارَكَ مَنْ أَسْرَى بِأَحْمَدَ لِلْعَلَى
وَبَوَّأَهُ فِي أَرْفَعِ الدَّرَجَاتِ

“Hz. Ahmed’i bir gece vakti yücelere götüren ve onu en yüce makamlara ulaştıran Cenab-ı Hak yücedir. Onu en yüce makamlara ulaştırdı.”

⁵⁹ İbnü'l-Evşânî, *Medh-u Rasulillah*, 5a.

⁶⁰ İbnü'l-Evşânî, *Medh-u Rasulillah*, 6b.

⁶¹ İbnü'l-Evşânî, *Medh-u Rasulillah*, 7a.

[Tavîl]

دَرِ الشَّكِّ وَاعْلَمْ أَنَّ رُؤْيَا رَبِّهِ
بِعَيْنَيْهِ كَانَتْ صَحَّ نَقْلُ ثِقَاتِ

“Şüpheyi bırak ve bil ki O, Rabbini gözleriyle gördü. Bu konudaki rivayetler sahihtir.”⁶²

Aynı şekilde Bedir gazvesinde meleklerin yardıma gelme hadisesini şu beyitleriyle dile getirmiştir:

[Tavîl]

وَجَاءَتْهُ أَمْلَاكُ السَّمَاءِ مُمَدَّةً
بِبَدْرِ عَلَى الْأَعْدَاءِ تَنْصُرُهُ نَصْرًا

“Bedirde gökyüzünden melekler geldiler ve düşmana karşı ona yardım ettiler.”⁶³

2.3.2. Sahabeye Medih

Müellif divanda yer alan şiirlerinden birini de sahabe-i kirama methiyeye ayırmıştır. Bu şiirinde sahabenin fazileti, dine ettikleri hizmetler, sahabeye sebb etmenin şekavet, onlar sevmenin ise saadet olduğunu ve onların yolunda gitmenin en doğru yol olduğunu ifade etmiştir:

[Racez]

صُحْبُ النَّبِيِّ مُحَمَّدٍ مِنْ بَعْدِهِ
مَا سَبَّهُمْ إِلَّا شَقِيٌّ فَاسِقٌ
نَقَلُوا لَنَا الدِّينَ الْحَنِيفَ وَشَيَّدُوا
وَمُحِبُّهُمْ يَوْمَ الْقِيَامَةِ يَسْعُدُ

“Hz. Peygamberin sahabesi, hanif dini destekleyip onu bize aktardılar.

Ancak şaki ve fasık olan onları sebb eder, onları sevense kıyamet günü mesud olur.”⁶⁴

Sahabeyi hidayet yolunun önderleri diye tanımlayan müellif, sahabeye söven Rafızilere lanet etmiştir:

[Kâmil]

مَنْ اقْتَفَى آثَارَهُمْ نَالَ الْهُدَى
لَعِنَ الشَّقِيَّ الرَّافِضِيَّ بِسَبِّهِمْ
فَهُمُ الْهُدَاةُ وَقَضَاهُمْ لَا يُجَدُّ
وَيُبْغِضُهُمُ فَهُوَ الطَّرِيدُ الْأَبْعَدُ

“Onların izinden giden hidayete erişir. Çünkü onlar hidayet yolunun önderleridirler.

⁶² İbnü'l-Evşânî, Medh-u Rasulillah, 98b.

⁶³ İbnü'l-Evşânî, Medh-u Rasulillah, 8.a.

⁶⁴ İbnü'l-Evşânî, Medh-u Rasulillah, 67b.

Sahabeden nefret eden ve onlara söven bedbaht Rafîzi'ye lanet olsun, o ki kovulmuştur ve uzaktır Allah'ın rahmetinden."⁶⁵

2.3.3. Tazarru, Münâcât, İstiğfar ve Tevessül

Divanda yer alan bazı kasidelerde müellif Cenab-ı Hakka yalvarıp yakarmakta, acziyetini dile getirerek tövbe ve istiğfarda bulunmaktadır. Şair bir taraftan acziyetini dile getirirken diğer yandan Cenabı Hakk'ın yüce esma ve sıfatına yer vererek azametini dile getirir. Ardından arzu ve dileklerini Allah'a arz eder ve en sonunda başta Hz. Peygamber olmak üzere enbiyayı şefaathçi kılar:

[Vâfir]

أَنَا الْعَبْدُ الْمُسِيءُ أَنَا الْحَقِيرُ وَأَنْتَ الْمُحْسِنُ الرَّبُّ الْعَفُورُ
أَنَا الْعَاصِي الْكَثِيرُ مِنَ الْخَطَايَا وَتَقَاصُ الْعُهُودِ أَنَا الْكُفُورُ

"Ben günahkâr ve aciz kulun, sen bağıslayan ve iyilik eden Rabbimsin.

Ben hatası çok, asi, vefasız ve nankörüm."⁶⁶

[Vâfir]

وَإِنِّي مُذْنِبٌ عَبْدٌ فَقِيرٌ وَأَنْتَ اللَّهُ خَالِقُ الْبَرَايَا
وَأَنْتَ اللَّهُ خَالِقُ الْبَرَايَا وَأَنْتَ اللَّهُ خَالِقُ الْبَرَايَا

"Şüphesiz sen merhamet eden zengin bir ilahsın. Ben ise günahkâr fakir bir kulum.

Sen bütün kâinatın yaratıcısısın iyilik senden, fazilet sendendir."⁶⁷

[Vâfir]

أَلْهِي... أَصْلِحْ كُلَّ أَحْوَالِي وَقَلْبِي فَأَنْتَ عَلَى مُسَاعَدَتِي قَدِيرٌ
فَأَنْتَ عَلَى مُسَاعَدَتِي قَدِيرٌ وَأَنْتَ عَلَى مُسَاعَدَتِي قَدِيرٌ

"Ya rab, durumumu ve kalbimi düzelt, çünkü sen diledin mi her şey düzelir.

Günahlardan ve çirkinliklerden beni uzak eyle, çünkü senin bana yardım etmeye gücün var."⁶⁸

⁶⁵ İbnü'l-Evşânî, Medh-u Rasulillah, 67b.

⁶⁶ İbnü'l-Evşânî, Medh-u Rasulillah, 8b.

⁶⁷ İbnü'l-Evşânî, Medh-u Rasulillah, 9a.

⁶⁸ İbnü'l-Evşânî, Medh-u Rasulillah, 10b.

[Vâfir]

دَعَوْتُكَ فَاسْتَجِبْ يَا رَبِّي فَضْلاً
وَوَاصِلِ أَحْمَدَ الْمُخْتَارِ تَنْزِي
فَأَنْتَ بِكُلِّ مَعْرُوفٍ جَدِيرٌ
صَلَاةً مَا أَبَدَا لَهَا فُنُورًا

“ Sana yalvardım, dualarıma icabet et ya Rab, zira her türlü iyilik sana yakışır.

Ahmed-i Muhtara sonsuz ve kesintisiz salat ve selam eyle.”⁶⁹

Müellif Hz. Peygambere methiye için yazdığı bazı kasidelerinde de bazı tevessül beyitlerine yer vermiştir:

[Kâmil]

مُتَوَسِّلاً بِالمُصْطَفَى وَبِجَاهِهِ
وَبِهِ تَوَسَّلَ آدَمُ وَلَقَدْ رُوي
فَلَهُ كَمَا قَدْ صَحَّ جَاءَ طَائِلٌ
هَذَا عَلَى شَرْطِ الصَّحِيحِ نَوَاقِلُ

“Hz. Mustafa’ya ve onun şanına tevessül ederek, zira onun yüce bir şanı vardır.

Hz. Âdem de ona tevessül etmiştir. Bu sahih bir rivayettir.”⁷⁰

2.3.4. Dönemin Batıl Fırkalarına Eleştiriler

Müellif bir kasidesinde Rafızileri sert bir dille eleştirmiş, ele başlarından biri olan İbnü'l-Mekkî'nin 786 senesinde Dimaşk'ta öldürülmesine duyduğu sevincini dile getirmiştir. O, Rafızileri Hz. Peygamberin yolundan sapmış, Hz. Peygamber eşlerine, sahabe-i kirama, diğer dini liderlere söven ve dini değiştirmeye çalışan batıl bir fırka şeklinde tanımlar:

[Kâmil]

إِنَّ الرِّوَافِضَ مَعْشَرٌ قَدْ خَالَفُوا
سُنَنَ النَّبِيِّ وَكَابَرُوا المَحْسُوسَا

“Rafıziler Hz. Peygamberin yolundan sapmış hakkı inkâr eden bir güruhtur.”⁷¹

[Kâmil]

سَبُّوا الصَّحَابَةَ خَيْرَ أُمَّتِنَا وَمَنْ
قَدْ أَسَّسُوا دِينَ الهُدَى تَأْسِيسًا

⁶⁹ İbnü'l-Evşânî, Medh-u Rasulillah, 11a.

⁷⁰ İbnü'l-Evşânî, Medh-u Rasulillah, 3a.

⁷¹ İbnü'l-Evşânî, Medh-u Rasulillah, 62a.

“Onlar, ümmetin en faziletlisi ve dinin müessisi sahabeye söverler.”⁷²

Müellif Rafızı yöneticilerin İslam beldelerine hiçbir faydalarının dokunmadığını aksine İslam beldelerini yağmalayan Tatarlara destek verdiklerini, şairlerinin ise içkiyi, kilise ve havraları methedip sahabeyi sövmeyi marifet bilen aşağılık insanlar olduğunu belirtmiştir:

[Kâmil]

فَمَلُوكُهُمْ شَرُّ الْمُلُوكِ وَمَاتَرَى دَفَعُوا عَنِ الْإِسْلَامِ يَوْمًا بُوسًا

“Onların yöneticileri en kötü yöneticilerdir. Bir gün İslam’ı savunduklarını göremezsin.”

[Kâmil]

شَعَرَانُهُمْ شَرُّ الْبَرِيَّةِ أَلْسِنًا سَبُّوا الصَّحَابَةَ وَأَكْثَرُوا التَّلْبِيسَا

“Şairleri en kötü dilli mahluklardır. Sahabeye söver, batılı hak olarak gösterirler.”⁷³

Rafızilerin tutunabilecekleri sağlam bir dini kaynaklarının olmadığını belirten müellif alimlerini merkebe benzetmiştir:

[Kâmil]

عَلَمَانُهُمْ مِثْلُ الْحَمِيرِ وَإِنْ أَتَوْا لَا يَعْرِفُونَ مِنَ الْحَدِيثِ صَحِيحِهِ
بِرْخَارَفَ أَوْ نَمَّقُوا التَّدْرِيسَا بَلْ تَابَعُوا الْمَوْضُوعَ وَالْمَوْكُوسَا

“Alimleri merkep gibidir süslü dersler, süslü sözler söyleyeler de...”

Sahih hadis bilmez onlar, aksine yalan ve uydurma rivayetlere tabi olurlar.”⁷⁴

Başta mezhep imamları olmak üzere selef ulemasının Rafızilerle mücadelesine yer veren müellif, Rafızilerin ifsadının akideyle sınırlı kalmadığını, insanları hac ziyaretinden alıkoymaya varıncaya kadar Müslümanlarla mücadele ettiklerini belirtmiştir.⁷⁵ İleri gelenlerinden bazılarının yaptığı ifsadatlara yer veren müellif

⁷² İbnü'l-Evşânî, *Medh-u Rasulillah*, 62a.

⁷³ İbnü'l-Evşânî, *Medh-u Rasulillah*, 64a.

⁷⁴ İbnü'l-Evşânî, *Medh-u Rasulillah*, 66a.

⁷⁵ İbnü'l-Evşânî, *Medh-u Rasulillah*, 62b-63b.

kasidenin sonlarına doğru İbn Mekkî adında bir liderlerinin mühlhit olduğu kesinleştikten sonra öldürülmesinden bahseder:

[Kâmil]

وَنَشَأُ بِأَطْرَافِ السَّوَاكِيلِ آخِرُ
يُدْعَىٰ إِبْنُ مَكِّيٍّ فَذَاقَ الْبُوسَا...
فَتَلَّوْهُ لَمَّا أَنْبَتُوا إِحَادَهُ
فَرَأَىٰ لَهُ يَوْمًا عَلَيْهِ عُبُوسًا

“Sahil bölgesinde İbn Mekkî adında biri türedi ve en sonunda ölümü tattı.

Mülhit olduğu ispatlanınca öldürdüler onu, onun için acı bir gün oldu.”⁷⁶

2.3.5. Toplumdaki Ahlaki Yozlaşmaya Tepki

Divanda yer alan kasidelerden bir tanesi kendi dönemindeki toplumsal yapıya ve yozlaşmaya ışık tutması açısından öneme haizdir. Nitekim İbnü'l-Evşânî bu kasidesinde işlerin ehil olmayanların eline verildiğini, emanetlerin zayi edildiğini, bozulmanın toplumu sardığını, küçüğün büyüğe saygısının büyüğün de küçüğe sevgisinin kalmadığını, münkerin marufa dönüştüğünü emr-i bil-marufun ise münker karşılandığını dile getirmiştir. Toplumdaki ahlaki yozlaşmadan bahseden Evşânî, çalgı, eğlence aletleri ve içkinin yaygınlaştığını daha da ötesi toplumda eş cinselliğin baş gösterdiğini dile getirmektedir:

[Kâmil]

وَقَدْ كَثُرَتْ الْمَعَارِفُ وَالْمَلَاهِي
وَأُظْهِرَتْ الْمَسَاكِرُ وَالْخُمُورُ
وَبِالنِّسْوَانِ قَدْ شَعَفَتْ أَنْاسُ
كَمَا بِالْمُرْدِ قَدْ لَهَجَ الذُّكُورُ

“Eğlence aletleri ve alkollü içecekler yaygınlaştı. Bazı insanlar kadınlara, bazısı da erkeğe ilgi duyar oldu.”⁷⁷

Şaire göre toplumdaki bu fesadın başlıca nedeni idarecilerin ehil olmayışı, başta din adamları ve ilim adamları olmak üzere kanaat önderlerinin fesadı ve duyarsızlığıdır:

[Vâfir]

لِغَيْرِ الْأَهْلِ وَسَيِّدَتِ الْأُمُورِ
فَصَافَقْتُ مِنْ أُولِ النَّفْوَى الصُّدُورِ

⁷⁶ İbnü'l-Evşânî, *Medh-u Rasulillah*, 65a.

⁷⁷ İbnü'l-Evşânî, *Medh-u Rasulillah*, 56b.

“İşler ehil olmayanların eline verilmiş, takva ehlinin yüreği daralmış.”

[Vâfir]

فَلَا شَيْخَ عَنِ الْفَحْشَاءِ يَنْهَى وَلَا مُفْتٍ يَصُدُّ وَلَا أَمِيرُ

“Toplumdaki bu çirkinliklere dur diyecek ne bir şeyh ne bir müftü ne de bir idareci yoktur.”⁷⁸

Kasidenin son beyitlerinden anlaşıldığı üzere müellif toplumun düzelmesinden umudunu kestiğinden düzelmenin ancak Mehdi-yi muntazarla olabileceğine inanmaktadır:

[Vâfir]

وَلَمْ يَبْقَ مِنَ الْإِسْلَامِ إِلَّا رُسُومٌ سَوَفَ يُرْهِقُهَا الدُّنُورُ
فَقُلْ لِلسَّيِّدِ الْمَهْدِيِّ عَجَلٌ وَأَدْرِكْنَا فَقَدْ أَنْ الظُّهُورُ

“İslam namına sadece bazı emareler kaldı. Onlar da ilerde yıkılıp gidecek

De ki ey Mehdi, bir an evvel gel ve imdadımıza yetiş, artık çıkma vaktin geldi”⁷⁹

Sonuç

Muhammed İbnü'l-Evşânî'nin divanı, 8. yüzyılın önemli edebi eserlerinden biridir. Bu çalışmada, yetmiş üç kasideden oluşan bu zengin divan incelenmiştir. Eserde Hz. Peygamber'e ve ashabına sunulan methiyelerin yanı sıra, Allah'a tazim, dua ve ahlaki öğütler gibi pek çok tema işlenmiştir. Yazar, eserinde dönemin siyasi ve sosyal atmosferine de ışık tutmaktadır. Kasidelerin bazı başlıkları temayı açıkça yansıtırken, birçoğu herhangi bir bilgi vermemektedir. Divanda yer alan mukaffa

⁷⁸ İbnü'l-Evşânî, Medh-u Rasulillah, 56b.

⁷⁹ İbnü'l-Evşânî, Medh-u Rasulillah, 57b.

kasideler kafiye harfine göre başlıklandırılmış olsa da bazılarının alfabetik sıraya uymadığı görülmektedir.

Muhammed İbnü'l-Evşânî divanı, Hz. Peygamber'in (s.a.s) tüm özelliklerini, mucizelerini ve hayatına dair pek çok bilgiyi barındıran, adeta özet bir siyer-i nebi niteliği taşımaktadır. Özellikle Medine ziyaretleri sırasında yazılan methiyeler, müellifin derin bir peygamber sevgisiyle dolu olduğunu göstermektedir. Divanda nebevi methiyeler ön plana çıksa da şiirlerindeki muhteva çeşitliliği dikkat çekicidir. Şiirlerindeki mana yoğunluğu ve belagat unsurlarını ustalıkla kullanması, döneminin önde gelen şiir ustalarından olduğunu göstermektedir. Divanındaki şiirlerini diğer şiirlerden farklı kılan özelliği; birbiriyle olan bağlantıları ve kolayca anlaşılır olmalarıdır.

Eserin tanıtımına odaklanan bu makalede, içerik analizi ile iktifa edilmiştir. Eserin geniş kapsamı göz önüne alındığında, tam neşri için ayrı bir çalışma gerekli görülmüştür. Nitekim el yazması eserleri keşfedip başkalarının istifadesine sunmak, ilim dünyasının önem arz eden araştırma alanlarından biridir. Nitekim bu eserler, kaleme alındığı dönemin coğrafya başta olmak üzere, tarih, dil ve kültürel olarak da birden fazla hususu günümüze taşıyan argümanlardır. Bu tür eserlerin araştırılarak ortaya çıkarılması ve yayına hazır hale getirilmesi bize geçmiş ve geleceği birbiriyle kıyaslama imkânı sağlamanın yanı sıra, ecdadın mirasına sahip çıkma ve tarih bilincimizi diri tutma hususunda da katkı sağlayacaktır. Böylelikle bizlerin de geçmişten haberdar olmamıza ve geleceğe dair bizden sonrakilere daha sağlıklı ve güvenilir eserler bırakmamıza vesile olacaktır.

Kaynakça

- Almasri, Asmaa. "Şi'ru'l-medîhi'n-nebevî muhtevâhu ve eşkâlûhu fi bilâdi's-Şâm fi'l-ahdi'l-Osmânî". İstanbul: Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2021.
- Cürcani, Ebü'l-Hasen Alî b. Muhammed b. Ali. *et-Ta'rîfât*, ts..
- Çetin, Abdurrahman. "Gâyetü'n-nihâye". DİA. 13/414. İstanbul, 1996.
- <https://islamansiklopedisi.org.tr/gayetun-nihaye>

- Demirayak, Kenan. *Arap Edebiyatı Tarihi: Osmanlı Dönemi Mısır ve Bilâdü's-Sam Bölgesi*. Erzurum: Fenomen, 2015.
- Demirayak, Kenan. "Banet Su'ad Kasidesi Üzerine". Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi 24 (07 Şubat 2013).
- Dereli, Muhammet Vehbi. *Osmanlı Dönemi Edebiyat Şairlerinden Âişe el-Bâûniyye ve Peygamber Methiyeleri*. Gece Kitaplığı: Ankara, 2023.
- Diyanet İşleri Başkanlığı Kütüphanesi (DİB). "Yazma Eserler". 18 Ekim 2022. Erişim 18 Ekim 2022. <https://yazmaeserler.diyaret.gov.tr/details?id=1063&materialType=YE&query=el-U%C5%9Fani>
- Durmuş, İsmail. "Methiye". DİA. 29/406. Ankara: TDV İslâm Araştırmaları Merkezi, 2004.
- Durmuş, İsmail. "Muhammed: Arap Edebiyatı". DİA. C. 30. Ankara: TDV İslâm Araştırmaları Merkezi, 2020.
- Fidan, İbrahim. *Osmanlı Dönemi Arap Şairlerinden İbnu'n-Nakîb el-Hüseynî ve Şiirleri*. Gece Kitaplığı: Ankara, 2016.
- Hımsî, Nu'aym. *Nabve fehmî cedîdîn li edebî'd-duvelî'l-mutetâbi'a ve tarihibi -I-*. Dımaşk: Mudîriyyetu'l-Kutub ve Matbû'atu'l-Câmi'iyye, 1981.
- Ergin, Mehmet Mesut. "Osmanlı Döneminde Arap Şiirinde Peygamber Methiyeleri". Marife Dini Araştırmalar Dergisi 7/1 (01 Nisan 2007). <https://dergipark.org.tr/tr/pub/marife/issue/37833/437006>
- İbn Manzur. *Lisânu'l-Arab*. Beyrut: Dâru Sâdır, ts.
- İbnü'l-Cezerî. *Gâyetü'n-nihâye fî esmâ'î ricâli'l-kıraat ulî'r-rivâye*. Daru'l-Lü'lü, 2017.
- İbnü'l-Cezerî. *Gâyetü'n-nihâye fî tabakati'l-Kurra*. Beyrut-Lübnan: Daru'l-Kütübü'l-İlmiyye, 2006.
- İbnü'l-Evşânî, Ebu Abdillâh Muhammed b. Muhammed. *Medb-u Rasulillâh*. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Kütüphanesi, Yazma Eserler, 892.71 23, 1a-2b.
- İyişenyürek, Orhan. "İbn Ma'tuk'un Divanındaki Peygamber Methiyeleri", 145-194.
- Küçükşarı, Mücahit. *Osmanlı Dönemi Arap Şairlerinden İbrahim es-Sefercelani ve Şiirleri*. Çizgi Kitapevi: Konya, 2017.
- Küçükşarı, Mücahit. *İbn Hicce el-Hamevi ve Divanı*. Palet Yayınları: Konya, 2018.
- Mekkî, Mahmud Ali. *el-Medâihu'n-nebevîyye*. Mısır: eş-Şeriketu'l-Mısriyyetu'l-Âlemiyye, 1991.
- Mubârek, Zeki. *el-Medâihu'n-nebevîyye fî'l-edebî'l-'Arabî*. Kahire: Hindavi Vakfı, 1935.
- Muhammed, Mahmud Salim. *el-Medâihu'n-nebevîyye hatta nihâyeti'l-'asri'l-Memlûkî*. Dımaşk: Dâru'l-Fikr, 1996.
- Nebhânî, Yusuf b. İsmail. *el-Mecmû'atü'n-nebhâniyye*. Dâru'l-Fik, ts.

- Nişanyan, Sevan. *Sözlerin Soyağacı, Çağdaş Türkçenin Etimolojik Sözlüğü*. İstanbul: Adam Yayınları, 1978.
- Özkal, Ramazan. *Osmanlı Dönemi Arap Edebiyatı El-Muhibbi*. Palet Yayınları: Konya, 2023.
- Pala, İskender. “Ansiklopedik Divan Şiir Sözlüğü”. 313. Kapı Yayınları, 06 Aralık 2018. https://turuz.com/storage/shiir-2018/2021-Ansiklopedik_Divan_Shiiri_Sozlughu-Iskender_Pala-1989-511s.pdf
- Parlak, Nizamettin. “Hz. Muhammed (s.a.s) İçin Yazılan Şiirlerin Endülüs’teki Yansımaları: Kasîde fî Medhi’n-Nebî Geleneği”. Akademik Siyer Dergisi 2 (30 Haziran 2020), 69-79.
- Pekparlatır, Selçuk. *Osmanlı Dönemi Şairlerinden Yusuf el-Esîr ve Şiiri*. Palet Yayınları: Konya, 2020.
- Şen, Ahmet. “Osmanlı Dönemi Arap Şairlerinden Ahmed el-Behlûl ve Hz. Peygamber’e Methiyelerinde Muhteva” 837-870 (2019).
- Ti, Abdülmecid. “el-Medîhu’n-nebevî fî ş-şi’ri’l-‘Arab’”. http://www.nidaulhind.com/2016/12/blog-post_31.html. 2022. Erişim 08 Mayıs 2022. https://www.nidaulhind.com/2016/12/blog-post_31.html
- Uğur, Mücteba. Hz Peygamber’e İlk Medhiyeler. “Diyânet İlmi Dergi Peygamberimiz Hz. Muhammed (s.a.s) -özel sayı-” 2000 (2003).

Kur'an ve Sünnet Araştırmaları Dergisi

Journal of Qur'an and Sunnah Studies

مجلة دراسات القرآن و السنة

<https://dergipark.org.tr/tr/pub/kursad>

e-ISSN: 2791-8726

Cilt/Volume: 4, Sayı/Issue: 1, Yıl/Year: 2024 (Mart/March)

Çocuk Yetiştirmede İslami Yaklaşım

The Islamic Approach to Raising Children

Recep DEMİR

Dicle Üniversitesi İlahiyat Fakültesi İslam Hukuku Yüksek Lisans Öğrencisi

Diyarbakır/Türkiye

Dicle University, Faculty of Theology, Master's Degree Student in Islamic Law.

Diyarbakır/TURKEY

demirrecep403@gmail.com

Makale Bilgisi – Article Information

Makale Türü/Article Type: Araştırma Makalesi/ Research Article

Geliş Tarihi/Date Received: 20/01/2024

Kabul Tarihi/Date Accepted: 26/03/2024

Yayın Tarihi/Date Published: 31/03/2024

Atıf / Citation:

Demir, Recep. "Çocuk Yetiştirmede İslami Yaklaşım", *Kur'an ve Sünnet Araştırmaları* 4/1 (Mart/ March, 2024). 52-71.

İntihal: Bu makale, intihal.net yazılımınca taranmıştır. İntihal tespit edilmemiştir.

Yayıncı / Published by: Yaşam Boyu Eğitimi Destekleme Derneği/Türkiye.

Öz

İslam dini, evlenmeyi ve çocuk sahibi olmayı farklı yollarla teşvik eder. Aile, toplumların temel taşıdır ve insanlar için birçok yarar sağlar. En önemli avantajlardan biri, insan neslinin idamesinin sağlanmasıdır. Aile, bir tür çocuklar için oluşturulan bir ortamdır ve çocukların eğitimi büyük önem taşır; bu önemli konu ihmal edilmemelidir. Hz. Peygamber'in hayatındaki örnekler, Müslümanlar için en güzel modeli sunar ve çocukların yetiştirilmesi ve eğitilmesi konusunda oldukça önemli ipuçları içerir. Bu örneklerin değerlendirilmesi, Siyer ilmine ihtiyaç duyar. Cenabı Hakk'ın güzel bir emaneti ve hediyesi olan çocukların eğitimi, büyük bir öneme sahiptir. Anne-babaların, çocukların davranışlarını anlamaları ve bunların manalarını bilmeleri, çocuk terbiyesi açısından son derece kritiktir. Ebeveynlerin, çocuk psikolojisini ve gelişim evrelerini anlamaları durumunda hatalara düşmeleri kaçınılmazdır. Hz. Peygamber'in (s.a.v.) sünneti incelendiğinde, Allah Resulü'nün uygulamalarının günümüz pedagoji ve psikoloji ilimleriyle uyumlu olduğu görülecektir. Allah Resulü'nün, hem Ehli beytinden olan çocuklara hem de ashabının çocuklarına yaklaşımı, bu konuda genel prensipleri bizlere sunacaktır. Bu çalışmada çocuk yetiştirmede, eğitiminde ve çocuğun iyi bir gelecek inşasında ailenin önemi İslami yaklaşımlar bağlamında ele alınacaktır.

Anahtar kelimeler: Aile, Çocuk, İslam, Eğitim, İslami Yaklaşımlar.

Abstract

The Islamic faith encourages marriage and having children through various means. Family is considered the cornerstone of societies, providing numerous benefits to individuals. One of the most significant advantages is ensuring the continuity of the human race. The family serves as an environment created for children, and their upbringing is of great importance; it should not be neglected. Examples from the life of Prophet Muhammad offer Muslims the most beautiful model, providing crucial insights into raising children. Evaluating these examples requires a knowledge of the science of Siyer. The education of children, a precious gift from Allah, holds great importance. Understanding children's behaviors and knowing the meanings behind them are critical for proper child upbringing. If parents fail to comprehend child psychology and developmental stages, they are likely to make mistakes. Examining the Sunnah of Prophet Muhammad reveals that his practices are compatible with contemporary pedagogy and psychology. The Prophet's approach to both his family's children and the children of his companions will provide general principles for us. This study will explore the importance of the family in raising and educating children and building a bright future for them within the context of Islamic approaches.

Keywords: Family, Child, Islam, Education, Islamic Approaches.

Giriş

Toplumun en küçük birimi olarak genel olarak kabul edilen aile, insan gelişimi ve psiko-sosyal yaşantısı için temel bir kurum olarak öne çıkar. İlk insan toplumundan bu yana var olan aile, kadim ve temel bir kurum olarak tarih boyunca pek çok düşünür ve gözlemci tarafından incelenmiş ve dikkat çekmiştir. Ailenin psikolojik fonksiyonu, birçok fonksiyon içerisinde en etkili ve daimî olanıdır. Aile, sadece biyolojik varlığı değil, aynı zamanda insan olmanın tüm niteliklerini kazandırır. Bireysel varlık, aile içinde oluşturulur ve çok erken yaşlarda benlik yapısı, ana baba ve yakın akrabalarla kurulan ilişkilerin niteliğine göre şekillenir.¹

İnsan, toplumsal bir varlık olarak hayatını sağlıklı bir şekilde devam ettirebilmek için belirli bir eğitimden geçmek zorundadır. Bu eğitim süreci, insanın toplumsallaşmasını sağlamanın yanı sıra toplumsal hayata uyum sağlamasını temin edecek bilgileri, değerleri ve davranış biçimlerini kazandırır. Bu sürecin ilk adımı da ailedir. Çocuğun her türlü eğitim öğretim formasyonu belirli bir yaşa kadar aile tarafından sağlanır. Özellikle Sosyo-kültürel normlar, ahlaki değerler ve dini eğitim, ailede temelleri atılır.²

Ailenin toplumdaki fonksiyonlarından biri de dini fonksiyondur. Bu bağlamda aile, tüm gelenekleri, inançları ve ibadet şekillerini nesillere en iyi şekilde aktaran sosyal bir kurumdur. Ailenin bu geleneksel işlevi, sosyal kontrolün temelini oluşturmanın yanı sıra bireye inanç fonksiyonlarını ilk kez öğretme görevini üstlenir.³

Dini kurumlar, birçok birey için ahlaki konulardaki yasaklar ve normatif beklentilerin temel kaynağıdır. Bu durum, evlilik hayatı için de geçerlidir. Örneğin, dini öğretiler, çocuk büyütme, cinsel tutum ve davranışlar, arkadaşlık ilişkileri ve evlilikle ilgili birçok konuda temel beklentileri şekillendirir. Dindar aile bireyleri arasında, dini veya manevi görevlere yönelik bir yetiştirme tarzı benimsenir. Bu, dini veya manevi konularla ilgili

¹ Fatma Balcı Arvas, "Aile, Değerler ve Din: Teorik Bir Yaklaşım", *Türkiye İlahiyat Araştırmaları Dergisi* 4/1 (2020), 199-233.

² Veysel Uysal, *Geleneksellik-Çağdaşlık Bağlamında Türkiye'de Dindarlık ve Kadın* (İstanbul: Dem Yayınları, 2006), 26.

³ M. İsmail Kutupyıldızı, *Türkiye Geleneğinde Aile Tahlihi Ve Evlilik Sanatı* (İstanbul: Sokak Kitapları Yayınları, 2013), 49-50.

anlam ve amaçları, önemli hususları ve dini değerleri öğretmek yoluyla gerçekleşir; aile bireyleri birbirlerini bu konuda cesaretlendirir.⁴

İslamiyet, çocuk eğitiminde oldukça önem arz eden bir toplumsal sorumluluk bilincini vurgular ve başta aile olmak üzere toplumun tümünü bu konuda sorumlu tutar. Bu eğitimi, Kur'an ve sünnet kaynaklarına dayandırarak, Hz. Muhammed'in (s.a.v.) model alınmasını önerir. Yüce Allah'ın "Andolsun, Allah'ın Resûlünde sizin için; Allah'a ve ahiret gününe kavuşmayı uman, Allah'ı çok zikreden kimseler için güzel bir örnek vardır."⁵ ifadesi, Hz. Muhammed (s.a.v)'in bu model davranışı sergilediğini belirtir. Hz. Peygamber'in sözleri ve uygulamaları, çocuk eğitiminde oldukça önemlidir.

Hz. Muhammed (S.A.V), İslam'ı herkese ulaştırma çabası içinde olurken aynı zamanda müminlerin ve onların çocuklarının eğitimiyle de ilgilenmiştir. Çocuklara yönelik eğitiminde sevgi ve hoşgörü ön plandadır. Çocuklara değer verir, selamlaşır, hal hatırlarını sorar, arzularını dikkate alır ve adaleti gözetir. Aynı zamanda, çocuklarla şakalaşarak din ve eğitimle ilgili bağlılıklarını canlı tutar. Hz. Peygamber'in çocuklara gösterdiği bu sevgi, saygı ve ilgi, onların Allah ve Resulü'ne olan sevgilerini güçlendirir ve eğitim sürecini olumlu bir şekilde etkiler.⁶

Çocuklar açısından konuya odaklandığımızda, aile-din ilişkisinin en temel biçimi olan değer aktarımına vurgu yapmak önemlidir. Aile, çocukların sosyo-kültürel kişiliğini etkileyen temel sosyal çevre grubudur. Sevgi, saygı, itaat, Fedakârlık, paylaşma, yardımlaşma gibi değerlerle birlikte dini temeller de aile içinde kazanılır.

Birçok eğitimcinin "Altı yaşa kadar çocuğun karakteri nasılsa, ondan sonraki yaşantısında fazla değişim olmayıp, aynı izlerin devam ettiğini" ifadeleri büyük önem taşımaktadır. Çocuklar, gelecekteki yaşamlarına yön verecek ahlaki değerleri genellikle anne babalarından aile içinde öğrenirler. Hz. Peygamber'in (s.a.v.) hadisinde çocuğun iyi veya kötü yetişmesinde ailenin rolü şu şekilde ifade edilmiştir: "Her çocuk fıtrat üzerine doğar, onu anne ve babası Yahudileştirir veya Hıristiyanlaştırır veya Mecusileştirir." (Müslim,

⁴ David C. Dollahite - Lorien D. Marks, "A Conceptual Model of Family and Religious Processes in Highly Religious Families", *Review of Religious Research* 50/4 (2009), 384.

⁵ Ahzâb 33/21.

⁶ Bk. el-Hâkim, 1971, 62.

Kader 22). Cennet çiçeği çocuklarımız bize tertemiz bir şekilde emanet edilir. Onları fitratlarına uygun bir şekilde yetiştirmek, bizim asıl görevimizdir. Bu görevi ne kadar yerine getirdiğimizi düşünmeliyiz. Çocuğumuzun fiziksel ihtiyaçlarını düşündüğümüz kadar, duygusal ihtiyaçlarını da karşılıyor muyuz?⁷

Eğitim, kutsal bir uğraşın ilk adımı olarak çocuğun varlığını anlamak, ona insan olma hakkını göstermekle başlar. Muhatabına değer vermeyen ve kişiliğine saygı duymayan bir eğitimcinin başarılı olması neredeyse imkânsızdır. Hz. Peygamber'in çocuklarla iletişiminde, onları önemseyip değerli hissettirmenin önemi belirgin bir şekilde görülür. Fikirleri değer gören, duyguları dinlenen ve ihtiyaçları dikkate alınan bir çocuğun, anne babasıyla sağlıklı bir ilişki kurabileceği ve dolayısıyla terbiyesi için harcanan çaba karşılığında olumlu tepkiler vereceği açıktır. Bu bağlamda, Sevgili Peygamber'in çocuklara selam vermesi, hatırlarını sorması ve tercihlerini öğrenmek istemesi, onları muhatap kabul etmesi anlamına gelir.⁸

1. İslami Temel Değerlerin Kazandırılması

Çocuk yetiştirmenin ilk adımı, İslami temel değerlerin çocuğa aşılmasıdır. Adalet, sabır, sevgi, hoşgörü, cömertlik gibi değerler, çocuğun karakter gelişimine rehberlik eden temel taşlardır. Bu değerler, çocuğun toplumda etkili bir birey olmasını sağlar.

Din öğretimi veyahut İslami değerlerin öğretimi dendiğinde ilk olarak akla, ibadet ve yaratana kulluk düsturu gelse de aslında din hayatın ta kendisidir. Günlük yaşamda olsun, matematik, fizik, kimya, tıp gibi bilim dallarda olsun, hayatın bütününe kapsayan yegâne menzildir. Bu bağlamda, özellikle yaşamın ilk altı yılı büyük önem arz etmektedir. Rahmetli Doğan Cüceloğlu'nun da dediği gibi; 'İnsanın anavatanı çocukluğudur.'⁹ Çocukluk boş bir tarla; ekilen, sulanan, bakım verilen her ne varsa yetişkinlik döneminde de hasadı yapılacak şey de onlardır.

Kişilik gelişimi, sosyal duygusal gelişim, bilişsel gelişim, öz bakım gelişimi ve motor gelişimi bu dönemde tamamlanır. Temel bilgi ve becerilerin bu dönemde kazanılması

⁷ Diyanet İşleri Başkanlığı Çankırı Müftülüğü, Erişim: 7 Ocak 2024, <https://cankiri.diyaret.gov.tr>

⁸ Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmail Buhârî, *el-Câmi'us-sahîh* (Dâru Tavki'n-Necât: Muhammed Züheyr b. Nasr, 2001), "Edeb" 81. Müslim "Selâm" 14,15.

⁹ Doğan Cüceloğlu, *İletişim Donanımları* (İstanbul: Remzi Kitabevi, 2002).

sebebiyle büyük önem taşır. İlk yetmiş iki ayda çocuk kendisine uyarıcı bir çevre sunan, sevgi gösteren ve sağlıklı gelişimini sağlayan anne-babaya ihtiyaç duyar.¹⁰ Bu sebeple denilebilir ki; anne ve baba çocuğunu eğitmeye çalışmadan önce kendini eğitmeli, çocuğunda var olmasını istediği hasletlerin kendinde de olduğundan emin olmalıdır. Çocuk anne babasının aynada yansımasıdır. Aynada görmek istediğimiz silüet her ne ise aynanın karşısında duran biz anne-babalar da öyle olmalıyız. Çocuk, yemek yeme, yatma, uyuma, yürüme, konuşma gibi fiziksel aktivitelerini anne-babalarından öğrendiği gibi; saygılı olma, merhamet sahibi olma, adaletli olma gibi davranışlarını da kendisine ilk örnek olan anne-babasından öğrenir.

Sevgi ile büyüyen çocuk sevebilmeyi, merhamet duyulan çocuk, merhamet duymayı, saygı duyulan çocuk saygılı olmayı öğrenir. Kısacası; anne- baba ne ekerse onu biçer. Tüm bunlarla beraber bir de şöyle bir durum vardır ki, asla göz ardı edilmemelidir.

Her çocuk kendi parmak izleri ile dünyaya gelir. Fıtrat dediğimiz bu önemli mevzu, insanın şekil almasını sağlayan cam bir kaptır adeta. Anne-babaya düşen görev; çocuğun kendisine özgü dünyasında bağımsız bir varlık olarak kabul etmek, onun kabına zarar vermeden şekillenmesine yardımcı olmak, desteklemek, ona örnek olabilmektir.

Onun o, cam kabını tanımak, bilmek gerekir önce. Yeteneklerini fark etmek, gelişimine en büyük desteği vermek, bunlarla beraber kazandırmak istenilen yetilerin de ışığını çocuklarına yansıtmak gerekir.

Araştırmalar çocuğun kişiliğinin anne karnındayken başladığını öngörüyor. Annenin hamileyken yediği, içtiği, bulunduğu ortam, maruz kaldığı duygu durumları çocuğun gelişimine de etki eder. Stresli bir gebelik geçiren annenin doğurduğu çocuğun kolik olma ihtimali, huzurlu bir gebelik geçiren annenin doğurduğu çocuktan oran olarak çok daha fazladır.

Yine bu bağlamda bakacak olursak, annenin gebelik döneminde ibadetlerine dikkat etmesi, İslami ortamlarda bulunup, rıza-i ilahi muhabbetlerin içinde olması, doğacak

¹⁰ Haluk Yavuzer, *Çocuğunuzun İlk Altı Yılı* (İstanbul: Remzi Kitabevi, 2020), 9.

olan çocuğun, yetişkinliğinde de mümin bir kul olarak hayatını idame ettirmesi büyük ihtimaldir.

O nedenledir ki, attığı adıma dahi dikkat etmesi gerekir anne ve babanın. Çünkü onların attıkları adımların peşinden gelen bir yavruları vardır.

Güzel söz yılanı deliğinden çıkartır derler. Çocuk eğitiminde kulaklarımıza küpe etmemiz gereken bir atasözüdür bu. Çocuğumuza kazandırmak istediğimiz tüm davranışları, onlara, güzel söz ve güzel ahlak ile kazandırmaya gayret göstermeliyiz. Onları İslami değerlerden soğutacak, hafızalarına kötü bir anı olarak kazınacak her türlü davranıştan sakınmalı, bilahare dikkatli olmalıyız.

Onlara her şeyden önce güven duygusu aşılmalıdır. Bize, güvenebilmeliler. Güven duygusu, çocuğun yıllar içinde sahip olacağı pek çok hasletin çekirdeği hükmündedir. Eğer çekirdek sağlam olursa, üzerine bina edilecek diğer özellikler de sağlam ve sağlıklı gelişir. Çocuk, hayatının ilk yıllarında anne-babasına güvenebildiği oranda kişiliğini ortaya koyar. Aynı şekilde, bu güvenle birlikte özüne, hayata, kendi gerçeğine güvenmeyi öğrenir. Bu yüzden anne-babanın çocuğuna bırakacağı ilk önemli duygu, güven duygusudur.¹¹

‘Hiç bilenle bilmeyen bir olur mu?’¹² diyor Yaradan. Bilmek, bilmek için okumak gerekir. Bıkmadan, usanmadan, yorulmadan. Daima hakikate doğru, hakikate ulaşmak için. Bu çaba ve azim önce bizlerin kişiliğine, daha sonra yavrularımızın bize olan güven duygularına ve dahi, onların kişiliklerine etki eder. Nasıl ki atıl vaziyette duran demir bir süre sonra paslanır; insanlar da kendilerini geliştirmeyi durdukları ölçüde paslanır. Öyle ya, hayat dinlenme yeri değil der büyükler. Bizler dinlenmeye, malayani işler ile günlerimizi geçirmeye, birbirinin aynısı olan günlerde savrulup gitmeye, boş bir ömür geçirmeye gönderilmedik.

Her insanın bu dünyaya bir gönderilme nedeni vardır. Bir sebebi. Diğerlerinden daha iyi yapacağı bir şey olması gerekiyor. Çevresine ışık verecek bir ışığı. İnsan bunu

¹¹ Hatice Kübra Tongar, *Fıtrat Pedagojisi* (İstanbul: Hayy Kitap, 2015), 66.

¹² ez-Zümer 39/9.

aramalı. Ben neden geldim dünyaya diye sorgulamalı. Kendini keşfetmeli. Bulmuş olduğu nedene sınıksız sarılmalı ve yol almalı.

Önce kendini ve kendisindeki tüm güzel huyları var eden Yaratanı için, sonra kendisi için sonra soyunun devamını sağlayan yavruları için yaşamalı. Herkes kendi kitabının başkahramanıdır. Nasıl sürsün romanı, nasıl sonlansın istiyorsa öyle de yaşamalıdır.

Velhasıl kelimeler; çocuklarımıza kazandıracığımız temel değerlerimizi önce biz özümsemeli, hayatımıza yansıtmalı, daha sonra, çocuklarımızın fitrat özelliklerini göz ardı etmeden, onlara eğitici ve öğretici olmalıyız. Bu mesele mühim bir davadır. Ciddiyet, devamlılık, sabır ve özen gerektirir.

2. İslam'da Çocuk Terbiyesi

İslam dini, çocuk terbiyesinin önemi ve gerekliliği konusuna büyük bir vurgu yapmaktadır. Kur'an-ı Kerim'de, "Ey insanlar! Kendinizi ve aile fertlerinizi, cehennemden (ateşten) koruyun, çünkü o insanlar ve taşlarla dolu bir yerdir" ¹³şeklinde ifade edilen bu önem, İslam bilginleri tarafından iyi bir eğitimle sağlanabileceği düşünülmektedir. Diğer bir ayette ise, "Mal ve çocuklarınız birer imtihan sebebidir ve büyük mükâfat Allah katındadır"¹⁴ denilerek, anne-babaların çocuklarıyla imtihan edilecekleri vurgulanmaktadır. Bu imtihanın başında, çocukları nasıl eğittikleri konusu ön plana çıkar. Hz. Peygamber, "Çocuklarınıza ikram edin ve onları güzel bir terbiyeyle yetiştirin"¹⁵ diyerek, açıkça anne ve babalardan çocuklarına karşı sorumluluklarını yerine getirmelerini istemiştir. O'na göre, çocuk eğitimi, babanın çocuğa karşı sorumluluğu ve çocuğun babasına olan hakkıdır.

Çocuğun dini kimliği genellikle aile içinde şekillenir. Yani, insanların çoğunluğu, ailelerinin mensubu olduğu dinle büyür. Hz. Peygamber, "Her doğan, fitrat üzere doğar. Sonra annesi ve babası onu Hıristiyan, Yahudi, Mecusi veya Müslüman yapar"¹⁶ diyerek, doğuştan gelen fitratının çocuğun eğitim sürecinde şekillendiğini belirtmiştir.

¹³ Kur'an Yolu Türkçe Meal ve Tefsir (Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2020), 5/409-410.

¹⁴ Kur'an Yolu Türkçe Meal ve Tefsir, 5/376-378.

¹⁵ Ebû Abdullâh Muhammed İbn. Mâce, *Sünen-i İbn Mâce* (Dâr-i İhyâ, 1952), 2/Sünen-Edeb, 3,3671.

¹⁶ Ebü'l-Hüseyn Müslim b. el-Haccâc Müslim, *el-Câmi'u's-şâhîh* (Mısır: y.y., 1955), "Edeb" 2.

2.1. İslam ve Çocuk Eğitimi

Eğitim, bireyin davranışlarında kendi yaşantısı aracılığıyla bilinçli ve kalıcı değişiklikler meydana getirme sürecidir.¹⁷ Bu nedenle, öğretmenin öğrenciyi bilgi ile tanıştırmak için öğrenciyi tüm özellikleriyle anlaması önemlidir. Böylece doğru kararlar alabilir. Bu doğrultuda, eğitim psikolojisi öğretmene öğrencilerinin gelişimsel özelliklerini anlama, uygun davranışlar sergileme, gelişmelerine destek sağlama ve uygun öğrenme ortamını oluşturma konusunda yardımcı olabilir. Neticede, eğitim, bireyin her yönüyle gelişimini destekleyen davranış değişikliklerini mümkün kılabilmektedir.¹⁸

Bu doğrultuda, insanın gelişimi fiziksel, zihinsel, sosyal ve ahlaki boyutları içerir. Bu gelişim boyutları birbirleriyle etkileşim içindedir; bazıları kalıttan, bazıları çevresel etkenlerden, bazıları ise her ikisinden etkilenir. Özellikle eğitimde önemli bir gelişim noktası olan kişilik, hem kalıttan hem de çevresel etmenlerden etkilenir.¹⁹ Kişiliğin ileride alacağı biçimi belirlemede çevrenin önemli bir rol oynadığı kabul edilmektedir. Davranışçı okul psikologlarına göre, insanın doğası esnek ve çevresine bağlı olarak şekillenir.²⁰ Bu nedenle, çocuğun yetiştirilmesinde temel amaç, sağlıklı bir kişilik oluşturmaktır. Kişilik, bir kişinin duygu ve davranış özelliklerinin birleşimidir. Her çocuk, kendi kişiliğini geliştirmek için başta aile, okul ve toplum olmak üzere çevresel etkenler ve fitri faktörlerle etkileşimde bulunur. Bu etkileşimin temeli, genellikle ilk beş altı yıl içindeki ilk çocukluk dönemine dayanır.²¹

İslami eğitim, dünya ve ahiret mutluluğunu iki temel hedef olarak belirleyerek, eğitim sürecini çekirdekten başlatırken her aşamada sevgi, saygı ve içtenlik ilkelerini esas

¹⁷ Selahattin Ertürk, *Eğitimde Program Geliştirme* (Ankara: Yelkentepe Yayınları, 1979), 12.

¹⁸ Şerife Işık Terzi, *Eğitim Psikolojisi* (Ankara: Pegem Akademi, ts.), 290.

¹⁹ Ayça Çamlıbel İrkin, *Çocukların Gelişim Süreci ve Televizyonun Etkileri* (Radyo ve Televizyon Üst Kurulu: Ankara, 2012).

²⁰ Yıldız Kuzgun, "Kendini Gerçekleştirme", *Ankara Üniversitesi Dil Tarih ve Coğrafya Fakültesi Felsefe Bölümü Dergisi* 10 (1972), 172.

²¹ Celal Kırcı, "Kur'an'a Göre Çocukların Talim ve Terbiyesinde Takip Edilecek Esaslar", *Erciyes Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 9 (1996), 42.

almıştır. Bu bağlamda, Peygamber Efendimiz (s.a.v.) şu öğüdü vermiştir: "Müjdeleyiniz, nefret ettirmeyiniz; kolaylaştırınız, zorlaştırmayınız".²² Bu sözler, çağdaş eğitimde temel alınan ilkelerin aslında Hz. Peygamber (s.a.v.) tarafından yüzyıllar önce uygulandığını ve önerildiğini gösterir.

2.2. Çocukluk Evreleri ve Din

Din duygusu, yüce ve aşkın duygular arasında yer alan fitrî bir duygu olarak kabul edilir.²³ Bu, yaratılıştan gelen ortak ve genel bir niteliktir. Birey, doğuştan itibaren Allah'a inanmaya eğilimlidir ve dini inancı kabullenmeye uygun bir yaratılışa sahiptir.²⁴ Psikolojik ve pedagojik araştırmaların bulguları da bu görüşü desteklemektedir. Ayrıca, çocuk psikolojisi üzerine yapılan çalışmalar, çocuğun ruhsal olarak dine yabancı olmadığını göstermiştir. Fakat doğuştan gelen bu potansiyel dini duygunun şekillenmesi ve gelişmesi, çevrenin büyük ölçüde etkisi altındadır. Çocuğun bulunduğu çevrenin özellikleri, dini duygunun ne zaman ve nasıl uyanacağını etkileyebilir.²⁵ Genellikle dindar bir çevrede yetişen çocuklarda, dini duygunun belirmesi daha erken yaşlarda gerçekleşebilir.

Bebeklik evresi, dini açıdan gözle görülecek belirtilerin olmadığı ve dini tezahürlerin pek rastlanmadığı bir evredir. Bu dönemde, dini gelişim duygularla kısıtlıdır. Din duygusu, temel duygular olan güven, sevgi ve bağlanma üzerinde yükselir ve evrensel bir duygu olup bir yaratıcı düşüncesine ulaşmayı kapsar. Bilimsel araştırmalar, çocuğun dış etkilere ve deneyimlere karşı dini olarak yetenekli ve hazır olduğunu göstermektedir.²⁶

İlk çocukluk evresinde, çocuk birkaç kelimele cümlelerle öğretilen dini kavramları konuşabilir, fakat bu kavramlar henüz tam anlam taşımamaktadır. Daha sonra, çocuğun çevresi genişledikçe dini tezahürler daha belirgin hale gelir. Çocuk, aile bireylerinin ibadet ve dini davranışlarını taklit eder, onların dini yaşantılarından referans alır. Bu süreç,

²² Buhârî, *el-Câmi'us-sahîh*, İlim, 13/6089.

²³ Nurettin Topçu, *Değerler Psikolojisi* (İstanbul: Kurtuluş Matbaası, 1959), 52,81.

²⁴ Muhammed Kutub, *İnsan Psikolojisi Üzerine Etüdler* (İstanbul: İşaret Yayınları, 1987), 289-290.

²⁵ Kerim Yavuz, *Çocukta Dini Duygu ve Düşüncenin Gelişmesi* (İstanbul: Boğaziçi Yayınları, 2012), 44.

²⁶ Yurdagül Mehmetoğlu, *Erken Çocuklukta Din ve Ahlak Gelişimi*, *Erken Çocuklukta Gelişim ve Eğitimde Yeni Yaklaşımlar*, (İstanbul: Morpa Kültür Yayınları, 2003), 350.

çocuğun dini hayatının oluşmasında önemlidir. Çocuk, bu dönemde dini kavramlar hakkında sorular sormaya başlar ve bu sorulara cevap arar. Ancak, henüz tenkit özelliği gelişmediği için çocuk, kendisine anlatılanları kabul eder.²⁷

Son çocukluk evresine gelindiğinde, çocuğun çevresi genişler ve bilinçli bir din anlayışı ortaya çıkar. Bu dönemde çocuk, bilinçli ve realist bir şekilde dinle ilgilenir. Akli ve ruhi gelişimi paralel olarak dini inanca olan ilgisi de artar. Soyut düşünme yeteneği geliştikçe, çocuğun din anlayışı sembolik ve soyut bir hal alır. Aynı zamanda, bu dönemde çocuk, ahlaki konuları daha iyi anlamaya başlar ve düşünceleri sorgulayıcı bir hal alır.²⁸

Çocuğun dini gelişiminde ailenin etkisi oldukça büyüktür. Aile bireylerinin dini tutumları ve davranışları çocuğu etkiler. Fakat çocuğun çevresi genişledikçe, aileye olan bağlılık azalır ve çocuk, öğretmenini örnek alır. Öğretmenin tutumları ve dinle ilgili sözleri, çocuğun dini gelişimi üzerinde önemli bir rol oynar. Bu dönemde çocuk, okuduğu kitaplardan edindiği bilgilerle din bilincini şekillendirir ve vicdanını geliştirir. Bu nedenle, çocuğun vicdanının uyandırılması ve geliştirilmesi, eğitimle ilgili önemli bir sorumluluktur.²⁹

3. Ayet ve Hadislere Göre Çocuk Yetiştirme

İslam dinine göre çocuk Allah'ın kulları arasından dilediğine bahşettiği bir lütuf ve ihsandır. Bu minvalde Allah Kuran'ında mealen; "Göklerin ve yerin mülkü (hükümranlığı) Allah'ındır. O, dilediğini yaratır. Dilediğine kız çocukları, dilediğine erkek çocukları verir. Yahut o çocukları erkekler, dişiler olmak üzere çift verir, dilediği kimseyi de kısır yapar. Şüphesiz O, her şeyi hakkıyla bilendir, hakkıyla gücü yetendir." Buyurmaktadır.³⁰

İnsan cihetinden bakarsak evlat sahibi olmak şüphesiz büyük bir saadet ve mutluluk kaynağıdır. İnsanlar fıtratları gereği evlenirler ve çocuk sahibi olmak isterler. Bu tabiatı gereği insanın en temel ihtiyaçlarından. Allah yüce kitabında peygamberlerini Saalih evlatlarla müjdelemiş ve gönüllerini bu nimetle hoşnut kılmıştır.³¹

²⁷ Mualla Selçuk, *Çocuğun Eğitiminde Dini Motifler* (Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1991), 76,85.

²⁸ Hans Zulliger, *Çocuk Vicdanı ve Biz Çev. Kamuran Şipal* (İstanbul: Cem Yayınevi, 1996), 17.

²⁹ Habil Şentürk, *Din Psikolojisi* (Konya: Esra yayınları, 1997), 102-103.

³⁰ eş-Şûrâ 42/50.

³¹ Bk. el-Hicr 15/51-54; es-Sâffât 37/101-102; Meryem 19/7.

Elbette bu saadet ve mutluluk kaynağı insanı kibre sevk etmemeli, büyüklenme ve gururlanma hastalığına duçar etmemelidir. Allah bununla ilgili de kullarını ikaz etmekte ve onları doğru olan yola davet etmektedir. “Bilin ki mallarınız ve çoluk çocuğunuz birer deneme aracıdır. Allah katında ise büyük bir mükâfat vardır.”³² Burada ki önemli olan nokta şudur, kişi mal ve servet sahibi olmakla; çocuk ve eşleriyle kalabalık bir nüfusa malik olmakla Allah’ı, Peygamberini ve ahret gününü unutmamalı; yanlış, haram ve zulme rağbet göstermemelidir. Çocuk sahibi anne ve baba açısından hem büyük bir sevinç hem de büyük bir imtihandır. Kul, mükellef olduklarını unutmamalı; asli vecibelerini aksatmamalıdır. Nitekim Allah yine Kuran’ında; “Eğer babalarınız, oğullarınız, kardeşleriniz, eşleriniz, aşiretiniz, kazandığınız mallar, kesata uğramasından korktuğunuz bir ticaret ve beğendiğiniz meskenler size Allah’tan, peygamberinden ve O’nun yolunda cihat-tan daha sevgili ise artık Allah’ın emri gelinceye kadar bekleyin! Allah, fasık topluluğu doğru yola erdirmez.” buyurmaktadır.

Allah (c.c.) kitabında dünya hayatı hakkında, onun mahiyeti ve tehlikeleri açısından gerekli uyarıları yapmış ve kullarını gafletten salim olmaları hususunda çok kez uyar-mıştır. Dünyanın oyun ve eğlence yeri olduğu, insanların orayı birbirlerine dünya malı, mesken ve ziynetleri ile övünme yeri olarak gördüğü hususunda ikaz etmiştir.

Çocuk dünyanın en güzel duygusu olduğu gibi aynı zamanda imtihan vesilesidir. Burada anne ve babaya düşen en büyük görev şüphesiz evladını Allah’ın rızasını kazan-dıracak şekilde onun talim ve terbiyesi ile meşgul olarak büyütme-dir.

Bu hususta en önemli örnek İslam Peygamberinin hayatıdır. Peygamber Efendi-miz gerek çocuklarına ve gerekse de torunlarına karşı derin bir muhabbet ve sevgi bes-lemiş, onların her hallerini hoşgörü ile karşılamış, talim ve terbiyelerine özen göstermiş-tir. Çocuklar, dünyaya geldikten sonra gerek beslenme ve ihtiyaçlar hususunda gerekse de eğitimleri açısından bir mürebbiye, ebeveyne muhtaç olduğundan onlar akıl baliğ oluncaya dek Allah katında mükellef değillerdir. Bu muafiyet çocuklar ile birlikte mec-nunlar (Deliler) ve uyuyan kişilerden de kaldırılmıştır. Burada esas olan şey şudur. Ne yaptığını bilecek yaşa gelmesidir.

4. Hz. Peygamber ve Çocuk Eğitimi

³² Bk. el-Enfal 8/26.

Hız. Peygamber (sav), İslam dininin geniş kitlelere ulaşması için çaba sarf etmekle birlikte inanan bireylerin ve onların çocuklarının eğitime de önem vermiştir. Kendisi, çocukların eğitim-öğretimi konusunda kendi uygulamalarını hayata geçirmiş ve bu konuda talimatlar vermiştir.³³

Hız. Peygamber'in (sav) çocuklarla ilişkilerine dair hususlara bakıldığında, her fırsatta genç kalplerine İslam inancını aşılamaaya çalıştığını görmekteyiz. Hatta konuşmaya yeni başlayan çocuklara bile imanla ilgili kelimeleri ve cümleleri tekrarlattığını söyleyebiliriz.

Hız. Peygamber (sav), çocuklara iman esaslarını öğretirken sadece kabule çağırarak kalmayıp, onların yaşlarına uygun olarak zamanla gelişen Allah'a olan imanlarını güçlendirecek ve fikri temellerini inşa edecek uygulamalara da başvurmuştur.

Hız. Peygamber (s.a.v.), insanlara örnek olacak bir ibadet hayatına sahip olmanın ve çocukların ibadet eğitime önem vermenin sebepleri arasında, İslam dininde ibadetin önemli bir yer tutmasının yanı sıra, ibadetin sadece bilgi değil davranış boyutunu da içermesini sayabiliriz. Buradaki hedef, ibadetlerini yerine getiren bireylerin yetiştirilmesidir; bu nedenle sadece ibadetlerin ne olduğunu ve nasıl yapıldığını bilen bireyler yetiştirmek, amacımıza ulaşmamıza yardımcı olmaz. Bu doğrultuda Hız. Peygamber (s.a.v.), ibadetle ilgili bilgileri öğretmenin ötesinde, kendi ibadetlerini yerine getirerek çevresine örnek olmuş ve çevresindeki insanların da ibadetlerini yerine getirmelerini teşvik etmiştir.

Kuşkusuz, insanların İslam dininin temel kaynağı olan Kur'an-ı Kerim'den faydalanabilmeleri için, bu kutsal kitabı sıkça okumaları ve anlamaları önemlidir. Bu nedenle, Hız. Peygamber, herkesin, genç olsun yaşlı olsun, Kur'an-ı Kerim'i okuması için büyük çaba sarf etmiştir. Elbette çocukların da Kur'an'ın bilgisinden ve manevi zenginliklerinden mahrum kalmamaları için her türlü çareye başvurulmuştur. Hadislerde çocukların Kur'an okumasına dair anlatılanlar ve Hız. Peygamber'in Bedir esirleri arasından okuma

³³ İsmail Sağlam, "Hız. Peygamberin Çocuk Eğitiminde Öne Çıkardığı Hususlar", *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi* 11/2 (2002), 168.

yazma bilenleri fidye olarak kabul etmemesi, bunun yerine Müslümanların çocuklarından on kişiye okuma yazma öğretilmelerini tercih etmesi, çocukların okuma (ve dolayısıyla Kur'an-ı Kerim'i okuma) becerilerine ne kadar önem verildiğini göstermektedir.³⁴

Hiz. Peygamber, çocukların iman ve ibadet eğitimlerinin yanı sıra temel alışkanlıklarını kazanmalarına da önem vermiş ve rehberlik etmiştir. İnsan organizmasının beslenmeden yaşayamayacağını, dolayısıyla beslenmenin sadece yaşamın bir parçası olmaktan kalmayıp aynı zamanda sağlık ve görgü kurallarıyla yakından ilgili olduğunu ifade etmiştir. Hiz. Peygamber'in bu konuda birçok öneri ve uygulamada bulunduğunu görmekteyiz. Bunlardan bazıları şunlardır: yemek öncesinde ve sonrasında ellerin yıkanması. Yemeğe besmele ile başlanıp yemeğin dua ile bitirilmesi. Sağ elle, önünden ve tabağın kıyısından alınması, ellerin sağa sola dayanmaması, yüzükoyun yatarken yenilmemesi, suyun üç soğuklukta içilmesi, sofraya konan yemeğin hoşla gitmese dahi tenkit edilmemesi, ekmeğin küçük parçalara bölünmesi, yemekten sonra kırıntı dökülmemesi ve israftan kaçınılması, kokulu gıdaların çiğ olarak yenilip çevrenin rahatsız edilmemesi gibi ilkelerdir.³⁵

Çocuklara kazandırılacak bir diğer önemli alışkanlık da düzenli uykudur. Hiz. Peygamber'in çocuklarla ilgili hadislerden anladığımızla göre, çocukların gerektiğinde gündüz uykularını almaları, akşam yatarken ağız ve diş temizliklerini yapmaları gibi konulara da özellikle vurgu yapmıştır.

Hiz. Peygamber (s.a.v.), çocuklara ayakkabıları düzeltmek, abdest için gerekli hazırlıkları yapmak, misafirlere içecek dağıtmak, mektup taşımak gibi sorumluluklar vermiştir. Bu sorumluluklar aracılığıyla çocukların sosyal hayatta aktif bir rol üstlenmeleri, bilgi ve beceri kazanmaları amaçlanmıştır. Küçük yaşlardan itibaren çocuklara bu tür sorumluluklar vermek, onları onurlandırmakla kalmaz, aynı zamanda sosyal hayata daha iyi hazırlanmalarını sağlar.

³⁴ Nedim Serinsu, "Kur'an'ı Gençlerimize Nasıl Anlatalım", *Gençlik Dönemi ve Eğitimi Sempozyumu*, (2000), 315.

³⁵ Ebû İsa Muhammed b. İsa b. Sevre (Yezîd) et-Tirmizî, *el-Câmi'u's-şahîh* (Kahire, 1937), Et'ime 39.

Tüm bu hususlardan yola çıkarsak; Hz. Peygamber'in (s.a.v.) çocuklara yönelik davranışlarının sadece çocukları sevmekle sınırlı kalmayıp aynı zamanda psiko-sosyal gelişimlerini destekleme, kişilik kazandırma, zihinsel ve diğer gelişimlerini sağlama gibi pedagojik ve psikolojik hedefleri de içerdiği. Yalnızca çocukların ruhsal ve sosyal gelişimlerini değil, bedensel gelişimlerini sağlayacak önerilere de hadislerde yer aldığını görmekteyiz.

5. Eğitimde Ailenin Önemi

Aile toplumun en temel yapısıdır. Onun varlığı toplumun sağlıklı bir biçimde yaşaması ve ayakta durması anlamına gelmektedir. Çocuk, hayatında en silinmez izleri ve bilgileri öğrendiği yaş dönemi ailesinin yanında olduğu dönemdir. Bu dönemde öğrenilen bilgi kolay sökülüp atılmaz. Onun için ailenin en çok üzerinde durması gereken husus çocuğun eğitimidir. Kuran'a göre ailede olması gereken en önemli özellik sevgi ve merhamettir.³⁶

Burada sevgi insanlara karşı muhabbet, ilgi, hoşgörü gibi müspet davranışları eğitim ise daha genel bir ifadeyle insanın yaşamı boyunca edineceği ahlaki tutumları, pozitif ilimleri, kültürü, yaşam felsefesini ifade etmektedir.³⁷ Çocuk sevgi ve eğitiminin temelini aldığı aile ortamından beslenir. Daha sonra okul ile bu eğitim sosyalleşme sürecine evrilir. Okul ortamı çocuğun aileden aldığı temelin üzerine inşa edilir.

İslam'a göre, çocuklar Allah'ın anne-babalara ve topluma bahsettiği bir nimet ve hayatın süsüdür; aynı zamanda bir sınavdır. Dünyaya bilgisiz bir şekilde gelen çocukları hayata hazırlamak ve dinlerini öğretmek, anne-babanın sorumluluğundadır. Çocuklar, dünya hayatının süsü olmalarının yanı sıra, dünya hayatının geçici olduğunu anlamalı ve önemli olanın ahrete hazırlık olduğunu bilmelidir. İslam'a göre, aile kutsaldır ve çocuk eğitimi en etkili şekilde aile kurumu içinde gerçekleşir. Dolayısıyla, çocuklar hem dünya hem de ahiret hayatına hazırlanmalıdır.³⁸

³⁶ Bk. er-Rûm 30/21.

³⁷ Mehmet Aydın, "Müslüman Ailede Çocuk ve Çocuk Eğitiminde Sorumluluklar", *Çocuk ve Medeniyet Dergisi* 6/12 (2021), 55.

³⁸ Aydın, "Müslüman Ailede Çocuk ve Çocuk Eğitiminde Sorumluluklar", 56.

Kuran'da çocukların eğitimi ile ilgili; "Ey inananlar! Kendinizi ve ehlinizi cehennem ateşinden koruyunuz." Ayeti ile ailenin çocuk üzerinde sorumluluğunun önemine dikkat çekilmiştir.

Sonuç

Çocuk, yaşamın başlangıcında henüz belirgin bir biçim almamış olup, hem iyiliğe hem de kötülüğe eğilimli bir potansiyele sahiptir. Çocuğun gelecekteki kaderi, başta anne ve baba olmak üzere çevresinden aldığı eğitimle belirlenebilir; bu eğitimle kâmil bir insan olabileceği gibi, düşük bir hayvan seviyesine hatta daha alt seviyelere düşebilir. İslam dini, çocuğun eğitimine büyük önem verir ve bu süreç çekirdekten yetiştirme anlamına gelir. Bu noktada, çocuğun fitratını ve beşerî özelliklerini göz önünde bulundurur. Bu sayede, dini eğitimden beklenen dünya ve ahiret mutluluğu gerçekleştirilebilir. Din duygusu, yüce ve aşkın duygular arasında yer alır ve olumlu bir temel oluşturmak için iyi bir çevre ve ailenin etkisiyle erken yaşlardan itibaren gelişebilir. Bu kapsamda gerçekleştirilen çocuğun dini eğitimi, gelecekte yürütülecek olan daha kapsamlı dini eğitime temel oluşturur.

Sağlıklı bireylerin toplum kalkınmasında oynadığı kilit rolü göz önünde bulundurmak, toplumu oluşturan bireylerin sadece fiziksel sağlıkları değil, aynı zamanda ruh sağlıklarının da önemli olduğunu bilmek kaçınılmazdır. Ruh sağlığına sahip bireyler, kendilerini tanıyan, işlerinde başarılı, sosyal ilişkilerinde etkili iletişim kurabilen ve mutlu olma yollarını bilen kişilerdir. Bu özelliklere sahip olmak için temelde ailenin rolü büyüktür. Çocuğun sağlıklı bir kişilik geliştirmesi, büyük ölçüde anne-baba kişilik yapılarına dayanmaktadır.

Anne-baba olmak, biyolojik bir olgu olmakla birlikte bilinçli bir şekilde yapılan bir görev ve sorumluluktur. Çocuk yetiştirmek, onları eğitmek, onlara iyi bir terbiye ve ahlak bırakmak, anne-babanın çocuklarına en değerli mirası olarak kabul edilmelidir.

İslam'ın bu konuda anne-babalara yüklediği sorumluluklar vurgulanarak, bu görevin tesadüfî bir şekilde değil, bilinçli olarak yerine getirilmesi gerektiği ifade edilmektedir. Anne-baba olacak kişilerin evlilik öncesi ve sonrası gerekli tedbirleri alması, bilgi sahibi olmaları ve çocuk yetiştirmeye dair bilinçli bir şekilde hareket etmeleri oldukça

önemlidir. Bilinçli bir anne-baba, çocuklarını topluma ve ailelerine faydalı, sağlam karakterli bireyler olarak yetiştirmek için çaba sarf eder.

İslam eğitimcileri, eğitimin doğumla birlikte, hatta daha öncesinden başlaması gerektiği konusunda genel bir görüş birliği içindedirler. Bu görüş, bir yandan ana babanın ahlaki ve düşünsel yapılarının çocuğun eğitiminde büyük bir etki gücüne sahip olmasına dayanırken, diğer yandan çocuğun esnek bir tabiata sahip olup iyi veya kötü her türlü dış etkiye açık olması üzerine kurulmuştur. Bu bağlamda, çocuğu sağlıklı, ahlaklı ve dindar bir birey olarak yetiştirmek, onun eğitimine çok erken yaşlardan itibaren ciddi bir şekilde odaklanmakla mümkündür. Bebeklik döneminden itibaren uygulanan alıştırmalar, çocukta sağlam bir ahlaki yapı oluşturmayı hedeflemelidir. Bu süreçte davranış eğitimi, her şeyden önce önem kazanır. Küçük yaşlarda çocuktaki yanlış davranışların engellenmesi durumunda, ileri yaşlarda telafi edilmesinin imkânsız olduğu genel kabul görmektedir.

İslam eğitimcileri, çocukların eğitim ve öğretiminde özellikle vurguladıkları iki temel prensibe büyük önem atfetmişlerdir. İlk olarak, çocuğun gelişim aşamalarının dikkate alınması ve her aşamanın özelliklerine uygun bilgi ve davranışların aşamalı bir şekilde kazandırılması gerektiğidir. Bu, özellikle çocuğun utanma duygusunun uyanmasına verilen önemle açık bir şekilde ortaya konmaktadır. Müslüman eğitimciler, utanma duygusunun, akıl ve vicdanın gelişiminin bir belirtisi olduğunu düşündükleri için çocuğun temyiz çağı olarak adlandırılan bu dönemde gelişimini dikkatle gözlemlemeli ve kontrol altında tutmalıdırlar.

Çocukların eğitim ve öğretiminde ikinci önemli nokta ise bireysel farklılıkların titizlikle korunması ve her çocuğa kendi yeteneklerine uygun bilgi ve davranışların kazandırılmasıdır. Çocuktan, kabiliyetinin dışında veya üzerinde bir görev üstlenmesi istendiğinde normal başarı düzeyine ulaşması beklenemez. İbn Kayyım, çocuğa yetenekleri dışında bir sorumluluk yüklemenin, onu yorucu bir deneyime sokmanın ve aslında kabiliyetlerine uygun olmayan konularda da başarısız hale getirmenin başka bir sonuç doğurmayacağını belirtir.

Küçük yaşlardan itibaren çocuklarda imanla birlikte ibadet şuurunun geliştirilmesi gerektiği de vurgulanır. Namaz öğretilmeli ve aile reisi tarafından sürekli bir örnek teşkil edilmelidir, çünkü bu konuda Kur'an-ı Kerim'de açıkça ifade edilen bir husustur. Küçük çocuklara namaz dışındaki ibadetlerle ilgili bilgi verilmesi ve uygun olanlarının zaman zaman pratiğe dökülmesi, onların gelecekteki dini yaşamları için büyük bir öneme sahiptir. Hz. Peygamber dönemindeki uygulamaların da bu yönde olduğu anlaşılmaktadır.

Her durumda, çocuğun ruhsal ve fiziksel özellikleri göz önünde bulundurularak ona yaklaşılmalı, dinen yükümlülük çağında olmadığı göz önünde bulundurularak eksikleri ve hataları olumlu bir şekilde düzeltilmelidir. İslam eğitimi, tedricilik, sevgi ve ikna gibi pedagojik metotları temel alarak çocuğun anlayabileceği ve olumlu bir şekilde yanıt verebileceği bir yaklaşım benimsemektedir. Çağdaş pedagoji ilkelerine göre korkutucu, ürkütücü veya emredici tutumlar, çocuk için anlaşılabilir ve olumsuz etkilidir. Çocuğun, sevgiye, iyi örneklemelere, açıklamalara ve doğru bilgilere ihtiyaç duyduğu unutulmamalıdır. Bu unsurların uygun bir şekilde uygulanması, çocuğun dinî eğitim ve öğretiminde başarıya ulaşmasını sağlayacaktır.

Çocuklarımızın gelişimiyle ilgilenmek kadar, onlar için yapılacak hayırlı dualar da büyük öneme sahiptir. Onların yaramaz davranışları karşısında öfkeye kapılmaktan kaçınılmalı ve kötü sözler sarf etmekten uzak durmalıyız. Bu ilke, çocukların cinsiyeti, yaşları, biyolojik ya da üvey olmaları gibi faktörlerden bağımsız olarak geçerlidir. Anne-baba olarak, maddi konularda olduğu gibi sevgi, ilgi ve şefkat gibi manevi alanlarda da tüm çocuklara adaletli davranmalıyız.

Ayrıca, Peygamberimiz çocukların akşam karanlığında dışarıda olmalarının sakıncalı olduğunu ifade etmiş ve bu konuda aileleri uyararak güvenliklerini sağlamalarını nasihat etmiştir. O, büyüklerin çocuklarına vaad ettikleri şeylerin gerçekleştirilebilir olması gerektiğini vurgulamış, böylece sözlerinde durarak çocuklarına örnek olmalarını öğütlemiştir. Ahde vefa konusunda sorumluluk sahibi olmanın önemine vurgu yaparak ebeveynlere rehberlik etmiştir.

Kaynakça

- Arvas Balcı, Fatma. "Aile, Değerler ve Din: Teorik Bir Yaklaşım". *Türkiye İlahiyat Araştırmaları Dergisi* 4/1 (2020).
- Aydın, Mehmet. "Müslüman Ailede Çocuk ve Çocuk Eğitiminde Sorumluluklar". *Çocuk ve Medeniyet Dergisi* 6/12 (2021).
- Buhârî, Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmail. *el-Câmi'us-sahîh*. Dâru Tavki'n-Necât: Muhammed Züheyr b. Nasr, 2001.
- Cüceloğlu, Doğan. *İletişim Donanımları*. İstanbul: Remzi Kitabevi, 2002.
- Çamlıbel İrkin, Ayça. *Çocukların Gelişim Süreci ve Televizyonun Etkileri*. Radyo ve Televizyon Üst Kurulu: Ankara, 2012.
- Dollahite, David C. - Marks, Lorien D. "A Conceptual Model of Family and Religious Processes in Highly Religious Families". *Review of Religious Research* 50/4 (2009).
- Ertürk, Selahattin. *Eğitimde Program Geliştirme*. Ankara: Yelkentepe Yayınları, 1979.
- Işık Terzi, Şerife. *Eğitim Psikolojisi*. Ankara: Pegem Akademi, 2015. Basım, ts.
- İbn.Mâce, Ebû Abdullâh Muhammed. *Sünen-i İbn Mâce*. Dâr-i İhyâ, 1952.
- Kırca, Celal. "Kur'an'a Göre Çocukların Talim ve Terbiyesinde Takip Edilecek Esaslar". *Erciyes Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 9 (1996).
- Kutub, Muhammed. *İnsan Psikolojisi Üzerine Etüdlere*. İstanbul: İşaret Yayınları, 1987.
- Kutupyıldızı, M. İsmail. "Türkiye Geleneğinde Aile Tahlili Ve Evlilik Sanatı". *İstanbul: Sokak Kitapları Yayınları*.
- Kuzgun, Yıldız. "Kendini Gerçekleştirme". *Ankara Üniversitesi Dil Tarih ve Coğrafya Fakültesi Felsefe Bölümü Dergisi* 10 (1972).
- Mehmetoğlu, Yurdağül. *Erken Çocuklukta Din ve Ahlak Gelişimi", Erken Çocuklukta Gelişim ve Eğitimde Yeni Yaklaşımlar*,. İstanbul: Morpa Kültür Yayınları, 2003.
- Müslim, Ebü'l-Hüseyn Müslim b. el-Haccâc. *el-Câmi'u's-şahîh*. 5 Cilt. Mısır: y.y., 1955.
- Sağlam, İsmail. "Hz. Peygamberin Çocuk Eğitiminde Öne Çıkardığı Hususlar". *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi* 11/2 (2002).
- Selçuk, Mualla. *Çocuğun Eğitiminde Dini Motifler*. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2. Basım, 1991.
- Serinsu, Nedim. "Kur'an'ı Gençlerimize Nasıl Anlatalım". *Gençlik Dönemi ve Eğitimi Sempozyumu*.

- şentürk, Habil. *Din Psikolojisi*. Konya: Esra yayınları, 1997.
- Tirmizî, Ebû İsâ Muhammed b. İsâ b. Sevre (Yezîd) et-. *el-Câmi' u'ş-şahîh*. Kahire, 1937.
- Tongar, Hatice Kübra. *Fitrat Pedagojisi*. İstanbul: Hayy Kitap, 1. Basım, 2015.
- Topçu, Nurettin. *Değerler Psikolojisi*. İstanbul: Kurtuluş Matbaası, 1959.
- Uysal, Veysel. "Geleneksellik-Çağdaşlık Bağlamında Türkiye'de Dindarlık ve Kadın". *İstanbul: Dem Yayınları*.
- Yavuz, Kerim. *Çocukta Dini Duygu ve Düşüncenin Gelişmesi*. İstanbul: Boğaziçi Yayınları, 1. Basım, 2012.
- Yavuzer, Haluk. *Çocuğunuzun İlk Altı Yılı*. İstanbul: Remzi Kitabevi, 11. Basım, 2020.
- Zulliger, Hans. *Çocuk Vicdanı ve Biz*. İstanbul: Cem Yayınevi, 1996.
- Kur'an Yolu Türkçe Meal ve Tefsir*. 5 Cilt. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2020.

Kur'an ve Sünnet Araştırmaları Dergisi

Journal of Qur'an and Sunnah Studies

مجلة دراسات القرآن و السنة

<https://dergipark.org.tr/tr/pub/kursad>

e-ISSN: 2791-8726

Cilt/Volume: 4, Sayı/Issue: 1, Yıl/Year: 2024 (Mart/March)

Yusuf Kıssası'nın Hz. Peygamber'in Sîreti ile İlişkisi

The Story of Yusuf and Its Relationship with the Sirah of the Prophet

Kazım DÖNMEZ

Uzman Öğretmen ve Ders Kitabı Yazarı, Millî Eğitim Bakanlığı

Expert Teacher and Textbook Writer, Ministry of Education

kzmdnmz@yaani.com

<https://orcid.org/0009-0007-7935-4336>

Makale Bilgisi – Article Information

Makale Türü/Article Type: Araştırma Makalesi/ Research Article

Geliş Tarihi/Date Received: 18/03/2024

Kabul Tarihi/Date Accepted: 28/03/2024

Yayın Tarihi/Date Published: 31/03/2024

Atrif / Citation:

Dönmez, Kazım. "Yusuf Kıssası'nın Hz. Peygamber'in Sîreti ile İlişkisi". *Kur'an ve Sünnet Araştırmaları* 4/1 (Mart/ March, 2024), 72-102.

İntihal: Bu makale, intihal.net yazılımınca taranmıştır. İntihal tespit edilmemiştir.
Yayıncı / Published by: Yaşam Boyu Eğitimi Destekleme Derneği/ Türkiye.

Öz

Kur'ân kıssaları Hz. Peygamber'in ve muhataplarının durumuna ilişkin öngörüler ve davranış modelleri sunar. Bunlar, peygamberlerin ve muhataplarının hayatından alınmış ve Müslümanların o sıradaki konumuna, şartlarına ve bağlamına değişik ölçeklere uygun gelecek şekilde yol gösterici modellerdir. Bu modeller o sırada içinde bulunulan sorunların bir veya birkaç adım sonrasına çözüm olabilecek sınırlılıkta olabileceği gibi yakın ve uzak gelecekleriyle ilgili bir genişlikte de olabilir. Bunu fark etmeyi sağlayan şey ise zamansal bir yapıya dayanması dolayısıyla siyer ilmidir. Sünnet de aslında Sîretin gölgesinde yeşeren bir olgudur. Araştırmamızda bir Kur'ân kıssasının nasıl olup ta Hz. Peygamber'in sîreti haline geldiğini ve müminler için sünnet yani emsal teşkil ettiğini gösterebilmeyi amaçladık. Bu amacımızı Yusuf suresi üzerinden örneklendirdik. Yusuf suresinin Siyer-i Nebi'ye olan etkisini ve bunun boyutlarını siyer ilmi temelinde rivayetlerin kronolojik ve tematik bağlantılarını araştırarak inceledik. Kıssanın mesajının Hz. Peygamber'in konuşma ve hareket tarzına etki ettiğini gösteren pek çok rivayet tespit ettik. Yusuf kıssası hem Mekke hem de Medine döneminde onun sîretinin gidişatını ve sünnetinin oluşunu adım adım ve bir bütün halinde etkilemiştir. Yapılan onca mücadele ve savaşın hengâmesinde, Hz. Peygamber, Yusuf kıssasının etkisiyle, insanlığın kurtuluşuna vesile olma hedefinden hiçbir zaman vaz geçmemiş, bundan asla sapmamış ve neticede gayesine ulaşmıştır. Kanaatimizce Yusuf suresinin "Kıssaların en güzeli" olarak nitelendirilmesinin en önemli nedeni de bu olsa gerektir.

Anahtar Kelimeler: Tefsir, Kıssa, Sîret, Yusuf Suresi, Sünnet.

Abstract

The stories of the Quran offer predictions and behavioral models regarding the situation of our Prophet and his interlocutors. These are guiding models taken from the lives of the prophets and their interlocutors and adapted to different scales and the position, conditions and context of Muslims at that time. These models may be limited to providing solutions to the current problems one or a few steps later, or they may be broad enough to address the near and distant future. What enables us to realize this is the science of Sirah, as it is based on a temporal structure. Sunnah is actually a phenomenon that flourishes in the shadow of the Sirah. In our research, we examined how a Qur'anic story came to be about Hz. We aimed to show that it has become the Prophet's way of life and that it constitutes a sunnah, that is, an example, for believers. We exemplified this aim through the Surah Yusuf. We examined the impact of the Surah Yusuf on the Sira an-Nabi and its dimensions by researching the chronological and thematic connections of the narrations on the basis of the science of Sira. The message of the story is Hz. We have identified many narrations showing that it influenced the way our Prophet spoke and acted. The story of Joseph influenced the course of his teachings and the formation of his sunnah step by step and as a whole in both the Mecca and Medina periods. In all the turmoil of struggles and wars, The Prophet, with the influence of the story of Joseph, never gave up his goal of being instrumental in the salvation of humanity, never deviated from it and succeeded. In our opinion, this must be the most important reason why the Surah Yusuf is described as "the most beautiful of stories".

Keywords: Tafsir, Story, Sirah, Surah Yusuf, Sunnah.

Giriş:

Kur'ân kıssalarının verdiği mesajlar genel olarak incelendiğinde bunların Hz. Peygamber ve muhataplarının durumuna ilişkin öngörüler ve davranış modelleri sunduğu görülür. Bu öngörü ve davranış modelleri peygamberlerin muhataplarının davete icabet etmesi, tereddüt sürecinde olması veya inkâr etmesine göre değişir. Hz. Peygamber'in o sıradaki konumuna, şartlarına ve bağlamına uygun gelecek şekilde yol gösterici modeller sunulur.

Kıssalar, müminlerin ve muhataplarının o sıradaki sorunlarının bir veya birkaç adım sonrasına çözüm olabilecek sınırlılıkta olabileceği gibi yakın ve uzak gelecekleriyle ilgili bir boyutta da olabilir. Bunu fark etmeyi sağlayan şey ise siyer ilmidir. Siyer ilminin bunu tefrik ettirmesi zamansal bir yapıya dayanması dolayısıyladır. Bu arada sünnetin de aslında sîretin gölgesinde yeşeren bir olgu olduğu unutulmamalıdır.

Biz bu araştırmamızda Kur'an kıssaların en önemlilerinden biri olan Yusuf suresinin Siyer-i Nebi'ye olan etkisini ve bunun boyutlarını tespit etmeye çalışacağız. Bu şekilde yapılacak çalışmaların siyer-tefsir ilişkisi açısından son derece önemli olduğunu düşünüyoruz. Böylece bir Kur'ân kıssasının nasıl Hz. Peygamber'in sîreti haline gelip müminler için sünnet yani emsal teşkil ettiğini gösterebilmeyi amaçlamaktayız. Bu amacımızı Yusuf sure-si üzerinden örneklendirerek gerçekleştireceğiz. Böylece bir nebze de olsa kıssaların Hz. Peygamber'in sîretinin ve sünnetinin oluşumuna nasıl ve ne ölçüde etki ettiğini ortaya koyabileceğiz.

1. Yusuf Kıssasının Kur'ân Kıssaları İçindeki Yeri

Kıssalar, muhataplarını düşündürmek ve onları ilahi hakikatlere sevk etmek amacıyla zikredilmiştir. Davet sürecinin farklı aşamalarında farklı tavırlar geliştirilmesi gerektiğini vurgular. Farklı şartlarda farklı davranmayı gerekli kılar. Akabinde, sonuçları itibarıyla muhataplarını kazanmak, onlar tarafından dışlanmak veya inkâr edenlerin helak olmasıyla neticelenen akıbetler ile karşılaşılır.

Yusuf suresi ise bu öngörülerini ve benzer durumlarla karşılaştığında takınılması gereken tavırların nasıl olması gerektiğini genel bir hayat akışı içinde özetler. Hz. Yusuf'un örneğinde davet sürecinin nasıl olması ve nelerin hedeflenmesi gerektiğini Hz. Peygamber'e beyan ve temsil eder.

Nitekim Hz. Peygamber de Hz. Yusuf gibi kavminden inkâr eden kardeşleri ile ihtilaf etmiş, onlar Enfâl süresinde geçtiği gibi Mekke'deki isteklerine uygun olarak savaşta helak edilmiş ve geriye kalanlar ise sonunda ıslah olmuştur. İnananlar ise Rab'lerinden gelen nusret ve nimetler ile desteklenmiş, yeryüzüne mirasçı olmuşlar, İslam ve nübüvvet nimeti tamamlanmış ve din kemale ermiştir.

Bu durum, diğer kıssalarda farklı olarak Yusuf suresinde genel bir plan dâhilinde ahsen'ul-kasas (kıssaların en güzeli) şeklinde nitelendirilerek bir defada açıklanmış olmaktadır. Bundan kaynaklanan bütünsel bakış açısı bütün vahiy mesajının anlaşılmasını ve uygulanmasını etkilemiştir.

75

Kur'ân kıssaları Hz. Peygamber ve inananların tebliğ sürecinde karşılaştıkları olaylara nazaran o sırada muhatapları karşısındaki konumuna ve şartlarına göre geçmiş peygamberlerin hayatlarından alınan benzer örnekleri içermesi sünnetullah adı verilen toplumsal yasaların varlığını gösterir.

Bu kurallılık durumu Kur'ân'ın şu ayetinde umumi bir yasa olarak şöyle belirtilir:

"Yoksa siz, sizden önce geçenlerin durumu sizin de başınıza gelmeden cennete gireceğinizi mi sandınız? Onlara öyle yoksulluk ve sıkıntı dokunmuştu, öyle sarsılmışlardı ki nihayet peygamber ve onunla birlikte inananlar: 'Allah'ın yardımı ne zaman?' diyecek olmuşlardı. İyi bilin ki, Allah'ın yardımı yakındır. (Bakara, 2/214.)"

Bu noktada bizim için önemli olan bu yasanın Yusuf suresi ve Hz. Peygamberle ilk muhatapları arasındaki etkileşimlerin içinde var olup olmadığıdır. Aşağıdaki olay bu ilişkinin varlığını Mekke dönemi şartları içinde gayet açık ve güzel bir biçimde göstermektedir:

"Urve b. Zübeyr anlatıyor: Hz. Aişe'ye: 'Öyle ki, peygamberler ümitsizliğe düşüp, yalanlandıklarını anladıkları bir sırada onlara yardımımız gelmiştir. (Yûsuf, 12/110.)'... 'Bu

ayette kastedilen nedir? diye sordum. 'Onlar peygamberlerin kendilerine tâbi olan adamlarıdır, bu kimseler Rab'lerine inanmış, peygamberlerini de tasdik etmişlerdir. Ancak maruz kaldıkları belâ uzamış, Allah'tan onlara gelecek yardım da gecikmiştir. O kadar ki, kavimlerinden kendilerini tekzip edenler sebebiyle peygamberler ümitlerini kestikleri ve artık kavimlerinin kendilerini (sürekli) tekzip edeceği zannına düştükleri bir zamanda Allah'ın yardımını onlara ulaştırmıştır' dedi."¹

Buna benzer bir rivayette Abdullah b. Abbas, Urve b. Zubeyr'e Yusuf, 12/110. ayetini Bakara, 2/214. ayeti ile ilişkilendirerek sormaktadır. Bunun üzerine de Urve b. Zubeyr ise bunu Hz. Aişe'ye sorduğunu söylemekte ve yukarıdaki cevabın aynısını verdiğini belirtmektedir.²

1.1. Kur'ân'ın Bir Kerede Nazil Olan En Kapsamlı Kıssası: Yusuf Kıssası

Yusuf kıssası bizzat Kur'ân tarafından kıssaların en güzeli (ahsen'ul-kasas) olarak nitelendirilmektedir. Kuşkusuz bu nitelendirmenin olabilecek en son nedeni kıssanın edebi değeridir. Kanaatimizce kısa öncelikli olarak esas alınması ve en iyi örnek edinilmesi gerektiği için böyle isimlendirilmiştir.

Bunun yanı sıra kıssanın bir peygamberin ömrünün tamamını içeren tek sure olması da onun örnek alınacak en kapsamlı kıssa olmasını sağlamaktadır. Bu sure oldukça uzun bir yaşam süresini içerdiği için oldukça uzun bir süreç için ibret alınabilir olmaktadır. Bu da diğer kıssaları Yusuf kıssasının başında ortasında ve sonunda düşünmeyi gerektirmektedir. Kanaatimizce vahiy süreci içinde diğer Kur'ân kıssaları Yusuf kıssasında anlatılan sürecin değişik alt süreçleri olmaktadır. Yusuf suresi Hz. Peygamber'in siyerinin en kapsamlı planı, diğer kıssalar ise Hz. Peygamber'in yaşadığı ana sürecin yani sîretin ara aşamalarına dair planlar gibi görünmektedir. Bu durumda ise diğer kıssalar Yusuf kıssası ile uyumlu bir durumu veya bir istisnai bir durumu açıklamış veya modellemiş olmaktadır.

¹ Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmail el-Buhârî, *el-Câmiu's-sahîh* (Riyad: Mektebet'u Dar'is-Selam, 2.Basım, 1419/1999), "Tefsîr", 809 (No. 4695).

² Buhârî, "Tefsîr", 768-769 (No. 4524-4525).

Bu tespitimizi daha anlaşılır kılmak için surenin nüzulü, yapısı ve muhtevası üzerine daha ayrıntılı olarak eğilmek gerekmektedir.

1.2. Yusuf Suresi ve Nüzul Dönemi

Klasik kaynaklara göre Yusuf suresi Mekke'de ve Hûd suresinden sonra inmiştir. Baştan başa bir konuyu anlatan tek suredir, 111 ayeti içermektedir. Mushaf'ta 12. nüzul sıralamasında ise 53. suredir.³ Pek çok müfessir ve mütercimim başvurduğu bu tür sıralamaların kaynağı cidden tahkike muhtaçtır. Klasik tefsir ve meallerin verdiği bu tür nüzul sıralamalarının ciddi bir tarihsel veriye dayanmadığı ve kesin bir bilgi ifade etmediği açıktır.⁴ Ancak kesin olan bir şey varsa o da surenin Mekki olduğudur.

Surenin yapısı orta dönem Mekki surelere benzemektedir. Bu dönem, 6-9. yıllar arasında muhasara ve boykot altında hapsolmuş peygamber ve müminlerin konumuna denk gelmektedir. Bizatihi surenin başında ve sonunda Hz. Peygamber'e müminlerce sorulan sorulara karşılık olarak vahyedildiği ve özellikle onlar için mesajlar vermek üzere nazil olduğu belirtilmektedir. Surenin Hz. Peygamber'e ve ilk inananlara doğrudan, Mekke müşriklerine ise dolaylı olarak hitap ettiği tespiti yapılabilir. Öyleyse surenin Hz. Peygamber ve ilk müminlerin sorunlarına bir cevap olarak indiği söylenebilir. Bu sorunları açıklayan ayrıntılı rivayetler olmasa da surenin muhtevası ve siyer bilgilerinden hareketle bu sorunlar tespit edilebilir. Dolayısıyla bu soruların temelinde yatan ilk Müslümanların karşı karşıya buldukları durumlara atıf yapmak gerekir.

İlk olarak Hz. Peygamber ve müminler kendilerinin ve davalarının akıbetinin ne olacağından endişe ediyor, bu konuda korku ve tedirginlik duyuyor, müşrik muhataplarına karşı nasıl doğru bir hareket tarzı göstermeleri gerektiğini düşünüyorlardı. Nübüvvet ve risalet görevinin dayandığı vahiy ve rüya olgusunun mahiyeti ve hakikati de gaybî yönü itibarıyla insanların zihinlerini meşgul ediyordu. Zira peygamber rüyalarının sıradan insanlardan farklı olarak nübüvvet dair bir gösterge oluşu insanların zihninde açık değildi. Onlar bu tür durumları anlamı karmaşık ve bağlamı kişisel bir durum olarak niteliyorlardı.

³ *Kur'an'ı Kerim ve Yüce Meâli*, çev. Süleyman Ateş (İstanbul: Yeni Ufuklar Neşriyat, 1992), 234.

⁴ bk. Mustafa Öztürk-Hadiye Ünsal, *Kur'an Tarihi*, (Ankara: Ankara Okulu Yayınları, 3. Basım, 2018), 318-322

Nitekim müfessir Âlûsî'nin belirttiği üzere "Birçok hadis hafızı tarafından verilen bir haberde Rifâ'a b. Râfi'in, Mekke'ye gelip Hz. Peygamber'i dinlemesi ve Müslüman olması anlatılırken bu hadisede Hz. Peygamber'in kendisine "Yusuf Suresi ile Alak Suresi'ni öğrettiği" de özellikle zikredilmektedir.⁵ Bu iki surenin ise rüya ve nübüvvet temelinde bu tür sorulara cevap teşkil ettiği açıktır.

Ayrıca müminler işkence ve boykot uygulamaları arasında sıkışmışlar ve rahat hareket edemiyorlardı. Tebliğ nasıl sürdürülecekti ve bu yolda başlarına daha neler gelebilirdi? Bu durumlardan nasıl çıkılacaktı? İşte bu sure özellikle Hz. Peygambere, ilk müminlere ve onları soruları ile sıkıştıran çeşitli dinlerden kâfirlere peygamberlik ile ilgili sorunların kapsamlı ve uzun bir yanıtı olarak geldi. Nitekim daha önce aktardığımız bir rivayette Hz. Aişe'nin Urve b. Zubeyr'e verdiği cevap da bu durumun bir kısmını teyit etmektedir.

Mukâtil b. Süleyman Yusuf suresinin Yahudiler başta olmak üzere Ehl-i Kitab'ın Hz. Peygamber'e nübüvvetini sınamak amacıyla soru sormalarına yönelik bir cevap olarak indirildiğini şöyle ifade etmektedir:

78

"Şüphesiz ki Yusuf ve kardeşlerinde soranlar için ayetler vardır. (Yusuf, 12/7)". Yahudilerden Ka'b b. el-Eşref, Ahtab'ın iki oğlu Huyey ve Cudey, en-Nu'man b. Evfa, Amr, Bahira, Ğazzal b. es-Simval, Malik b. ed-Dayf ki onlardan Cebr hariç kimse nebiye iman etmemiştir, Ğulam b. el-Hadrami, Yesâr Ebu Fukeyhe ve Addâs Nebi'den Yusuf peygamberin zikrini işittiklerinde ona Hz. Yusuf'un durumunu sormuşlardır. Yusuf peygamber hakkında Kur'ân'dan işittikleri de o soranlara, nübüvvet için alamet olmuştur."⁶

Burada zikredilen kişilerin Mekke ve Medine dönemine yayılmış olmaları ayetteki soranların farklı zamanlarda, farklı yerlerdeki, farklı kişiler olduğunu göstermektedir. Bu durumda ise soranlar ifadesi Müslümanlardan, müşriklerden ve ehli kitaptan her kim ne zaman sorarsa sorsun gibi bir anlam kazanmaktadır. Bedrettin Çetiner de bu görüşü destekleyen rivayetleri Âlûsî'den naklen şöyle özetlemektedir:

⁵ Bedreddin Çetiner, *Fâtihâ'dan Nâs'a Esbâb-ı Nüzûl* (İstanbul: Çağrı Yayınları, 3.Basım, 2010), 1/508.

⁶ Mukâtil b. Süleyman, *Tefsîru'l-kebîr*, thk. Abdullah Mahmud Şihâte (Kahire: el-Heyetü'l-Misriyyetü'l-Âmme, 1989), 2/319.

“Başka bir rivayete göre de Yahudiler Mekke müşriklerine akıl vererek "Muhammed'e sorun bakalım bilecek mi: İsrail oğulları Mısır'a ne sebeple gitmiş ve oraya yerleşmişlerdi?" demişler de Mekke müşrikleri gelip Hz. Peygamber'e bunu sormuşlar ve işte bu soru üzerine Yûsuf Sûresi nazil olmuş. Müfessirlerin râvisini belirtmeden verdikleri bir haberde ise Hz. Peygamber'e bir grup Yahudi'nin gelerek kendilerine Yakub ve oğulları ile oğullarından özellikle Yusuf'un durumu ile düştüğü zor durumun sonunun ne olduğunu anlatmasını istemişler de bu sûre bunun üzerine nazil olmuştur.⁷

Nehhâs ise Yahudilerin bizzat Hz. Peygamber'e gelerek değil de Mekke müşriklerine haber göndererek peygambere sormalarına işaret ederek Yûsuf Sûresi'nin Mekke'de nazil olması ve Mekke'de ehl-i kitabdan kimsenin olmaması hasebiyle Hz. Peygamber'e Ya'kûb (a.s.) hakkında soru soranların bizzat yahudiler olmasını uzak görür.”⁸

Vâhidî de surenin müminlerin sordukları sorular sebebiyle indiğini şu rivayetle belirtir:

79

“Sa'd ibn Ebî Vakkâs'tan rivayet edildiğine göre Allah-u Tealâ, Rasûlü'ne Kur'ân'ı indirmiş ve Hz. Peygamber de bir süre ashabına, kendisine inen Kur'ân ayetlerini okumuş. Sonra ashabı: "Ey Allah'ın elçisi, keşke bize kıssa anlatsan!" demişler de bunun üzerine '*Biz sana kıssaların en güzelini anlatacağız... (Yusuf, 12/3)*' ayeti nazil olmuş, bir süre bunu okumuş, ardından bize bir şeylerden söz etsen! demişler, bunun üzerine "*Allah sözlerin en güzelini müteşabih olarak indirdi*" ayeti nazil olmuştur. Ardından (Sa'd) dedi ki; bunlar size Kur'ân ile emredilmektedir.”⁹

Bedrettin Çetiner bu rivayete şu şekilde bir not düşmektedir: “Taberî'de Avn b. Abdullah'tan gelen mürsel bir rivayette Resulullah'ın ashabının sıkıntı ve bıkkınlık içine düştüklerinde böyle dedikleri söylenmektedir.”¹⁰

⁷ Bu rivayetin Mukâtil'in tefsirinden alınma ihtimali kuvvetlidir. Zira o Vâhidî'nin temel kaynaklarındandır.

⁸ Çetiner, *Fâtiha'dan Nâs'a Esbâb-ı Nüzûl*, 1/508.

⁹ Ebu'l-Hasen Ali İbn Ahmed el-Vâhidî, *Esbâbu'n-nuzûl*, thk. Kemâl Besyûnî Zağlûl (Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, ts.), 275-276. Bu rivayet; Mustedrek, Taberî Tefsiri ile beraber *ed-Durru'l-Mensûr*'da geçen pek çok kaynağa dayanmaktadır.

¹⁰ Çetiner, *Fâtiha'dan Nâs'a Esbâb-ı Nüzûl*, 1/509. Ayrıca diğer benzer rivayetler için bk. agy.

1.3. Yusuf Suresi'nin Bölümleri

Yusuf Suresi üç ana bölümden oluşmaktadır. İkinci bölüm ise daha alt bölümlere ayrılarak incelenebilir. Öncelikle ilk üç ayet, Kur'ân surelerinin genelinde gözlendiği gibi kıssaya giriş mahiyetindedir. 4. ayetten 101. ayete kadar Yusuf kıssası anlatılmakta olup en geniş bölümdür. Müslümanlar için dolaylı yoldan uygulanacak yöneme, gidilecek yola ve karşılaşılabilecek olaylara işaret etmektedir. Son bölüm 102–111. ayetler olup Mekke'deki muhataplara doğrudan mesaj niteliğindedir.

Yusuf kıssası, kendi içinde 5 aşama halinde değerlendirilebilir. Kıssanın 4-18. ayetleri Yusuf'un rüyasından kardeşleri tarafından kuyuya atılışına kadar olan ilk aşamadır. İkinci aşama 19-35. ayetlerde kervan tarafından bulunup Mısır'a götürülmesinden zindana atılmasına kadar olan kısımdır. Zindandan çıkıp Mısır'da kraldan sonra en yetkili kişi oluşuna kadar ki 3. aşama 36-57. ayetlerde anlatılmaktadır. 4. aşama kuraklık yılları ve bu yılların etkisiyle kardeşlerinin Mısır'a gelmek zorunda kalışını anlatan 58-87. ayetlerdir. Yusuf'un kardeşlerine ibretli bir ders verdiği, ailesini Mısır'a yerleştirdiğini, rüyasının gerçekleştiğini ve kendisine verilen nimetin tamamlandığını anlatan 88–101. ayetler de son aşamayı oluşturmaktadır. Bu aşamalar edebi açıdan şu şekilde bölümlendirilebilir:

I. Bölüm: Surenin İndiriliş Amacının Peygamber'e Bildirilmesi: 1-3.ayetler.

II. Bölüm: Peygamber'e En Güzel Kıssanın Anlatılması:

Giriş: Rüya da Görülen Vahiy: Allah'ın Nübüvvet Nimetine Ermek: 4-7. ayetler.

Gelişme(ler): Rüya da Görülenler İçin Gerçekleşen Olaylar:

1. Hz. Yusuf'un kardeşleri tarafından kuyuya atılması: 8-18. ayetler.

2. Hz. Yusuf'un kuyudan çıkarılıp Mısır'da köle olarak satılması ve Mısırlı efendisi tarafından büyütülmesi: 19-22. ayetler.

3. Aziz'in karısının Hz. Yusuf'a zina teklifinden kaçınması sonucu iftirası ve onu hapse attırması: 19-35. ayetler.

4. Hz. Yusuf'un zindan arkadaşları ve Mısır kralının rüyasını yorumlaması ve iftira-dan kurtulup zindandan çıkması: 36-67. ayetler.

5. Hz. Yusuf'un kardeşlerinin kıtlık senelerinde Mısır'a gelmeleri ve Hz. Yusuf'un onlara derslerini vermesi: 58-98. ayetler.

Sonuç: Rüyanın Tevilinin (Anlamının ve Sonucunun) Gerçekleşmesi: 99-101. ayet-ler.

III. Bölüm: Kissanın Hz. Peygamber'e Verdiği Mesajın Konumlandırılması

a. Hz. Peygamber'in Mücadelesine Uzun Soluklu Bir Biçimde Devam Etmesinin Ge-reği: 102-108. ayetler.

b. İlahi Mesajı Kabul etmeyip Müminlere Karşı Suç İşleyenlerin Azapla Tehdit Edilip Kissanın Gösterdiği Akıbetten İstisna Edilmesi: 109-111. ayetler.¹¹

2. Yusuf Kissasının Hz. Peygamber'in Sîretindeki Yeri

81

Yusuf kıssası ilk nazil olduğu andan itibaren Hz. Peygamber tarafından alımlanmış ve hem Mekke dönemine hem de Medine dönemine yayılan uzun bir etkilenme süreci gerçekleşmiştir. Zaten doğrudan Hz. Peygamber'e hitaben başlayan bu sure en temelde nübüvvet konusunu ele alması itibarıyla aslında rüyaya dayanan vahiy olgusuna ve bunun dış dünyada nasıl tezahür edebileceğine ilişkin bütüncül bir açıklama mahiyetindedir. Bu bütünsel açıklama, konusunu iki peygamber arasında olgusal ve tematik benzerlikler üze-rine konumlandırarak gerçekleştirir. Bir gerçeklik olduğu için de rivayetlerde yoğun bir şekilde kendini gösterir.

2.1. Peygamberimizin Hz. Yusuf'u Kendisine Bir Örnek Olarak Değerlendirmesi

Hz. Peygamber kendisini Hz. Yusuf ile özdeşleştirmekte ve onunla kendi arasında bir paralellik kurmaktadır. Aşağıdaki rivayetler onun hem Hz. Yusuf ile hem de diğer pey-gamberlerle kendini özdeşleştirdiğini açıkça ifade göstermektedir.

¹¹ Elmalılı Hamdi Yazır Meali, (Erişim 1 Mart 2024), Yusuf, 12/1-111.

“Ebû Hüreyre anlatıyor: Resulullah dedi ki: ‘İbrahim’in şu sözleriyle ifade ettiği şüpheyi yaşamaya biz ondan daha layığız: ‘Ey Rabbim ölüleri nasıl dirilteceğini bana göster.’ demişti, Allah: ‘Buna inanmıyor musun? diye sormuş, o da: ‘inanıyorum, fakat kalbimin, yatışması için soruyorum, demişti.’ (Bakara, 2/260). Allah, Lût’a rahmet etsin, aslında o çok muhkem bir kaleye sığınmıştı. Eğer, Yusuf’un kaldığı müddet hapiste ben kalsaydım, (aklanmayı düşünmeden hemen kralın) davetine icabet ederdim”¹²

Elimizde bulunan baştan sona yapılmış en eski tefsirin müellifi olan Mukâtil de Yusuf suresinde Hz. Peygamber’in Yusuf (a.s.) hakkında şu ilginç değerlendirmelerde bulunduğunu belirtmektedir:

“Bundan sonra zindanda birkaç yıl daha kaldı. (Yusuf, 12/42): Nebi dedi ki; Şayet Yusuf Rabbini hatırlasa ve Melik’e sığınmasa idi zindanda birkaç yıl daha kalmazdı ve o gün oradan çıkardı.”¹³ “Dedi ki beni yeryüzünün hazineleri üzerine görevli tayin et. Şüphesiz ben koruyucu ve bilgili biriyim. (Yusuf, 12/55). Mukâtil dedi ki; Nebi şöyle dedi: Şayet (Yusuf) ...ben koruyucu ve bilgili biriyim inşallah deseydi o gün melik olurdu. Nitekim İbn Abbâs; Bu olaydan sonra bir buçuk yıl bekledi ve ondan sonra melik oldu, demiştir. Mukâtil dedi ki: Nebi şöyle dedi: Yusuf’un sabrına ve keremine hayret ettim. Allah onu mağfiret etsin! Şayet be olsaydım, (kendimi temize çıkarmayı beklemeden zindandaki) kapıdan hemen çıkardım.”¹⁴

82

Bazı rivayetlerde Peygamberimiz Hz. Yusuf’un ahlakı gibi soy bakımından da üstün bir kişilik şöyle vurgulamaktadır:

a. “Abdullah b. Ömer nebiden şunu rivayet etmiştir: “Kerim oğlu Kerim oğlu Kerim oğlu Kerim; İbrahim oğlu İshâkoğlu Yakuboğlu Yusuf’tur.”¹⁵

b. “Ebu Hureyre anlatıyor: Resûlullah’a şöyle soruldu; insanların en üstünü (Ekrem) kimdir? O da insanların en üstünü en takvalı olanı dedi. Hayır bunu sormuyoruz dediler o da şöyle cevap verdi; İnsanların en keremlisi nebiyullah oğlu nebiyullah oğlu halilullah

¹² Müslim b. el-Haccâc, *Sahîhu'l-Müslim*, thk. Muhammed Fuâd Abdulbakî (İstanbul: el-Mektebetu'l-İslâmiyye. ts.), “İman”, 1/133-134, (No. 238); Buhârî, “Tefsîr”, 809, (No. 4694).

¹³ Mukâtil, *Tefsîrü'l-kebir*, 2/335-336.

¹⁴ Mukâtil, *Tefsîrü'l-kebir*, 2/339-340.

¹⁵ Buhârî, “Tefsîr”, 808 (No. 4688).

oğlu Allah'ın nebisi Yusuf'tur. Dediler ki hayır bunu da kastetmedik. Dedi ki; insanların kalitesi (Madenleri) hakkında mı soruyorsunuz? Evet dediler. O da 'Cahiliye döneminde en üstün olanlarınız eğer dinde ilim ve anlayış (fıkıh) sahibi olurlarsa İslamiyet'te de en üstünüz olurlar.' buyurdu."¹⁶

Bu psikolojik yakınlığa dikkat çektikten sonra dikkat edilmesi gereken şey iki peygamber arasındaki paralelliğin her iki peygamberin de nübüvvetlerinin gördükleri bir rüya ile başlamasıdır. Bir peygamber oğlu olan Yusuf (as) küçük yaşlarda güneş, ay ve on bir yıldızın kendisine secde ettiği ile ilgili olarak gördüğü rüyayı babası Yakub'a (a.s.) anlatır ve peygamber olan babası hemen şu sevindirici tevili yapar:

"Ve işte öyle, Rabb'in seni seçecek ve sana ehadisin te'vilinden ilimler öğretecek hem sana hem Ya'kub ailesine ni'metini bundan evvel ataların İbrahim ve İshak'a tamamladığı gibi tamamlayacak, şüphe yok ki Rabb'in alîmdir, hakîmdir. (Yusuf, 12/6)."¹⁷

Bu rüyanın ardından Hz. Yusuf için imtihanlar başlamış ve büyük musibetlerle karşılaşmıştır. Hz. Peygamber'e altı ay kadar süreyle gösterilen sadık rüyalardan sonra gelen ilk vahiy olayını yorumlayan Varaka ise benzer bir sürece işaretle şöyle demektedir:

"Bu gördüğün melektir. O, Hz. Musa'ya da inmiştir. Keşke ben genç olsaydım (da sana yardım etseydim); keşke, kavmin seni sürüp çıkardıkları vakit hayatta olsaydım!" dedi. Resulullah: "Onlar beni yurdumdan sürüp çıkaracaklar mı?" diye sordu. Varaka: Senin getirdiğin gibi bir din getiren hiç kimse yok ki, ona husumet edilmemiş olsun! O gününü görürsem, sana müessir yardımda bulunurum! dedi. Ancak çok geçmeden Varaka vefat etti ve vahiy de fetrete girdi (kesildi.)"¹⁸

Her iki peygamberin rüyalarına dair yorumların ortak bir noktası da nübüvvet ve risalet görevinin daima gelecekte yaşanacaklara dair bir öngörü ve bir toplumsal yasanın önceden tahmin edilebilen bir sonuçlarını beraberinde getirmesidir. Bu durum Hz. Pey-

¹⁶ Buhârî, "Tefsîr" 808 (No. 4689).

¹⁷ *Elmalılı Meali (Orijinal)*, (Erişim 1 Mart 2024), Yusuf, 12/6. (Elmalılı Hamdi Yazır sadeleştirilmemiş meali kullanılmıştır.)

¹⁸ Buhârî, "Bed'ü'l-Vahy", 1-2, (No. 2); Müslim, "İman" 1/139-142, (No. 252).

gamber tarafından genel olarak kıssalar sayesinde burada da özel olarak Yusuf kıssası üzerinden anlaşılmaktadır.

İkinci olarak nimetin manevî ve hakiki anlamı olan vahiy ve nübüvvet anlamı, surede böylece tespit ve takrir edilmektedir. Bu büyük nimete mahzar olan peygamberimize de ilk aldığı vahiylerde “*Rabb'inin nimetinden insanlara bahset! (Duha, 93/11.)*” denilerek aynı anlam onun için de daha nübüvvetin başında belirlenmektedir. Ayrıca “Rabbinin nimeti” kalıbı bu; yani vahiy ve nübüvvet nimeti anlamıyla diğer ilk mesajlarda da geçmektedir.

Üçüncü olarak Mekke döneminde Hz. Peygamber'in ve elbette ilk Müslüman topluluğun kendi kaderleri ve akıbetleri üzerine ciddi şekilde düşündüklerini ve endişelendiklerini doğal bir olgu olarak tespit edebiliriz. Bu nimet nasıl bir misyon ve görev ifa edecekti? Hz. Peygamber bu konuda peygamber kıssalarından işaretler buluyor olmalıydı. Buna işaret eden ayetler içinde vahiy nimetine inananların bir avuç insan olarak kalmaları ve karşı çıkanların çokluğuna dair olanlarının umutsuzluk verici bir etki uyandırması bir yana inkâr edenlerin helakine dair haberler herhalde daha bir kötü hisler uyandırıyor olmalıydı. Müminler de Peygamber gibi geleceğe ilişkin bir merak ve endişe içindeydiler. İşte akıbetleri üzerinde bu kaygıları taşıyan insanlara Yusuf suresi bir cevap olmaktadır.

Şöyle ki; bu kıssaya göre Allah vahiy nimetini vermekle kalmayacak ayrıca bunu tamamlayacaktır da. Bu da “nimet” kavramını sure bütünü içinde özel bir mesaj haline getirmektedir. Zira vahiy süreci içinde ‘Nimete Erdirmek’ kavramı ‘Nimeti Tamamlamak’ kavramına dönüşmekte ve kavram bu yeni hali ile Hz. Peygamber'in sîreti içinde karşısına çıkan pek çok olayda ona yol göstermekte ve moral vermektedir. Adeta bu rüyadan sonra yapılan her iş ve inen her vahiy bu nimetin tamamlanması sürecini gerçekleştirme yönünde planlanarak atılmış bir adım olmaktadır.

Surenin bütünü göz önüne alındığında bu ilahi planın gereği olarak; kendisine vahiy ve nübüvvet nimeti verilecek kişinin -kendisi bilmese bile- daha küçük yaşlarından itibaren gözetildiğini, ona orta yaşlarında vahiy ve hikmet verildiğini ve ileri yaşlarında da yeryüzünde vahiy ile hükmeden ve itaat edilen bir otoriteye sahip kılındığını görüyoruz. Ancak

nimete erdirilene bu noktaya kardeşlerinin düşmanlığı ve ihaneti, öldürülmeye kalkışılmak, kölelik, nefis ile denenmek, iftiraya uğramak, zindana düşmek, bilgisiyle dünyanın gidişatını doğru yorumlamak, adaletle hükmetmek ve bütün bunları yaparken Rabbine kesintisiz kulluğa devam etmek gibi çeşitli imtihanlar ile varılacağı söylenmekte ve peygamberimizin içinde bulunacağı çeşitli durumlara işaret edilmektedir. Sure bu hali ile peygamberimize seyredilecek yolu ve bu yola ilişkin ilahi planı genel anlamıyla uygulanması istenen bir yöntem olarak göstermektedir.

2.2. Yusuf Kissasının Peygamberimizin Sîretine Etkisi

Yusuf kıssasının Peygamberimizin sîretine etkisi oldukça uzun bir süreci içine alır. Bu süreç hem Mekke hem de Medine dönemini içine alır.

2.2.1. Mekke Dönemi

85 Daha önce de belirttiğimiz gibi Hz. Yusuf kıssasının peygamberimizin sünnetine dönüşmesi her şeyden önce yaşamları arasındaki benzer ve paralel olaylar nedeniyledir. İlk olarak her ikisi de Hz. İbrahim'in soyundan gelen torunlardır. Hz. Yusuf'a müjdeci bir rüya gösterilmiştir. Hz. Peygamber de kendi hakkında aşağıdaki gibi müjdeci haberlere ve rüyalara mazhar olmuştur:

a. "el-İrbâd b Sariye şöyle rivayet etmiştir: Resulullah: Muhakkak ki, Hz. Âdem henüz bir parça çamur halinde yeryüzüne atıldığı sırada, ben Allah katında peygamberlerin sonuncusu idim. Bunun açıklamasını ileride size haber vereceğim. Ben babam İbrahim'in duasına, kardeşim İsa'nın hakkımdaki müjdesine ve annemin gördüğü rüyasına mazhar olmuşumdur. Annem rüyasında kendinden nur çıktığını ve o nurla Şam'ın saraylarının aydınlandığını görmüştür. Bütün nebilerin anneleri bu şekilde rüya görürler.' buyurdu."¹⁹

b. "Ebu Meryem şöyle rivayet etmiştir: Bir bedevi gelerek, etrafında bir grup insan olduğu halde Nebi'nin yanına sokuldu. Ve şöyle dedi: 'Ey Allah'ın Nebi'si! Bana bir şey söy-

¹⁹ Said Havva, *el-Esâs fi's-sünne ve fikhiha, es-Siret'ün-nebeviyye* (Beyrut: Dâru's-Selâm, 3.Basım, 1990), 1/151. Rivayete "Müsned'den naklen. Müellif; 'Hakim'in rivayeti de buna yakındır. Bazı hadisçiler bu rivayeti hasen saymıştır." şeklinde bir not düşülmektedir.

lesen de onu hem ben öğreneyim hem de benden sonra geleceklere nakledeyim. Bu bana fayda versin ve sana da zararı dokunmasın.' Bunun üzerine insanlar adamı: Sus, otur" diye azarladılar. Nihayet Resulullah: 'Onu kendi haline bırakın, adam öğrenmek için soruyor' buyurdu. Derken adamı serbest bıraktılar ve adam oturdu. Nihayet şöyle dedi: 'Nübüvvetin ilk defa hangi şeyle başladı?' Nebi: "Allah bütün nebilerden sapasağlam söz aldığı gibi benden de söz aldı." dedi. Sonra 'Ey Resulüm. Hatırla ki, bir vakit peygamberlerden risaletlerini tebliğe ve hak dine davet edeceklerine dair söz almıştık; senden de Nuh'dan da İbrahim'den de Musa'dan da Meryemoğlu İsa'dan da... Onlardan sapasağlam bir söz almıştık.' (Ahzab, 33/7) ayetini okudu. Ardından '*Meryem oğlu İsa benim peygamber olarak gönderileceğimi müjdeledi. Annem rüyasında ayaklarının ucundan bir nur çıktığını ve bu nurla Şam'ın saraylarının aydınlandığını gördü*' buyurdu'..."²⁰

Hz. Peygamber'in nebi olarak gönderilişinin rüya ile bildirilmesi yanında ona vahiy gelmeye başlamasının da salih rüyalar ile görmeye başlamasıyla gerçekleştiği şöyle ifade edilmektedir:

86

"Hz. Aişe'den rivayetle o şöyle anlatıyor: Rasûlullah'a gelen ilk vahiy uyku halinde iken görmüş olduğu sâdık rüyalardır. Hangi rüyayı görse mutlaka gün aydınlığı gibi aynen çıkardı. Sonra ona yalnızlık sevdirdi, Hira mağarasına çekilip orada pek çok gece ibadetle geçirirdi. Bunun için de yanına azık alırdı. (Azığı bitince) Hz. Hatice'nin yanına gelir ve yine azığını alıp tekrar mağaraya dönerdi..."²¹

Hz. Peygamber'e tıpkı Hz. Yusuf gibi yakın akrabaları olan kardeşleri düşmanlık yapmıştır. Nitekim ona düşmanlık edenlerden Ebu Süfyan b. el-Hâris, Akîl b. Ebu Tâlib onun kuzenleri ve Ebu Leheb ise öz amcasıdır. Ancak içinde yaşanan şartlar ve bağlam, diğer Mekkelilerin de Hz. Peygamber'e değişik akrabalık ve yakınlık derecelerinde kaardeş olduklarını göstermektedir. Yani Haşimoğulları dışındaki Mekke ahalisi olan 9 kabile de ona çeşitli derecelerde yakından veya uzaktan akrabadır. Şu rivayetler de Hz. Yusuf'ta ol-

²⁰ Havva, *el-Esas fi's-sünne ve fikhiha*, 1/151-152. Rivayete "Taberânî'nin *el-Mu'cemu'l-kebîr*'inden naklen. Müellif; Hadisin ravileri sikadır, hadis hasendir." şeklinde bir not düşülmektedir.

²¹ Çetiner, *Fâtiha'dan Nâs'a Esbâb-ı Nüzûl*, 1/3-5.

duğu gibi bir kardeşlik ilişkisi kurmaya yetecek şekilde Kureyş'in Resulullah ile akrabalığını gayet güzel açıklamaktadır:

a. "İbn Abbâs'a: 'Ben, sizden bu(Kur'a)na karşılık; akrabalıkta sevgiden başka bir ücret istemem.' (Şura, 42/23) âyetindeki akrabalık soruldu. Saîd b Cübeyr: Muhammed ailesinin akrabalığı, diye cevap verdi. İbn Abbâs dedi ki: Acele ettin. Kureyş kabilesinden hiçbir aile yoktur ki Hz. Peygamber ile akrabalığı olmasın. Ayette kastedilen şudur: Ben sizden buna karşılık; aramızdaki akrabalığa saygı göstermenizden, sıla-i rahimde bulunmanızdan başka bir ücret istemem."²²

b. Yine İbn Abbâs anlatıyor: 'Sen ilkin en yakın akrabalarını inzâr et' (Şuara, 26/214) âyeti indiği zaman, Resûlullah Safâ tepesi üzerine çıktı ve yüksek sesle Kureyş kabilesine mensup boylara şöyle çağırmaya başladı: Ey Benî Fihri! Ey Benî Adiyyi! Ebu Leheb ve Kureyş toplandılar. Hatta gelemeyen de ne olduğunu görmesi için birini gönderdi. Onlara şöyle hitap etti: Ben size, 'şu vadide atlılar var, sizlere saldırmak istiyor' desem, beni tasdik eder misiniz? Hep beraber şu cevabı verdiler: Evet, tasdik ederiz, şimdiye kadar hiç yalanına rastlamadık, hep doğru söyledin. Öyleyse dinleyin! dedi. Önünüzde bekleyen şiddetli bir azabı size haber veriyorum. Ebu Leheb atılıp: Ey Muhammed, ey eli kuruyasıca! Günün bu vaktinde bizi bunun için mi topladın? dedi. Bunun üzerine: 'Ebu Leheb'in iki eli kurusun. Kendisi de kurudu...' (Tebbet, 111/1)" diye başlayan Ebu Leheb suresi nazil oldu."

87

23

Bu rivayet Peygamberimizin zihninde başta Benî Fihri ve Benî Adiyyi olmak üzere Kureyş'in diğer boylarını ayetin kastettiği yakın akrabadan sayıldığını kanıtlamaktadır. İleride göreceğimiz rivayetler bu şuurun peygamberimizde Medine döneminin sonuna kadar devam ettiğini gösterecektir.

²² Ebu-l Fidâ İsmail İbn Kesir, *Tefsiru'l-Kur'âni'l-Azîm* (Beyrut: Müessesetu'r-Reyyan, 1424-2003), 4/140. Ayrıca bk. Buhârî, "Tefsir", 581 (No. 4818). İbn Kesir bunun bir benzerini Ahmed b. Hanbel'in de rivayet ettiğini İbn Abbas'a varan bir senedle nakleder. Ayrıca Mücahid, İkrime, Katade, Suddi, Ebu Malik, Abdurrahman b. Zeyd b. Eslem ve diğer tabiin müfessirlerinin de bu görüşte olduklarını belirtir. bk. agy.

²³ Buhârî, "Tefsir", 836 (No. 4770); Müslim, "İmân", 193-194 (No. 355-356).

Kureyş'in dokuz kabilesi ise efendimize nübüvvet verilmesini Yusuf'un kardeşleri gibi kıskançlıktan başlayıp nefrete dönüşen aynı duygularla karşılamıştır. Kur'ân her iki peygamberin kardeşlerinin o ikisine olan kötü niyet ve emellerini anlatır. Bu anlatım esnasında her iki peygamber hakkında yapmayı düşündükleri kötülükler bile birbirinin aynısıdır. Tam bu noktada her iki peygamber arasındaki paralellik şu iki ayette görüldüğü üzere hem lafzi hem de fiili açıdan doruk noktasına çıkmaktadır:

"Yusuf'u öldürün, ya da bir yere atın ki, babanızın sevgisi size kalsın, sonra yine salih bir kavim olursunuz." İçlerinden bir söz sahibi ise şöyle dedi: Yusuf'u öldürmeyin, bir kuyunun dibine bırakın da oradan geçen kafilenin biri onu bulup alsın. Eğer yapacaksanız böyle yapın. (Yusuf, 12/9-10.)"

"Hani bir vakitler, o kâfirler, seni tutup bağlamak veya öldürmek veya sürüp çıkarmak için sana tuzak kuruyorlardı da onlar tuzak kurarken Allah da karşılığında tuzak kuruyordu. Öyle ya, Allah tuzakların en üstününü kurar. (Enfal, 24/30.)"

88

Kur'ân herkesten önce Hz. Peygamber'e yol göstermek için indiğine göre, vahiy süreci içinde her kıssanın bir şekilde peygamberimizin sünnete dönüşmesi gerekmektedir. Bu açıdan bakıldığında Yusuf kıssası da onun sünnetine dönüşmüş olmalıdır. Acaba Hz. Peygamber (ve tabii ki yanındaki ilk müminler) kıssayı bu şekilde algılamış mıydı?

Peygamberimiz ileride Medine döneminde de benzerini göreceğimiz şekilde henüz Mekke döneminde iken bu surenin verdiği mesajı bir yol ve yöntem olarak kullanmaktadır. Aşağıdaki rivayet bunun ilginç bir ifadesidir ve maalesef siyer anlatılarına yansımamıştır:

"Mesruk anlatıyor: İbn Mesud'un yanında oturuyorduk, o da aramızda yatmış vaziyette idi. Kendisine bir adam geldi ve: 'Ey Ebû Abdurrahman! Bir kıssacı (Kinde kapıları yanında), Duhân mucizesinin gelerek kâfirlerin canlarını alıp götüreceğini, müminlerin ise onu nezle şeklinde geçiştireceğini anlatıyor.' dedi. Bunun üzerine İbn Mesud kızarak oturdu ve şunları söyledi: 'Ey insanlar Allah'tan korkun! İçinizden bir şeyler bilenler bildiklerini söyleyin. Bilmeyenler de Allahu alem desin. Zira birinizin bilmediği bir şey için 'Allah bilir.' demesi en büyük ilimdir. Zira Allah, Resul'ü için şöyle buyurmuştur: '*De ki: Ben bu hizmetim için sizden bir ücret istemiyorum, zorlamaya başvuracak da değilim!* (Sâd, 36/86.)'.

Şüphesiz, Hz. Peygamber, insanlarda İslam'a girmede bir gecikme gördüğü zaman: *'Ey Rabbim, Hz. Yusuf'un yedi (senesi) gibi yedi (kıtlık) senesi ver.'* diye dua etmişti.²⁴ Bu dua üzerine Mekkeli müşrikleri öyle bir kıtlık yakalamıştı ki her şeyi silip süpürmüş, açlıktan lâşelerin derilerini bile yemek zorunda kalmışlardı. Onlardan biri semaya bakınca, duman gibi bir şeyler görür olmuştu. Bu durum karşısında, Ebû Süfyan (b. Harb) Hz. Peygamber'e gelerek: *'Ey Muhammed, sen Allah'a itaati ve yakınlarına yardımı emrederek geldin. Kavmin helâk oldu. Onlar için Allah'a dua et!'* dedi. Bu durum hakkında Allah şu ayeti indirdi: *'Göğün, insanları bürüyecek ve gözle görülecek bir duman çıkaracağı günü bekle. Bu can yakan bir azaptır. İnsanlar: 'Rabbimiz bu azabı bizden kaldırı, doğrusu artık biz inananlariz.'* derler. Nerede onlarda öğüt almak? Kendilerine gerçeği açıklayan bir peygamber gelmişti ve ondan yüz çevirmişler *'Belletilmiş bir deli.'* demişlerdi. Biz sizden azabı az süre için kaldıracamız, siz yine de eski inkârcılığınıza döneceksiniz. (Duhan, 44/10-15.)"

Abdullah b. Mesud devamla şöyle dedi: Haklarında *'Onları şiddetle yakalayacağımız gün intikamımızı mutlaka alırız.* (Duhan, 44/16.)' buyurulanlardan hiç âhret azabı kaldırılır mı?' ayetinde geçen yakalama (batşa), Bedir Savaşı'dır.' "²⁵

89

Bu rivayet Hz. Peygamber'in Yusuf suresini sadece bir ibret vesikası olarak görmediğini yaptığı duayla bir yol ve rehber olarak kullandığını da açıkça göstermektedir. Boykot yıllarına denk gelen bu duayla Hz. Peygamber müminlere yapılan açlık ve kıtlık baskısını onların da yaşamalarını sağlayarak bertaraf etmeye çalışmış görünmektedir.

Bunun yanı sıra hadisin ikinci bölümünde geçen Abdullah b. Mesud'un sözleri içlerinden inkârda diretenlere geçmiş kavimlerle aynı akıbete uğradıklarını da göstermektedir.

²⁴ Bu dua bazı âlimler tarafından bağlamına oturtulmadığı için beddua olarak anlaşılmıştır. Örneğin çağdaş bir âlim şöyle demektedir: "Kureyş halkı, hakka karşı çok gururlu ve kibirliydi. Zira bol kazanç ve rahat hayat onları şımartmıştı. Bu şımarıklık öyle bir dereceye vardı ki, artık Hz. Peygamber şöyle dua yapmak zorunda kaldı: "Ya Rabbi! Yusuf'un yedi kıtlık senesi gibi bir yedi sene ile onlara karşı bana yardım et..." Acı ve sıkıntı darbeleri, hatalarından vazgeçene kadar, günahkâr kimseleri hiç bırakmaz. Her ne zaman hatalardan dönüşleri ve günahlardan arınmaları gecikirse, hemen onların üzerine yeni belalar eklenir..." Muhammed Gazâlî, *Kur'an'ın Konulu Tefsiri*, çev. Şahin Güven-Ekrem Demir (İstanbul: Şura Yayınları, 2000), 334-335.

²⁵ Buhâri, "Tefsir", 852-853 (No. 4821-4823), "Yusuf", 809 (No. 4693), "Rum", 838-839 (No. 4774), "Sâd", 847 (No. 4809); Müslim, "Sifâtü'l-Münâfikin", 4/2155-2158 (No. 39-42).

Bu durum Yusuf kıssasının ana çizgisinde giden mücadelenin kapsamında Musa-Firavun kıssasının da uygulamada olduğunu göstermektedir.

Hz. Peygamber'e ümitsizliğe kapılmaması için hidayet Allah tarafından verildiğini, onun bu konuda yetkisinin olmadığını, Allah'ın dilediğine hidayet verebileceğini ama kendisinin dilediğini hidayete ulaştıramayacağını ifade eden ayetler de bu çerçevede ümitsizliğe kapılmaması için sık sık vurgulanmaktadır. Doğaldır ki bu ümitsizlik durumundan onu çıkaran şey bu kıssada geçen nimetin tamamlanacağına dair olan öngörüdür. Aşağıdaki rivayet bunu lafzen açıkça ifade etmektedir.

Daha önce Yusuf suresinin nüzülü ile ilgili olarak aktardığımız Urve b. Zubeyr'e ait rivayette Peygamberimizin ve ilk müminlerin durumunun bir ümitsizlik durumuna dönüştüğü ve bu durumun Yusuf suresinde belirtildiği gibi olduğu Hz. Aişe tarafından ifade edilmekteydi.²⁶ Doğaldır ki bu ümitsizlik durumundan onu çıkaran şey bu kıssada geçen ilahi nimetin tamamlanacağına dair olan öngörüdür. Aşağıdaki rivayet bunu lafzen açıkça ifade etmektedir:

90

“Habbâb İbnü'l-Eret anlatıyor: Resulullah Kâbe'nin gölgesinde bir elbiseye yaslanmış otururken, gelip (müşriklerin yaptıklarından) şikâyette bulunduk: Bize yardım istemiyor musun, bize dua etmiyor musun? dedik. Şu cevabı verdi: 'Sizden önce öyle kimseler vardı ki, kişi yakalanıyor, onun için hazırlanan çukura konuyor, sonra getirilen bir testere ile başının ortasından ikiye bölünüyordu. Bazısı da vardı, demir taraklarla taranıyor, vücudunda sadece et ve kemik kalıyordu. Bu yapılanlar onları dininden çeviremiyordu. Allah'a yemin olsun Allah bu işi (dini) tamamlayacaktır. Öyle ki, bir yolcu devesine binip Sanâ'dan kalkıp Hadramevt'e kadar gidecek, Allah'tan başka hiçbir şeyden korkmayacak, koyunu için de sadece kurttan korkacak. Ancak siz acele ediyorsunuz.”²⁷

Yusuf suresinde vahiy ve hâkimiyet nimetini anlatmak için kullanılan tamamlamak anlamındaki (itmâm)' fiilinin aynısı bu hadiste de ifâl babından kullanılmıştır. Bu sözler peygamberimizin müminlere ilahi nimetlerin maddi ve manevi olarak Yusuf suresindeki

²⁶ bk. 1. Dipnot.

²⁷ Buhârî, “Menâkıbu'l-Ensâr”, 646 (No. 3852). Ayrıca bk. “İkrâh”, (No. 6943), “Menâkıb”, (No. 3612).

gibi tamamlanacağı ümidiyle hareket ettiğini ve bu durumun ayetteki lafızlara benzer bir şekilde onun ifadelerine yansıdığını göstermektedir. İslam dünyasının bugünkü perişan hali ve San'a'dan kalkıp Hadramevt'e kadar gitmenin günümüzde dahi ne kadar tehlikeli olduğu göz önüne alınırsa bu nimetin tamamlanmasına dair verilen öngörünün derin bir kavrayışı gösterdiği de anlaşılmaktadır.

2.2.2. Medine Dönemi

Hicretten sonraki dönemde var olan ve aşağıda yer alan pek çok olay ve rivayette Hz. Peygamber'in Yusuf suresinin gösterdiği plana göre hareket ettiğini ve şartlar değişse de planın hedeflerinden vaz geçmediğini göstermektedir:

a. Ahzâb (Hendek) savaşında meydana gelen Hendek kazısı esnasında ümmetine İran ve Bizans hazinelerinin verildiğini müjdelemesi olayı da Yusuf suresinde geçen nime-
tin tamamlanması şuurunun en sıkıntılı ve ümitsiz anlarda bile Hz. Peygamber'in zihninde sonuna kadar devam ettiğini, ilahi planın kendi yolunda ilerlediğini ve uygulandığını göstermektedir.

b. Genel olarak yeryüzünün hazinelerinin Müslümanlara verildiğini, yeryüzüne salih kulların mirasçı olacağını, peygamber ve inananların mutlaka üstün geleceğini ifade eden ayet ve hadisler de bu kapsamda değerlendirilmelidir.

Hz. Muhammed'in Mekke dönemindeki zayıf durumu hicret ile değişmiş ve yeni geldiği şehirde tıpkı Hz. Yusuf gibi güvenilir bir yönetici durumuna gelmiştir. Bu surenin mesajını Mekke döneminde olduğu gibi Medine döneminde de bir yöntem olarak gören Hz. Peygamber bu sefer hicret edemeyen Mekkeli Müslümanları ve diğer Arapları içine alacak şekilde dua ederken aynı yönetime başvurmuştur:

“Allah'ım Ayyâş ibn Ebi Rabia'yı, (Mekkelilerin elinden) kurtar, Allah'ım Seleme ibn Hişam'ı, kurtar, Allah'ım Velid ibni Velid'i kurtar, Allah'ım müminlerin zayıflarını kurtar,

Allah'ım Mudar (*kabileleri*) üzerindeki baskını artır, Allah'ım onlara Yusuf'un yılları gibi (kıtık) yılları ver."²⁸

Hadisin ikinci kısmında yer alan kabilelerin muhtaç duruma düşmeleri ve yardım almak için Medine'ye gelmelerini sağlamak için dua eden Hz. Peygamber bu sefer, kıtlık seneleri yaşanıp ta Mudarlılar Medine'ye gelince de onlar için umumi bir yardım kampanyası başlatmış, ihtiyaçlarını gidermiştir:

"Cerir b. Abdullah şu olayı anlatıyor: Gündüzün başlarında Resulullah ile beraber oturuyorduk. Bu sırada ansızın ona üstü başı yok, ayakları çıplak, sadece kaplan postu gibi çizgili bedevi peştamalı -veya abalarına- sarınmış, kılıçları boyunlarında asılı oldukları halde çoğu belki de hepsi de Mudarlı olan bir grup geldi. Onların bu fakir halini görmekten Resulullah'ın yüzü değişti. Odasına girdi, tekrar geri geldi. Hz. Bilâl'e ezan okumasını söyledi. O da öğle ezanı okudu, sonra ikamet getirdi. Resulullah namazı kıldırdı. Sonra küçük bir minbere çıkıp hitabetti. Allah'a hamd ve sena ettikten sonra: '*Ey insanlar! Sizi tek bir nefisten yaratıp, ondan zevcesini halk eden ve ikisinden de pek çok erkek ve kadın var eden Rabbinizden korkun. Kendisi adına birbirinizden dilekte bulunduğunuz Allah'ın ve akrabasının haklarına riayetsizlikten de sakının. Allah şüphesiz hepinizi görüp gözetmektedir.*' (Nisâ, 4/1) ayetini okudu. Bundan sonra şu ayeti okudu: '*Ey insanlar, Allah'tan korkun. Herkes yarına ne hazırladığına baksın. Allah'tan korkun, çünkü Allah işlediklerinizden haberdardır.* (Haşr, 59/18.)' Resulullah sözüne devamla: '*Kişi dinarından, dirheminden, giyeceğinden, bir sa' buğdayından, bir sa' hurmasından tasaddukta bulunsun. Hiçbir şeyi olmayan, yarım hurma da olsa mutlaka bir bağışta bulunmaya gayret etsin.*' buyurdu. Derken Ensâr'dan bir zat, nerdeyse taşıyamayacağı kadar ağır bir bohça ile geldi. Sonra halk sökün ediverdi (herkes bir şey getirmeye başladı). Öyle ki, az sonra biri yiyecek, diğeri yiyecek maddesinden müteşekkil iki yığının meydana geldiğini gördüm. Resulullah memnun kalmıştı, yüzünün yaldızlanmış gibi parladığını gördüm. Şöyle buyurdu: '*Kim İslam'da iyi bir yol (sünnet) açarsa, ona bu hayrın ecri ile kendisinden sonra o hayrı işleyenlerin ecrinin bir misli verilir. Bu, onların ecrinden hiçbir şey eksiltmez de. Kim de İslâm'da kötü bir yol*

²⁸ Buhârî, "Ehâdisi'l-Enbiyâ", 566 (No. 3386).

(sünnet) açarsa, ona bunun günahı ile kendinden sonra onu işleyenlerin günahı da verilir. Bu da onların günahından hiçbir eksilmeye sebep olmaz.”²⁹

İlginçtir ki bu olay esnasında, Hz. Peygamber, Mudar kabilesine yardım kampanyasına teşvik için, akrabaya yardım edilerek Allah’a karşı takvalı olunmasını isteyen Nisa suresinin ilk ayetini okumuştur. Yani onları da Mekkeliler gibi akraba saymıştır. Bu durum Kur’ân’ı anlamada ve uygulamada Hz. Peygamber’in bu kıssanın mesajlarına riayet ettiğini bir daha göstermektedir.

Bazı rivayetler Hz. Peygamber’in hicretin 5. yılında Mekke’de kıtlık çıkması sebebiyle onlara gıda yardımı yaptığını göstermektedir.³⁰

Bu noktada bir ara vererek şu soru da sorulmalıdır: Acaba surenin Resulullah tarafından bu şekilde bir yöntem olarak anlaşılması ilk Müslümanlar tarafından da algılanmış mıydı? Aşağıda ki olaylar bu şuurun ilk Müslümanlarda da oluştuğunu açıkça göstermektedir:

93

a. Münafıkların reisi Abdullah b. Ubey b. Selûl de tıpkı Züleyha’nın Hz. Yusuf’a attığına benzer bir iftirayı bizzat ona atmasa da eşi Hz. Aişe’ye atmıştır. Kuşkusuz onun amacı bu şekilde Hz. Peygamber’i toplumun gözünden düşürerek kamuoyunda mahkûm etmek ve müminler arasına fitne sokmaktı.

Hz. Aişe Beni Mustalik gazvesi sırasında kendisine yapılan zina iftirasını kendini Yusuf kıssası ile özdeşleştirerek Hz. Yakub’un şu sözü ile cevaplandırmaktadır. “*Öyleyse (bana düşen) güzel bir şekilde sabretmek. Anlattığınız (iftiraya karşılık) kendisinden yardım istenecek Allah’tır.* (Yusuf, 12/18.)” O böyle söylemekle kendini surenin bütünü içinde ilgili olayının muhtevası ile özdeşleştirmiştir. Zina iftirasını atanların Hz. Yusuf olayındaki gibi delillere bakmalarını, suçunu ispat eden bir delilin yokluğunun kendisini temize çıkarması gerektiğine işaret etmiştir. Hz. Yakub gibi sabırla Allah’tan yardım istemiş ve Hz. Yusuf gibi

²⁹ Müslim, “Zekât”, 704-706 (No. 69-71).

³⁰ Kasım Şulul, *İlk Kaynaklara Göre Hz. Peygamber Devri Kronolojisi* (İstanbul: İnsan Yayınları, 2003), 270.

zina iftirasından sadece Allah'ın yardımı ile kurtulmuş ve bundan dolayı da sadece Allah'a şükretmiştir.³¹

b. Resulullah Mekke fethi yolunda iken "...Yolda kendisine rastlayanlar arasında amcaoğlu Ebu Süfyan b. Haris³² ve Abdullah b. Ümeyye de vardı. Bu ikisinden biri onun amcaoğlu diğeri halasının oğlu idi. Hz. Peygamber onlardan (Mekke döneminde iken) çok eziyet ve hiciv (alay-aşağılama) gördüğü için yüz çevirdi. Ümmü Seleme ona 'Amca'nın oğlu ve halanın oğlu sana insanların en kötüsü olarak görünmesin' dedi. Nebi de onlar bana Mekke'de her türlü (hakareti) söylemişlerdi, dedi."³³

c. Ebu Ömer İbn Abdilberr'in naklettiğine göre Hz. Ali kuzeni Ebu Süfyan b. el-Haris'e 'Allah Resulünün karşısına çık ve Yusuf'un kardeşlerine "*Vallahi Allah seni bize tercih edip üstün kılmıştır. Şüphesiz ki biz hatalı idik. (Yusuf, 12/91.)*" dediği gibi söyle. Çünkü o hiç kimsenin kendinden daha iyi söz söylemesine razı olmaz (da daha iyisini söyler)"³⁴ demiştir. "Ebu Süfyan da onun huzuruna çıkıp böyle söyleyince Allah Resulü "*Bugün size kınama yok. Allah sizi affeder. O merhamet edenlerin en merhametlisidir. (Yusuf, 12/92.)*" ayeti ile mukabele etti."³⁵

94

d. Hz. Peygamber Mekke'yi fethettiği zaman ahalinin karşısına çıkıp "Size nasıl davranacağımı düşünüyorsunuz?" diye sormuştur. Mekkeliler "İyilik düşünüyoruz, kerim (şerefli ve cömert) bir kardeşimizsin. Kerim (şerefli ve cömert) bir kardeşimizin oğlusun." diye mukabelede bulunmuşlar bunun üzerine Hz. Peygamber "*Bugün size kınama yok. Allah sizi affeder. O merhamet edenlerin en merhametlisidir. (Yusuf, 12/92.)*" ayeti ile cevap

³¹ Buhârî, "Ehâdisi'l-Enbiyâ", 566-567 (No.3388).

³² Mekke lideri olan Ebu Süfyan b. Harb ile karıştırılmamalıdır.

³³ Abdülmelik b. Hişâm, *es-Sîretü'n-nebeviye*, thk. Mustafa es-Sekkâ vd. (Beyrut: Dâru'l-Hayr, 1992-1412), 4/34.

³⁴ İbn Kayyim el-Cevziyye, *Zâd'ul-meâd*, çev. Muzaffer Can (İstanbul: Cantaş Yayınları, 1990), 3/1341.

³⁵ Muhammed İbn Sa'd, *Kitâbu't-tabakâtu'l-kebîr*, thk. Ali Mustafa Ömer (Kahire: Mektebetu'l-Hancî, 2001-1401), 4/48.

vermiş ve “Gidin hepiniz serbestsiniz.” diyerek³⁶ Hz. Yusuf’un kardeşlerini affettiği gibi onları affetmiştir.³⁷

Dikkat edilirse Hz. Yusuf için “Kerim oğlu, Kerim oğlu, Kerim oğlu Kerim, İbrahim oğlu, İshak oğlu, Yakup oğlu Yusuf’tur.”³⁸ diyerek övgüde bulunan Hz. Peygamber’e, Mekkeliler övgüde bulunurken aynı ifadeleri kullanmaktadırlar.

e. Rivayetler Hz. Peygamber’inin Mekke lideri Ebu Süfyan’ın kızı Ümmü Habibe ile Habeşistan’da muhacir iken Hicri 7. yılın başlarında evlendiğini göstermektedir. Resulullah’ın Mekke’nin putperest lideri ile akrabalık bağı kurması bu plan dâhilinde yürütülen arayışlar içinde yerini almış Ebu Süfyan’ı peygamberin evine getirecek ve Fetih esnasında Müslüman olmasını kolaylaştıracak kadar etkili ve önemli bir vesile olmuştur. Ebu Süfyan’ın Mekke liderleri içindeki konumunun Hz. Yusuf’u kuyuya atan üvey kardeşleri içinden en insafli ve akıllı olanına denk geldiği anlaşılmaktadır. Onun daha önce geçtiği şekliyle Mekke dönemi kuraklığında Hz. Peygamber’e başvurup duasından geri dönmesini ve Mekkeli kardeşlerine olan akrabalık bağına uyarak duaya davet etmesi de bunun bir göstergesidir.

f. Mekke’nin şiddet kullanmadan sadece güç gösterisi ile askerlere ateş yaktırıp, baskın tarzında ve çatışmadan kaçınılarak fethediliş şekli de bu kıssanın amacına uygun bir tarzda uygun yollar kullanıldığını göstermektedir.

g. Hicretin 8. yılı Ramazan ayında daha fetih ordusu yolda iken Ebu Süfyan b. Harb, Hz. Abbas tarafından Hz. Ömer’in muhalefetine rağmen Resulullah’a getirilmiş ve önce teslim sonra Müslüman olması sağlanmış, akabinde emân verme hakkı tanınıp evine sığınanın güvenlikte olacağı bildirilmiştir. Sa’d b. Ubade’nin fetih esnasında ona karşı kan dökeceklerine dair sözler söylemesi üzerine Hz. Peygamber sancağı elinden alıp oğlu Kays b. Ubade’ye vererek çatışma ortamını daha ilk anda bertaraf etmiştir.³⁹ Ayrıca o gün ceza-

³⁶ İbn Kayyim el-Cevziyye, *Zâd’ul-meâd*, 3/1348.

³⁷ Muhammed b. Ömer Vakidî, *Kitab’ul-meğâzi*, thk. Muhammed Abdulkadir Ahmed Atâ (Beyrut: Dâru’l-Kutubi’l-İlmiyye, 1424/2004), 2/266.

³⁸ Buhârî, “Ehâdisi’l-Enbiyâ”, 567 (No. 3390).

³⁹ Vakidî, *Kitab’ul-Meğâzi*, 2/256 vd.

landırma emrini sadece daha önceki suçlardan sabıkalı olan, irtidat eden ve cinayet işleyen sayılı birkaç kişiyle sınırlamıştır. Bunların da çoğu Müslüman oldukları için affedilmiştir. Şüphesiz bu davranışlar Hz. Peygamber'in önceden Kureyş'in diğer boylarını ileride Müslüman olacak müstakbel kardeşleri olarak görmesinden kaynaklanmıştır.

Aşağıdaki rivayet ise ilişkilendirildiği ayet açısından bakıldığında risaletin başından sonuna kadar Resulullah'ın Mekkelileri akraba ve kardeşi olarak saydığını ve bütün amacının onları dünya ve ahret belalarından kurtarmak olduğunu üstelik bu konuda en yakın akrabaları ile onlar arasında bir fark gözetmediğini göstermesi açısından oldukça anlamlıdır:

h. "Resulullah Mekke'de Yüce Allah'ın "Önce en yakınlarını uyar! (Şuârâ, 26/ 214.)" emrine uyarak, kalkıp konuşma yaptı ve etrafındakilere şöyle dedi: Ey Kureyş topluluğu! (Veya buna benzer bir söz söyledi) Kendinizi kurtarın! Ben sizden hiçbir şeyi savamam. Ey Abdimenâf Oğulları! Kendinizi kurtarın! Ben sizden hiçbir şeyi savamam. Ey Abbas b. Abdülmuttalib! Kendini kurtar! Ben senden hiçbir şeyi savamam. Ey Resulullah'ın halası Safiye! Kendini kurtar! Ben senden hiçbir şeyi savamam. Ey Fâtıma! Kendini kurtar! Malımdan dilediğini iste ama ben senden hiçbir şeyi savamam."⁴⁰

96

Kanaatimize göre bu olay Mekke'de vuku bulsa da Mekki değildir. Zira Mekke'nin fethi esnasında meydana gelmiştir. Dolayısıyla kronolojik olarak buraya taşınmalıdır.⁴¹

Konumuz ile ilgili şu rivayet ise Yusuf kıssasının örnekliliğinin Hz. Peygamber'in zihninde son nefesine kadar devam ettiğini göstermektedir:

a. "Abdullah b. Ömer anlatıyor: "Resulullah'ın hastalığı şiddetlenince, kendisine cemaate namazı kimin kıldıracağı soruldu. 'Ebu Bekr'e söyleyin, halka namazı o kıldırın!' buyurdular. Hz. Aişe: 'Ebu Bekir yufka yürekli bir kimsedir, senin yerinde namaza duracak olsa dayanamayıp ağlar (da halka kıraati duyuramaz) Ömer'e emretseniz!' dedi. O yine: 'Ebu Bekr'e söyleyin, namazı kıldırın!' buyurdular. Hz. Aişe önceki sözünü tekrar etti. Ar-

⁴⁰ Buhârî, "Tefsir", 837 (No. 4771); Müslim, "İmân", 1/192-193 (No. 348-353).

⁴¹ Dönmez, Kazım, "Sîret ilminin Kronik Problemi: Anakronizm" *Sîret Sempozyumu I, Türkiye'de Sîret Yazıcılığı*, (İstanbul: TDV Yayınları, 2012), 723-744.

dından diğeri eşi Hafsa'dan da aynı şeyi söylemesini istedi ve oda aynı isteği tekrarladı. Bunun üzerine Resulullah: 'Ona (Ebu Bekr'e) emredin, namazı kıldırın!' dedi ve 'Siz Hz. Yusuf'un çevresindeki kadınlar gibi[yanlış karar verilmesine sebebiyet verecek]siniz!' diye söylendi.⁴²

b. İbn Kesîr, tefsirinde Hz. Yusuf'un ahir ömründe yaptığı dua olan; "*Ey Rabbim! Sen bana mülk ve hâkimiyetten nasip verdin ve bana olayların ve rüyaların tabirini öğrettin. Ey gökleri ve yeri yoktan var eden Rabbim! Benim velim sensin, benim canımı İslam üzere al ve beni salih kulların arasına kat!* (Yusuf, 12/101.)" ayetinin tefsirinde bu duanın bir benzeri olarak Hz. Peygamber'in de vefatı esnasında "*Allahumme! Fi'r-Refîk'il-A'lâ. (Ey Allahım! En Yüce Dostlukta [buluşalım.]*" dediğinin Buhârî ve Müslim'de geçtiğini belirtmektedir.⁴³

Böylece İbn Kesîr Hz. Yusuf'a verilen nimetlerinin ahirette salihlerle birlikte haşrolunmayla tamamlanması dileğinin Hz. Peygamber'de tezahür ettiğini ifade etmiş olmaktadır.

97

Hz. Peygamber'in sîretini ve sünnetini oldukça kapsamlı bir şekilde etkilemiş olan Yusuf suresi kendisinden sonra halifelik makamına gelen yakın sahabileri tarafından da sık sık okunmuştur. Hz. Peygamber döneminde yaşanan tecrübeleri anımsatması kaçınılmaz olan bu durum kanaatimizce surenin mesajını gündemde tutma çabasının da bir ürünüdür. Aşağıdaki rivayet ve bilgiler bu çabanın varlığını gösteren olgular olarak gözükmektedir:

a. Hz. Ebu Bekir'in halifeliği döneminde Hz. Yusuf'un ahir ömründe yaptığı şu duayı kendi ahir ömründe okumuştur: "*Yâ Rab, sen bana mülkten bir nasib verdin ve bana olayların yorumunun bilgisini öğrettin, Ey Gökleri, yeri yaradan Rabbim! Dünya ve ahirette*

⁴² Buhârî, "Ehâdisi'l-Enbiyâ", 566 (No. 3384-3385), "Ezân", 117 (No. 716).

⁴³ İbn Kesîr, *Tefsiru'l-Kur'ani'l-Azîm*, 2/639.

velim sensin. Benim canımı teslimiyet gösteren olarak al ve beni salihler zümresine kat. (Yusuf, 12/101.)".⁴⁴

b. Hz. Ömer halifeliği döneminde Yusuf suresini sık sık okumuştur:

1. "Abdullah b. Şeddâd anlatıyor: Ben Hz. Ömer'in: *Ben üzüntü ve hüznümü yalnız Allah'a açarım...* (Yusuf, 12/86.)" ayetini okurken (hüzünden) boğuk ve ağlamaklı sesini en arka safta olduğum halde işittim."⁴⁵

2. Hz. Ömer'in halifeliği dönemine ait şu rivayet de konumuza iyi bir misal teşkil etmektedir. "Âmir İbni Rebî'a dedi ki: Hz. Ömer b. Hattâb'ın arkasında sabahını kıldık. Namazda Yusuf ve Hac surelerini ağır bir kıraatle okudu. Bunun üzerine Âmir'e: 'Öyleyse fecir doğarken namaza başlamış olmalıdır.' dedi. O da: 'Evet!' diye cevap verdi."⁴⁶

3. "Amr b. Meymun el-Evdî anlatıyor: Hz. Ömer hançerlendiği sabah ben ayaktaydım. Onunla benim aramda sadece Abdullah b. Abbâs vardı. İki saf arasından geçince, arada durup bakmıştı. Bir boşluk gördü ve 'Safları düz tutun' dedi. Saflarda herhangi bir boşluk kalmayınca öne geçip tekbir getirerek namaza başladı. İlk rekâta cemaat toplanıncaya kadar, muhtemelen Yusuf veya Nahl suresini veya bunlara benzer bir sure okudu. (Rükû'a gitmek üzere) tekbir getirmişti ki hançerlendi..."⁴⁷

c. Hz. Osman'ın halifeliği dönemine ait şu rivayet de artık Hz. Ömer döneminden aşına olunan bir durumun ifadesi olmaktadır: Fûrâfisa İbni Umeyr el-Hanefî der ki: Ben Yûsuf suresini sadece Osman b. Affân'ın sabah namazlarındaki kıraatinden öğrendim. Çünkü o, bu sureyi çok sık okurdu."⁴⁸

d. Hz. Ali'nin daha önce aktardığımız gibi Hz. Peygamber'den af dilemesi konusunda Ebû Süfyân b. el-Hâris'e yaptığı tavsiyesi onun çok erken dönemde bu surenin mesajı-

⁴⁴ Muhibbuddin et-Taberî, *er-Riyâdu'n-nadira fî menâkibi'l-aşera* (Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 1405/1984), 1/258.

⁴⁵ Buhârî, "Ezân", 117. Bunu Buhârî 70. bâb başlığında senetsiz olarak zikreder.

⁴⁶ Mâlik İbn Enes, *Muvatta*, "Salât", (No. 34), thk. Muhammed Fuâd Abdulbaki, (Beyrut: Dâru İhyâi't-Turâsi'l-Arabi, 1985), 1/82.

⁴⁷ Buhârî, "Fedâilu'l-Ashâb", 622-624 (No. 3800).

⁴⁸ Muvatta, "Salât", 1/82 (No. 35).

nın farkında olduğunu göstermektedir. Ayrıca o hilafet nedeniyle çıkan iç savaşlar esnasında çarpışmak zorunda kaldığı Müslümanlar hakkında “bize karşı isyan eden kardeşlerimizdir” derken de Yusuf suresinin perspektifini devam ettirmiştir.⁴⁹

Sonuç

Allah’ın kelamı olan Kur’ân’ın insanlara ilahi hakikatleri açıklar ve hidayete götüren dosdoğru yolu gösterir. Kur’ân bunu ilk olarak Fâtiha suresinde doğrudan geniş zaman cümleleri ile beyan ederek gösterir. Daha sonra Kur’ân bu asli mesajını bu geniş zamanın üç temel dilimi içinde açıklamaktadır;

- a. Geçmiş Zaman: Geçmiş peygamberlerin kıssalarında geçen olaylar.
- b. Şimdiki Zaman: Son peygamberin ve ilk muhataplarının yaşadığı olaylar.
- c. Gelecek zaman: Ölüm, kıyamet ve ahiret sahneleri içinde geçen olaylar.

99 Kur’ân ana mesajını bazen peygamberlerin kıssaları üzerinden, kimi zaman doğrudan peygamberimizin sîreti üzerinden, kimi zaman da ileride olacak olayların ahiret sahneleri üzerinden açıklamakta, olgusal bir mahiyet arz etmektedir.

Bu araştırma ve bütün bu rivayetler göstermektedir ki; bu olgusalılık içinde, Hz. Peygamber Yusuf suresini nimetin tamamlanmasına ilişkin ilahi bir plan olarak algılamış ve sonuna kadar bu plan dâhilinde hareket etmiştir. Kanaatimizce Yusuf kıssasının kıssaların en güzeli (Ahsenü’l-Kasas) olmasının sebebi budur. Böylece Hz. Peygamber’e nimetin tamamlanması ile ilgili ilahi plan (kıssa) açıklanmış olmaktadır. Hz. Peygamber, sîretini bu kıssanın planı dâhilinde yönlendirmiş ve uygulamıştır.

İlahi irade insanlara doğru yolu göstermek için önceki peygamberlerin tecrübelerini ortaya koymakta, son peygamberi de kendi eliyle bu tecrübeyi uygulamaya yansıtacaktır. Bu plan kapsamında muhataplar Kur’ân ile yönlendirilmiş, imtihan edilmiş ve olgunlaşmıştır. Kur’ân vahyi sona ermiş, din kemale ermiş ve bu en büyük nimet olan İslam ya-

⁴⁹ Adem Apak, *Anahatlarıyla İslam Tarihi-2* (İstanbul: Ensar Yayınları, 6.Basım, 2013), 316-317.

şanarak tamamlanmış, tamamlanarak tanımlanmıştır. Bu süreçte Yusuf suresi Hz. Peygamber örneklik ve rehberlik etmiş, o da söz ve davranışları ile bu surenin verdiği mesajları uygulamaya koyma işlevini kendi katkı ve düzenlemeleri ile birlikte yerine getirmiştir.

Kur'ân, kendi kıssalarında, özellikle de Yusuf kıssasında anahatları ile belirtilen ve hedeflenen bir asli olay muvacehesinde gelişen birbiri ile bağlantılı sayısız olayın bileşkesini oluşturan bir mesajlar toplamıdır. Bu durum siyer-tefsir ilişkisinin doğal altyapısını oluşturmaktadır. Dolayısıyla siyer olaylarına dayalı bir tarihi bütünlük oluşturulmadan Kur'ân'ın anlamına dayalı bir bütünlük oluşturulamamaktadır. Kur'ân, vahiy süreci içinde gelişen doğası gereği, zihinsel bir sınıflandırma, mantıki bir çıkarım zinciri veya felsefi düşüncelerin bağintısı ya da kavramsal bir tertip düzeninde değildir. Bilakis canlı, yaşanmış bir olaylar zincirini kendine iskelet edinip onun üzerine dokunmuştur.

Yusuf suresinde, Fatıha suresinin verdiği Kur'ân'ın asli mesajlarından ve bunun en önemli bölümlerinden biri olan *"Bizi 'nimetine erdirdiklerinin' yoluna ilet! (Fatıha, 1/5)"* ayeti ve devamı, peygamberlerden Hz. Yusuf'a ve ondan da Hz. Muhammed'e ulaşarak anlamını, uygulamasını ve gerçekliğini kazanır. Peygamber tecrübeleri konu edinilerek açıklanır. Bir anlamda Fatıha suresinin mesajı geçmiş zamanda Yusuf peygamber bağlamından, bir şimdiki zaman içinde Hz. Muhammed'in sîretine yansiyarak gerçeklik kazanır. Yusuf suresi bir anlamda Fatıha suresinin kapsamlı bir kıska şeklinde tefsir edilmiş hâli gibidir.

Netice olarak, nazil olmaya başladığı günden tamamlandığı güne kadar, Kur'ân insanlığa kıssaları ile yol göstermiştir. Bu kıssalar başta Resulullah olmak üzere muhataplarının geleceğine yönelik öngörüler ve planlardır. Kanaatimizce bu planlar içinde asli olanı Yusuf kıssasıdır. Diğer kıssalar ise bu asli planın içindeki tali ve ferî planları anlatmaktadır. Bundan hareketle Kuran mesajının nebevi mücadele içinde nasıl yürütülmesi gerektiğinin asli planının Yusuf suresi ile ortaya konulduğu sonucuna vardık. Fatıha suresinde bir dua ile vahiy nimetine erdirilenlerin dosdoğru yoluna ulaştırılma isteği, Yusuf suresinde planlı bir kıska halinde 'Nimete erme ve nimetin tamamlanması' kavramları muvacehesinde anlatılmaktadır.

Siyer-tefsir ilişkisinin karşılıklı olarak hem tarihi orijinalliği içinde hem de tematik olarak kurulabilmesi, Kur'an konularını ve mesajlarını bütünsel bir şekilde anlama konusunda çok önemlidir. Biz Kur'an'ın ve siyerin (ve sünnetin) muhtevasının ve mesajının anlaşılmasında bu tespitin temel bir yaklaşım olması gerektiğini, mesajın bütünlüğünün bu boyutta değerlendirilmesi gerektiğini düşünüyoruz. Bir nebze fıkhi tefsirin de önem kazanmasıyla tefsir kitapları içinde ve dolayısıyla Kur'an mesajları içinde geri plana düşen kıssalar ile ilgili siyer bilgileri eşliğinde yeni çalışmaların yapılması, kıssaların aktüel değeri üzerine yeni açılımlar sağlayacak mahiyettedir.

Kaynakça

- Apak, Adem. *Anahatlarıyla İslam Tarihi-2*. İstanbul: Ensar Yayınları, 6. Basım, 2013.
- Ateş, Süleyman. *Kur'an'ı Kerim ve Yüce Meâli*. İstanbul: Yeni Ufuklar Neşriyat, 1992.
- Buhârî, Muhammed ibn İsmail. *el-Camiu's-sahîh*. Riyad: Mektebet'u Dar'is-Selam, 2. Basım, 1419/1999.
- Çetiner, Bedreddin. *Fâtiha'dan Nâs'a Esbâb-ı Nüzûl*. İstanbul: Çağrı Yayınları, 3. Basım, 2010.
- Dönmez, Kazım. "Sîret ilminin Kronik Problemi: Anakronizm" *Siret Sempozyumu I, Türkiye'de Siret Yazıcılığı*. İstanbul: TDV Yayınları, 2012.
- 101 Elmalılı Hamdi Yazır Meali. Erişim 1 Mart 2024.
<https://kuranmeali.com/Sayfalar.php?meal=elmalilisade&sayfa=234>,
- Elmalılı Meali (Orijinal). Erişim 1 Mart 2024.
<https://kuranmeali.com/Sayfalar.php?sayfa=235&meal=elmaliliorj>.
- Gazâlî, Muhammed. *Kur'an'ın Konulu Tefsiri*. çev. Şahin Güven-Ekrem Demir. İstanbul: Şura Yayınları, 1420-2000.
- Hak Dini Kur'an Dili (İçinde Elmalılı Meali)*. haz. İsmail Karaçam vd. İstanbul: Azim Yayınları, 1992.
- Havva, Saîd. *el-Esas fi's-sünne ve fikhîha, Sîretu'n-nebeviye*. Beyrut: Dâru's-Selam, 3. Basım, 1410-1990.
- İbn Hişâm, Abdulmelik. *es-Sîretu'n-nebeviyye*. thk. Mustafa es-Sekkâ vd. Dâr'ul-Hayr, 1992-1412.
- İbn Kayyim el-Cevziyye. *Zâd'ul-meâd*. çev. Muzaffer Can. İstanbul: Cantaş Yayınları, 1410/1990.
- İbn Kesîr, Ebu-l Fidâ İsmail. *Tefsîru'l-Kur'âni'l-Azîm*. Beyrut: Müessesetu'r-Reyyân, 1424/2003.
- İbn Sa'd, Muhammed b. Ömer. *Kitâbu't-tabakâtu'l-kebîr*. thk. Ali Mustafa Ömer. Kahire: Mektebetu'l-Hancî, 1401/2001.
- İbnu't-Taberî, Muhibbuddîn. *er-Riyâd'un-nadira fî menâkibi'l-aşera*. Beyrut: Dâru'l-Kutub'ül-İlmiye, 1410/1989.
- Mâlik İbn Enes. *Muvatta*, thk. Muhammed Fuâd Abdalbaki. Beyrut: Dâru İhyâi't-Turâsî'l-Arabi, 1985.

- Mukâtil b. Süleyman. *Tefsîru-l-kebîr*. thk. Abdullah Mahmud Şihâte. Kahire: el-Heyetü'l-Mısriyyetü'l-Âmme, 1410/1989.
- Müslim, b. el-Haccâc. *Sahîh'ul-Müslim*. thk. Muhammed Fuâd Abdulbakî. İstanbul: el-Mektebet'ul-İslamiyye. ts.
- Öztürk Mustafa-Ünsal Hadiye. *Kur'an Tarihi*. Ankara: Ankara Okulu Yayınları, 3. Basım, 2018.
- Şulul, Kasım. *İlk Kaynaklara Göre Hz. Peygamber Devri Kronolojisi*. İstanbul: İnsan Yayınları, 2003.
- Vâhidî, Ebu'l-Hasen Ali İbn Ahmed. *Esbâbu'n-nuzûl*. thk. Kemâl Besyûnî Zağlûl. Beyrut: Dâru'Kutubi'l-İlmiyye, ts.
- Vakidî, Muhammed b. Ömer. *Kitab'ul-meğazi*. thk. Muhammed Abdulkadir Ahmed Atâ. Beyrut: Daru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 1424/2004.